

श्रीगोविन्दाचार्यविरचितो

रससारः ।

आचार्योपाहेन त्रिविक्रमात्मजेन यादवशर्मणा
संशोधितः प्रकाशितश्च ।

ÂYURVEDÎYA GRANTHAMÂLÂ.

No. 6.

RASASÂRA.

BY

GOVINDÂCHÂRYA.

EDITED AND PUBLISHED

BY

VAIDYA JÂDAVJÎ TRICUMJÎ ÂCHÂRYA,
372, BORÂ BAZÂR STREET, FORT, BOMBAY.

1912.

मूल्य १ अणका ।

Price 9 annas.

COLLECTION OF VARIOUS
→ HINDUISM SCRIPTURES
→ HINDU COMICS
→ AYURVEDA
→ MAGZINES

FIND ALL AT [HTTPS://DSC.GG/DHARMA](https://dsc.gg/dharma)

Made with

By

Avinash/Shashi

I creator of
hinduism
server

Printed by B. R. Ghanekar, at the Nirnaya-sagar Press,
23 Kolbhat Lane, Bombay and Published by Vaidya
Jādavji Tricumjī Āchārya, 372, Borā Bazār
Street, Fort, Bombay.

All rights reserved by the publisher.

भूमिका

रससारकर्ताऽयं श्रीगोविन्दाचार्य आचार्यसहदेवपौत्रः, सुरादिल्युपुत्रः, अन्तर्वेदीसमुत्पत्तिसारस्तत्त्वाद्वाह्णजातीयश्रीधीरदेवशिष्यः, मोढास्यब्राह्मणजातीयो गुरुर्जरदेशनिवासी चासीदिति खेनैव प्रन्थान्ते लिखितादात्मवृत्तान्तात्प्रतीयते । स चायं खीस्तीयत्रयोदशशताब्द्यां समजनीति ‘डॉ. प्रफुल्लचन्द्रराय D. Sc, Ph. D.’ इत्येतों मतम् । अयं च रससारः प्रायैण धातुवाद-*(Alcemi)* विषयक एव । ताम्रवङ्गाद्यल्पमूल्यधातुभ्यः स्वर्णरौप्यकरणविषय-मेव प्रधानीकृत्यास्य प्रन्थस्य ग्रन्थिः । स च विषयोऽस्मिन् स्फुटतया नाति-संक्षेपविस्तरेण प्रतिपादितः । एतद्व्यावलोकनेन गोविन्दाचार्यसमये रसविद्या भारतवर्षे बौद्धमतावलम्बितु सम्यग्लब्धप्रवारा आसीदिति प्रतीयते । तथा चोकं रङ्गाकृष्टिविषये ‘एतद्वाद्या विजानन्ति भोटदेशनिवासिनः’ (९ प. २ श्लो.) इति; तथा प्रन्थान्ते च ‘बौद्धं मतं तथा ज्ञात्वा रससारः कृतो मया’ (२६ प. ३६ श्लो.) इति । ग्रन्थस्यास्य सुदण्ठर्थमार्दशपुस्तकचतुष्टयसुपलब्धम् । प्रथमं क.संज्ञितं महीसुरराजकीयपुस्तकालयस्थं, द्वितीयं ख.संज्ञितं मदीयसुहदां वटो-दरपत्तननिवासिनां ‘विनायक सदाशिव जाम्बेकर’ इत्येतोषां, तृतीयं ग.संज्ञितं मदीयपरमसुहदां खर्गवासिनां वैद्यसुरारजीशर्मणां, चतुर्थं घ.संज्ञितं च मदीयपरमसुहदां ‘वैद्य ऋम्बक गुरुनाथ काळे’ इत्येतोषाम् । एवं पुस्तकचतुष्टयसहयेन यथामति संशोधितोऽयं प्रन्थः । ग्रन्थस्यास्य शुद्धिपत्रकरणे अमरा-वतीनिवासिभिः ‘श्रीयुत विनायक पद्माकर जोशी’ इत्येतैः, तथा ‘वैद्य ऋम्बक गुरुनाथ काळे’ इत्येतैश्च महत्साहाह्यमनुष्ठितं, अतस्तानप्यत्र संभावयामि । ग्रन्थस्यास्य संशोधने यथामति कृतेऽपि यत्र दृष्टिदोषादनवधानादज्ञानाद्विप-रीतज्ञानाद्वा कवित्खलनं जातमुपलभ्येत चेदुणैकपक्षपातिभिर्विद्वद्विद्विः संशो-धनीयं क्षन्तव्यश्चाहस्रस्यभ्यर्थयते—

भिषजामनुग्राहो
यादवशर्मा ।

१ अन्तर्वेदी गङ्गाद्यमुनयोर्मध्यप्रदेशः ।

२ यतो मोढब्राह्मणानां वसतिर्युर्जरदेश एवोपलभ्यते ।

३ See history of Hindu chemistry introduction
Page 65-69.

आयुर्वेदीयग्रन्थमाला ।

श्रीगोविन्दाचार्यविरचितं ।

रससारः ।

अथ प्रथमः पटलः ।

गणेशं प्रणिपत्यादौ शिवं च शिवय सह ।
 गुरुमैरवसिंद्रांश्च योगिनीं ग्रहमण्डलम् ॥ १ ॥

प्रणम्य शिरसा नित्यं भक्त्या तत्प्रपङ्कजम् ।
 हरिं ध्यात्वा परं देवं रसेन्द्रं शिवस्वयम् ॥ २ ॥

आलोक्य सर्वशास्त्राणि अनुभूय याँस्थिति ।
 सारात्सारं समुद्भूत्य संक्षेपादर्थगौवात् ॥ ३ ॥

रससारं प्रवक्ष्यामि नानासिद्धैश्च भवितम् ।
 साधकानां हितार्थाय लोकानामनुकम्पया ॥ ४ ॥

मलहीनो यदा मूत्रः पितामहसमो भवेत् ।
 स बद्धो विष्णुराख्यातो रञ्जितः रिव उच्यते ॥ ५ ॥

सारितो मारितश्चैव स एव जगदीधरः ।
 संक्रामैति यदा धातून् वेधते च सेश्वरः ॥ ६ ॥

स एव भगवान्नाथस्त्रैलोक्यदुरिताह्वः ।
 जराव्याधिविनाशी च मृत्युदारिद्रियनाशनः ॥ ७ ॥

१-‘सिद्धेभ्यो’ ग. । २ ‘योगिनीग्रहमण्डलान्’ ग. । ३ ‘ध्यायत्’ ग. ।
 ४ ‘यथास्थितम्’ ग. । ५ ‘संक्रामते’ ग. । ६ ‘उच्यते’ ग. ॥

ॐ हस्ते मम सिद्धिं देहि सिद्धिं देहि स्वाहा । ॐ ईश्वर-
य नमः । ॐ रसेश्वराय नमः । इति रसेश्वरमनुः ।

ॐ ऐं ह्रीं श्रीं रं वीं ह्रौं भगवति घों ह्रौं रसाङ्कुशेश्वरि
हंसाहंसी ह्रां ह्रीं हं त्रयं नमः । अघोरमुखो छां छुं किणि
किणि विचै श्वै स्वयै श्रीं ह्रीं ऐं रसं स्तम्य स्तम्य स्वाहा
इति रसाङ्कुशी महाविद्या ॥

देहि मे रसराजेन्द्र देवत्वं सह साधकैः ।

खेचरत्वं वयःस्तम्भं लोहसिद्धिं तथा पराम् ॥ १५ ॥

तिष्ठ तिष्ठ सुरत्रेषु सिद्धिं साधय मे प्रभो ।

चञ्चलत्वं परित्यज्य वहौ त्वं सुस्थिरं भव ॥ १६ ॥

त्रैलौक्यदुःखनाशाय शिवः प्रत्यक्षतां गतैः ।

कालग्रस्तं भयग्रस्तं त्राहि त्राहि सुरेन्द्र ॥ १७ ॥

वेदाध्ययनदानैश्च तपोभिर्यज्ञकर्मभिः ।

मुक्तिर्भवति केषांचिच्चेनुस्तत्र न विद्वते ॥ १८ ॥

भुक्तिर्भुक्तिर्वयःस्तम्भो लोहसिद्धिश्वेगतिः ।

एतत्कौतूहलं लोके प्राप्नोति रसराजतः ॥ १९ ॥

इच्छाभोगफलाखांदी शक्तास्त्रैश्च न भिद्यते ।

त्रैलौक्ये विचेरन्नित्यं मोदते ह्यमरैः सह ॥ २० ॥

धर्मार्थकाममोक्षाख्याः पुरुषार्थश्रुतुर्विद्याः ।

सिध्यन्ति नात्र सन्देहो रसराजप्रसादतः ॥ २१ ॥

इति श्रीमद्भोविन्दाचार्यविरचिते रससारे रसपूजास्त्रलुल्यधिकारो नाम
प्रथमः पटलः ॥

स्वाहा, वरदाय स्वाहा, अक्षराय स्वाहा, उद उद स्वाहा, इति बहुरूपाय
स्वाहा' ग. ॥

१ 'श्री ईश्वराय नमः' ग. । २ 'सिद्धिं साधय मे प्रभो' ग. । ३ 'प्रत्यक्ष-
गागतः' ख. । ४ 'रसेश्वर' ख. । ५ 'वै तेषां क्लेशस्तत्र न' ख.; 'वै तेषां
क्लेशस्तत्र च' ग. । ६ 'फलावासिः' ख. ग. ॥

अथ द्वितीयः पटलः ।

वैक्रान्तं सयकं ताप्यं दरदं रसकं गिरिः ।
 विमला चै कान्तं च संग्राहा रसकर्मणि ॥ १ ॥
 गन्धकं कुन्टीं तालं गैरीं काङ्क्षीं रसाञ्जनम् ।
 कासीसं टङ्कड्हुष्टे आनयेद्धि विचक्षणः ॥ २ ॥
 काचं बहुर्गाधं व्योम श्वेतकरादिभेदतः ।
 राजावर्तं गिरिंग्रीवं श्वारांश्च लवणानि च ॥ ३ ॥
 सुवर्णं रजरं ताप्रं लोहं च त्रपु सीसकम् ।
 रीतिकां वांसकं चैव अष्टधातून् क्रमेण तु ॥ ४ ॥
 वज्रं मुक्तकलानि च पद्मरागं सनीलकम् ।
 मरक्तं पुष्परागं च मेदोवैद्यर्यविद्वमम् ॥ ५ ॥
 मृगनाभिं सुकर्पूरमगुरुं कृष्णसंज्ञकम् ।
 विषाणि चैव सर्वाणि स्थावराणि चराणि च ॥ ६ ॥
 सहायाः शोभनाः प्राज्ञाः सर्वभूतहिते रताः ।
 गुरुभक्ता जेतात्मानो द्रव्यलोभादिनिस्पृहाः ॥ ७ ॥
 उद्घस्तलः शिलापटः स्तलो मुसलपिण्डिके ।
 खर्पराणि विचित्राणि लोष्ट्रं चुल्ली च कण्ठैनी ॥ ८ ॥
 रेतनी नलिका भस्त्री हतोडी कर्तरी कणी ।
 छिन्नी संदग्नी चर्म अर्हिणी घनसंयुताँ ॥ ९ ॥

१ गिरिः शिलाजतुकम् । २ ‘च चपलं’ ग. । ३ ‘वज्रमुक्ताफलान्यष्टौ’
 ग; ‘कञ्जं मुक्ताफलान्यष्टौ’ ख. । ४ मरक्तं मरकतमणिम् । ५ मेदो गो-
 मेदमणिः । ६ ‘कृष्णसंज्ञकम्’ ग. । ७ ‘स्थावराण्युरगानि च’ ख. ग.
 चराणि जड्मानि । ८ ‘रत्नलोहादिनिस्पृहाः’ ख. । ९ ‘उद्घस्तलशिला-
 पटस्तलोपलसुपिण्डिकाः’ ग. । १० ‘लोहचुल्ली’ ग. । ११ उद्घस्तलः
 धान्यादिकण्डनसाधनं काष्ठमयं पात्रम्; शिलापटः शिलापुत्रः, कल्पपेषण-
 साधनमूलः; पिण्डिका प्रस्तरमयी, यस्य उपरि कल्पः पेष्यते; कण्ठनी
 लोहनिर्मितोदूखलः; कण्डनीस्त्रव्र हण्डिकेति पाठान्तरम् । १२ रेतनी लोह-

तोलनानि विचित्राणि लघुस्थूलानि तोलने ।
 राजिकादिमणान्तानि ग्रोक्तानि क्रमशो बुधैः ॥ १० ॥
 दिव्यौषधीः समादद्यात्मैलानि विविधानि च ।
 ओषधीकन्दजान् श्वारान् मञ्जिष्ठादिगणं वरम् ॥ ११ ॥
 मूषाश्च विविधाः कार्या द्विविधं वंकनालकम् ।
 विरच्य बहुधा कोष्ठीं कोकिलाकाष्ठसंग्रहम् ॥ १२ ॥
 सर्वजीववसारकं पित्तानि विविधानि च ।
 कालयोगे मृतो जीवो ग्रहणं तस्य कारयेत् ॥ १३ ॥
 अम्लवर्गः, समग्राश्च कषायमूत्रसंभवाः ।
 संधानं च प्रकर्तव्यं श्वारैरम्लैर्महोषधैः ॥ १४ ॥
 कार्यं बहुविधं यद्यं काच्कूप्यो ह्यनेकशः ।
 भूनागमृतिकामृत्खालोहकिद्वानि कर्कराः ॥ १५ ॥
 त्रीहिधान्यसमुद्धतास्तुषा दग्धाः प्रयत्नतः ।
 एभिर्द्रव्यैः समायुक्तो रसकर्म समारभेत् ॥ १६ ॥
 देशं द्रव्यं च कौशल्यं शास्त्रतत्त्वं गुरुक्रमम् ।
 यो वेत्ति सत्यवादी च यत्त्वान् शास्त्रवर्जितः ॥ १७ ॥
 गुणग्राही च सर्वेषां देवतातिथिपूजकः ।
 योगी कन्यार्चने युक्तो नित्यं जपपरायणः ॥ १८ ॥

चूर्णकरणसाधनं ‘कानस’ इति प्रसिद्धा; कणीति स्वर्णकारणामुपकरणविशेषः;
 छिन्नी धात्वादिद्विधाकरणसाधनं लोहमयं शास्त्रम्; अर्हिणीति यस्या उपरि
 लोहादिकं स्थाप्य घनेन संकुच्यते सा अर्हिणी, ‘एरण’ इति प्रसिद्धा ॥

१ ‘तोलनी’ इति पाठान्तरे तुलेल्यर्थः । २ ‘वर्गाः’ इति शेषः । कषाय-
 चर्गा दशमूल्याद्याः । ‘आम्लवर्गं समग्रं च कषाया मूलसंभवाः’ ख; ‘अम्ल-
 चर्गः समग्राश्च कषायमूत्रसंयुतः’ ग. । ३ कर्कराः सुधापाषाणाः । ४ ‘यतः
 (तिः) कोधापवर्जितः’ ग. ॥

वस्त्राभरणसंयुक्तः पुष्पमालाविभूषितः ।
 आचार्यः सर्वकर्मज्ञो रसकर्मणि शस्त्रे ॥ १९ ॥
 इति श्रीमद्भौविन्दान्वार्यविरचिते रससारे इव्यसंग्रहाधिकारो नाम द्वितीयः
 पटलः ॥

अथ तृतीयः पटलः ।

वरुर्विशतिसंस्कारान् द्विगुणान् रसकर्मणि ।
 विदित्वा साधकः पूर्वं, पश्चात्कर्म समारभेत् ॥ १ ॥

(१) रसोपरसशुद्धिं च(२)लोहशुद्धिं तथैव च ।
 (३) सच्चानां द्रावणं चैव(४)स्थिरीकरणसेव च ॥ २ ॥
 (५) द्रुतिपातं च सर्वेषां(६)रक्काकृष्टिं सुशोभनाम् ।
 (७) रक्तानां लक्षणं चैव(८)द्रावणं च विशेषतः ।
 (९) शोधनं सर्वधातूनां(१०)रक्तमेलापनं तथा ॥ ३ ॥
 (११) वीजपाकं च सर्वेषां(१२)गर्भद्वृत्यवचारणम् ।
 (१३) जारणं रसराजस्य(१४)द्रुतिमेलापनं तथा ॥ ४ ॥
 (१५) रक्तनं विधिसंयुक्तं(१६)रसराजस्य बन्धनम् ।
 (१७) सारणं च तथा वक्ष्ये(१८)सूतराजस्य मारणम् ॥ ५ ॥
 (१९) प्रतिसारणकं चैव(२०)क्रामणं च निगद्यते ।
 (२१) वेष(२२)उद्धाटनं सम्यक्(२३)सुगुसो विक्रयस्तथा ॥६॥
 एभिः कर्मान्तरैर्युक्तो वादिराजः स उच्यते ।
 जारणा वहुधा ज्ञेया शतादिक्रमतो यथा ॥ ७ ॥
 द्रन्दमेलं प्रवक्ष्यामि(२४)पिण्डिस्तम्भनमुच्चमम् ।
 (२५) बन्धं निगडबन्धं च(२६)संकलीकरणं तथा ॥ ८ ॥
 (२७) रसोपरसलोहानां कर्म विस्तरतस्तथा ।
 (२८) रक्तानां शोधनं कर्म महदार्थर्यकारकम् ॥ ९ ॥

१ 'रसकर्मणि योजयेत्' च. । २ 'द्रन्दमारान्' च. ॥

- (२९) वज्जदोषविनाशं च (३०) कालिकाविजयं तथा ।
 (३१) बहुधा कल्कमेदांश्च (३२) विषाणां कर्म साधनम् ॥१०॥
 (३३) मणिमूषाश्रयं कर्म (३४) दलादिकरणं तथा ।
 (३५) गुटिकां कामयेन्वास्यां (३६) वयःस्तम्भं च (३७) खेचरीम्
 (३८) अनेकगुटिका दिव्या अदृश्यजनकारिणीः ।
 (३९) अनेकक्रौञ्चयोगांश्च पक्षिणां कर्म शोभनम् ॥ १२ ॥
 (४०) औषधीनां तथा वक्ष्ये कल्पमेदं सुशोभनम् ।
 (४१) भूरिशो यत्रमेदांश्च (४२) मूषावन्धान् वदाम्यहम् ॥१३॥
 (४३) आयुधानि तथा वक्ष्ये रसराजस्य कर्मणि ।
 (४४) खेदनं रसराजस्य रसायनमनुचमद् ॥ १४ ॥
 (४५) मारणं सर्वधातूनां (४६) देहे संक्रामणं तथा ।
 (४७) भोजनं विधिसंयुक्तं रसयुक्तस्य देहिनः ॥ १५ ॥
 (४८) चर्यां चैवं नरेन्द्रस्य यथा सिद्धिमवाप्नुयात् ।
 स्थानान्येतानि शास्त्रस्य वक्ष्यामि क्रमतो यथा ॥ १६ ॥
 सुखेन येन जानन्ति साधकाः सिद्धिसाधनम् ।
 अबुधप्रतिबोधाय रसेसारसमुच्चये ॥ १७ ॥

इति श्रीमद्भोविन्दाचार्यविरचिते रससारे अनुकमणिकाधिकारो नाम
 तृतीयः पटलः ।

अथ चतुर्थः पटलः ।

- अथातः संप्रवक्ष्यामि रसराजस्य शोधनम् ।
 येन विज्ञातमात्रेण साधकाः कर्मकोविदाः ॥ १ ॥
 नागदोषविनाशश्च वज्जदोषविनाशनम् ।
 कालिकाविजयश्चैव भूमिदोषविनाशनम् ॥ २ ॥

१ ‘पूजां चैव रसेन्द्रस्य’ ग. । २ ‘रससारः समुच्चये’ ग. ॥

अश्मकञ्जुकविध्वंसो वङ्गकापालिनाशनम् ।
 कालिका नागसंभूता नागश्यामत्वनाशनम् ॥ ३ ॥
 अव्यापिविजयथैव रसस्य वशकारकः ।
 अतितीव्रकरथैव अतिनिर्मलकारकः ॥ ४ ॥
 नागशङ्खाजयथैव वङ्गशङ्खाविनाशनम् ।
 विषशङ्खाविनाशश्च दर्पदोषविनाशनम् ॥ ५ ॥
 उन्मत्तवशकारी च सूक्ष्मदोषविनाशनम् ।
 मन्दवीर्यविनाशश्च षण्डदोषविनाशनम् ॥ ६ ॥
 दीपनं रसराजस्य आयुर्धृद्धिकरं परम् ।
 क्षुधाकरः परथैव वह्निस्थितिकरस्तथा ॥ ७ ॥
 महामुखकरथैव अजीर्णस्य विनाशकः ।
 व्योममेलापकथैव महाबलमवामुयात् ॥ ८ ॥
 बन्धनं च तथा ज्ञेयं यथा यच्चेषु तिष्ठति ।
 धातुमेलापकथैव द्वितीमेलापकस्तथा ॥ ९ ॥
 रत्नमेलकरथैव रञ्जनस्य विधिस्तथा ।
 रसबन्धकरथैव व्यापी चैव यथा रसः ॥ १० ॥
 प्रवेशकरणं चैव रससंक्रामणं पुनः ।
 वेधमात्रा तथा ज्ञेया वेधथैव निगद्यते ॥ ११ ॥
 रङ्गसंख्या रसेन्द्रस्य वेध उद्घाटनं तथा ।
 रसायनोपयोगश्च रसराजस्य सेवनम् ॥ १२ ॥
 देहसंक्रामणं चैव रसमात्रानिषेवणम् ।
 व्याधीनां निग्रहथैव क्रमादेते प्रकीर्तिः ॥ १३ ॥

इति श्रीगोविन्दाचार्यविरचिते रससारे अष्टचत्वारिंशतस्तकारो नाम
 चतुर्थः पटलः ।

अथ पञ्चमः पटलः ।

एकविंशतिवारांश वाससो गालयेद्रसम् ।
 नागवङ्गादयः किंचिद्व्यंते तिष्ठन्ति धातवः ॥ १ ॥

ग्रहधूमेष्टिकाचूर्णदग्धोर्णागुडकाञ्जिकैः ।
 मर्दयेद्विनमेकं तु मलहीनो भवेद्रसः ॥ २ ॥

दिनानि सप्त संपिष्ठो वज्रीक्षीरेण पारदः ।
 स्वर्जिकाक्षारयुक्तेन भूमिदोषो विनश्यति ॥ ३ ॥

टङ्गणक्षारसंयुक्तमर्कक्षीरेण योजयेत् ॥ ४ ॥

सप्ताहं मर्दयेत्सूतमश्मकञ्जुकनाशनम् ।
 चित्रकद्रवसंपिष्ठं टङ्गणेन समन्वितम् ।

कपाली वङ्गसंभूता नश्यते नात्र संशयः ॥ ५ ॥

वज्रकन्दरसेनैव नवसारयुतेन च ।
 वङ्गदोषैसमुद्भूता कालिका नश्यति ध्रुवम् ॥ ६ ॥

टङ्गणेन कलांशेन कहुतुम्बीरसेन च ।
 दिनानि सप्त संपिष्ठो नागदोषं विमुच्छति ॥ ७ ॥

बीजककाथसंपिष्ठो रसेन निम्बुजेन च ।
 कॅपाली नागजा सूताद्वच्छ्लेव न संशयः ॥ ८ ॥

नश्यते विषदोषस्तु चित्रकेणाश्वगन्धया ।
 स्तुहित्रिफलयोः काथादर्पदोषः प्रणश्यति ॥ ९ ॥

मीनांक्ष्यङ्गोलधत्तूरा उन्मत्तवशकारकाः ।
 त्रिकदुकाथसंघर्षो सूक्ष्मदोषविनाशकः ॥ १० ॥

१ ‘सर्वे वस्ते’ ग. । २ ‘गुडराजिकैः ख. । ३ ‘नागदोषसमुद्भूता’ ग. ।
 ४ ‘कपालिनागजो दोषो गलत्येव न संशयः’ ग. । ५ ‘नाहित्रिफलयोः’ ख.
 ‘त्रिफलायास्तथा’ ग. । ६ ‘मीनाक्षी चाङ्गुलवैव उन्मत्तवशकारकौ’ ख. ॥

दुग्धिद्वयेन संधृष्टो व्यापी भवति निश्चितम् ।
 काकमाचीरसेनैव निर्मलत्वमवामुयात् ॥ ११ ॥
 औषधस्यौषधस्यान्ते क्षालयेत्काञ्जिकेन तु ।
 मर्दनादि सदा कर्म कर्तव्यं पैण्डितैरिति ॥ १२ ॥
 स्वेदनम् ।

अथातः स्वेदनं वक्ष्ये यथा तीव्रो भवेद्रसः ।
 आयसे मृण्ये पात्रे स्वेदस्तत्र विधीयते ॥ १३ ॥
 दिव्यांषधिकषायाम्लैः शिग्रमूलैः सराजिकैः ।
 लवणत्रिकदुक्षारैर्विषोपविषमूत्रकैः ॥ १४ ॥
 कलांशमानैः कर्तव्यो मृद्वशौ स्वेदनो विधिः ।
 एकविंशद्विनैरेव ज्ञातव्यः सोऽतितीव्रकः ॥ १५ ॥
 मर्दनम् ।

अनेनैव तु योगेन मर्दयेत्खल्वर्गं रसम् ।
 एकविंशद्विनैरेव शुद्धो भवति पारदः ॥ १६ ॥
 सूच्छनम् ।

मूर्च्छनं रसराजस्य कर्तव्यं वादिभिः सदा ।
 विषैस्त्रिफलया पूर्वं त्रिविषोपविषैस्तथा ॥ १७ ॥
 कर्कोटीक्षीरकन्दाभ्यां चित्रकैर्गृहकन्यया ।
 एकैकेनापि संमर्द्य याममेकं तु पारदम् ॥ १८ ॥
 किञ्चरं यच्चमादाय औषध्या लेपयेत्तलम् ।
 नवसारयुतं सूतं यच्चमध्यगतं न्यसेत् ॥ १९ ॥
 दद्याद्रसोपरि श्रावं संधिलेपं दृढं मृदा ।
 लवणेन च संपूर्य द्वारं संरुध्य यज्ञतः ॥ २० ॥
 चुलिकोपरि संस्थाप्य दीपाग्निं ज्वालयेत्सुधीः ।
 सामैक्याच्च समुच्चार्य कर्तव्यः श्रीतलो रसः ॥ २१ ॥

१ ‘रसो बन्धमवामुयात्’ क.; ‘रसो वशमवामुयात्’ ग. । २ ‘पैण्डितैरिति’ ग. । ३ ‘बृहस्पविषैस्तथा’ ग. ॥

उत्थापनम् ।

यत्रादुद्धृत्य यत्नेन सूतमुत्थाप्य मूर्च्छितम् ।
 अमूर्चितस्तदा देयः कलाशैमूर्च्छिते रसे ॥ २२ ॥
 सिन्धूत्थटङ्गाभ्यां च मर्दयेन्मधुसंयुतम् ।
 दोलायत्रे ततः स्वेद्यः क्षाराम्ललवणैः सह ॥ २३ ॥
 उत्थाप्य मूर्च्छयेत् पश्चात् वारंवारं रसेश्वरम् ।
 पुनरुत्थापितं कुर्यादेकविश्विवारतः ॥ २४ ॥
 अथवा चक्रयत्रेऽपि मूर्च्छितः क्रियते रसः ।

पातनम् ।

अथातः संप्रवक्ष्यामि पातनं च यथाविधि ॥ २५ ॥
 द्वौ भागौ शुद्धसूतस्य शुल्वभागैकसंयुतौ ।
 त्रिंशांशं लवणं दत्त्वा पिण्ठीं कुर्याच्च सुन्दराम् ॥ २६ ॥
 कटाहं चिप्पटं ग्राह्यं तद्वृन्दे लेपयेद्रसम् ।
 द्विगुणेन सुवस्त्रेण जडयेद्वक्तादधः ॥ २७ ॥
 वस्त्रान्तरे रसं लिप्त्वा सजलस्यालिकोपरि ।
 स्थालीकटाहयोः सन्धिं लेपयेत्सुवृद्धं मृदा ॥ २८ ॥
 कटाहोपरि कर्तव्यं रसराजस्य पातनम् ।
 शुल्वपिण्ठीं तथा कुर्यादूर्ध्वमग्निरधो जलम् ॥
 जलमध्ये रसो याति शुल्वं तिष्ठति बुभके ।
 शुल्वाद्रसो रसाचाप्रं पातनेन पृथक्कृतम् ॥ २९ ॥
 पुनः पिण्ठी ग्रकर्तव्या क्षिप्त्वाऽम्लं ताम्रसंयुतम् ।
 प्रक्षाल्य तत्प्रयत्नेन स्थापयेत्त्यालिमध्यतः ॥ ३० ॥
 स्थालीमधोमुखीमन्यां दत्त्वा तल्लेपयेन्मुखम् ।
 उपरिस्थालिकाबुधे दातव्यं गोमयं शक्तु ॥ ३१ ॥
 चूहायां संस्थाप्य यत्नेन दीपार्थि ज्वालयेचतः ।
 उड्डीय सूतस्तल्लभ ऊर्ध्वपात्रस्य बुधनके ॥ ३२ ॥

शाममेकं तु कर्तव्यं ऊर्ध्वपातनमुत्तमम् ।
 यत्रो दमरुकः ख्यातः पातने परमो मतः ॥ ३३ ॥
 यत्रादुद्धृत्य यत्रेन क्षाराम्लैः खेदयेततः ।
 पुनः पिण्ठी प्रकुर्वाति पात्यं खेदं पुनः पुनः ॥ ३४ ॥
 त्रिसप्तकमिदं ग्रोक्तं श्रेष्ठं पातनमूर्धवंगम् ।
 अथवा चक्रयत्रेण ऊर्ध्वपातनमुत्तमम् ॥ ३५ ॥
 नागवङ्गसमुद्धूता शङ्काऽपि नश्यति ध्रुवम् ।
 बोधनम् ।

अथातः संग्रवक्ष्यामि वीर्यवान् जायते यथा ॥ ३६ ॥
 आदाय शिश्रुमूलानि राजिकां कडुकान्विताम् ।
 आगनालेन संपिण्डा कृत्वा पिण्डेन कुलहडीम् ॥
 नवसारं कलांशेन दत्त्वा सूतं विमर्दयेत् ।
 नवसारसमायुक्तं रसं तस्यां विनिक्षिपेत् ॥ ३७ ॥
 चतुर्गुणेन वस्त्रेण वधनीयात्पोटलीं ततः ।
 निबूकस्य रसं क्षिस्वा जम्बीररससंयुतम् ॥ ३८ ॥
 चूर्णं च सर्जिकावारि चिञ्चाद्रावं तु काञ्जिकम् ।
 स्थालीमध्ये क्षिपेचं च कण्ठे काष्ठं विमुच्येत् ॥ ३९ ॥
 काष्ठे च पोटलीं बद्धा काञ्जिकं च स्पृशेद्यथा ।
 द्वारे च मलुकं दत्त्वा ज्वालयो वहिरहर्मिनशम् ॥ ४० ॥
 काञ्जिकं प्रक्षिपेत्तत्र क्षीणे क्षीणे पुनः पुनः ।
 ग्रत्यहं नूतनं पिण्डं कुर्यात्तेनैव कुलहडीम् ॥ ४१ ॥
 नवसाररसं क्षिस्वा वधनीयात्पोटलीं ततः ।
दोलास्वेदः प्रकर्तव्य एकविंशद्विनावधि ॥ ४२ ॥
 स्वेदितः सूतराजस्तु ततो बलमवामुयात् ।
 छागमूत्रं तु संगृह्य वानरीं च बलात्रयम् ॥ ४३ ॥

। 'काञ्जिकं न' क ॥

क्षाराम्लेन च संयुक्तं कान्ते च स्वेदयेद्रसम् ।
 एकविंशतिहिने पूर्णे षष्ठत्वं नश्यति ब्रुवम् ॥ ४४ ॥
 काकविष्टादिभिः पितैः शुकशोणितचित्रकैः ।
 जपाशिग्रूर्ध्वमालाभिर्मर्दयेदीपनौषधैः ॥ ४५ ॥
 मृणमर्यां कुण्डिकां कृत्वा मध्ये स्थिण्डिलसंयुताम् ।
 जलं तत्र विनिश्चिप्य स्थापयेत् स्थिण्डिले रसम् ॥ ४६ ॥
 स्थिण्डिलात्परितः क्षिमं जले पतति सूतकः ।
 त्रिसप्तवारं कर्तव्यं चक्रे वा दीपनं परम् ॥ ४७ ॥
 इति दीपो यदा सूतो विद्युत्कान्तिसमप्रभः ।
 मीनाक्षीभूजगाक्षिभ्यां बलात्रयेण संयुतम् ॥ ४८ ॥
 विम्बीबृत्तदलाभ्यां च गिरिकिर्णा समन्वितम् ।
 सप्ताहमम्लवर्गेन्श कान्तपात्रे पचेद्रसम् ॥ ४९ ॥
 बुधुक्षितो भवेत्सूतः पथात्तं च नियामयेत् ।

अथ नियमनम् ।

रक्तसैन्धवव्योषैश्च मूषाद्वयं तु कारयेत् ॥ ५० ॥
 तत्संपुटे रसं क्षिस्वा नवसारं सनिम्बुकम् ।
 तत्संपुटे प्रयत्नेन लेपयेत्सन्धिमुत्तमम् ॥ ५१ ॥
 मृत्तिकावस्थमादाय वेष्येचत्प्रयत्नतः ।
 छायाशुष्कं हि तत्कृत्वा भूगर्भे स्थापयेचतः ॥ ५२ ॥
 अष्टाङ्गुलप्रमाणेन मूषोर्ध्वं गर्तपूरणम् ।
 त्रिसप्तदिनपर्यन्तं करीषायिं च कारयेत् ॥ ५३ ॥
 दिने दिने प्रकर्तव्या मूषा सैन्धवनूतना ।
 स्वेदयेत्तु प्रयत्नेन भूगर्भे स्थापयेत्पुनः ॥ ५४ ॥
 अथातः कूपिकामध्ये सूतं सैन्धवसंयुतम् ।

१ कान्ते कान्तलोहमये पात्रे । २ ‘गङ्गोडीडिप्पिरीबिम्बीगिरिकर्णाबृह-
 तफला’ ख. ।

भूगर्भे च ततः स्याप्यं एकविंशदिनावधि ॥ ५५ ॥

अयं नियामको नाम बहिमित्रत्वकारकः ।

अथ निरोधनम् ।

काचकूपीं मृदाऽज्जेष्य रसं मध्ये विनिक्षिपेत् ॥ ५६ ॥

कलांशं टङ्गणं दत्त्वा मध्यं किंचित्प्रदीयताम् ।

द्वारे मुद्रा प्रदातव्या वज्रमृत्तिक्या दृढम् ॥ ५७ ॥

भूगर्भे कूपिकां स्याप्यं स्मृत्स्यां गर्वपूरणम् ।

करीषामिः प्रकर्तव्यं एकविंशदिनावधि ॥ ५८ ॥

अयं निरोधको नाम महामुखकरः परः ।

निरोधः सूतरजस्य त्वजीर्णस्य निषेधकः ॥ ५९ ॥

स्वेदनं रसराजस्य श्वारम्लैर्विषमध्यकैः ।

उत्तार्य बीजपूरुशं वृन्तं कृत्वा सरन्वकम् ॥ ६० ॥

तस्य मध्ये क्षिपेत्पूर्तं कलांशक्षारसंयुतम् ।

द्वारं निरुद्ध्य यहेन वस्त्रेण परिवन्धयेत् ॥ ६१ ॥

दोलास्वेदः प्रकर्तव्यं एकविंशदिनावधि ।

दिने दिने प्रकर्तव्यं नूतनं बीजपूरकम् ॥ ६२ ॥

लेलिहानो हि धातूंश्च पीड्यमानो बुगुक्षया ।

अनेनैव प्रकर्तव्यं रसराजस्य शोधनम् ॥ ६३ ॥

ऋहं सप्तदिनं वाऽथ चतुर्दशैकविंशतिः ।

संस्कारः सूतराजस्य क्रमात्क्रमतरं वरम् ॥ ६४ ॥

आदौ किंचित्प्रदाव्यं काञ्चनं मुखहेतवे ।

ॐ श्रृङ्गलोहाय परमांमृतोद्भवाय स्वाहा ॥ ६५ ॥

इति चारणजारणमन्तः ।

१ ‘वस्त्रमध्ये निवन्धयेत्’ स्त. ग. । २ ‘अमुनैव’ स्त. ग. ३ ‘संस्काराः

सूतराजस्य क्रमात्क्रमणं वरम्’ स्त. । ४ ‘अमृतलोहाय’ स्त. । ५ ‘षष्ठ्या-

सूतरसेष्यम्’ ग. ।

सर्वजन्तूपकाराय महासिद्ध्यर्थमात्मनः ।
 जागरणं कर्तुकामोऽहं ग्रासं गृह्ण मम प्रभो ॥ ६६ ॥
 खल्वश्च पिण्डिका ज्ञेया रसेन्द्रो लिङ्गमुच्यते ।
 मर्दनं चन्दनं प्रोक्तं ग्रासः पूजा विधीयते ॥ ६७ ॥
 दिनमेकं रसेन्द्रस्य यः करोति हुताशनम् ।
 विलयं यान्ति पापानि कुर्वन्नपि न लिप्यते ॥ ६८ ॥
 शंतं पलानि संगृहा रसस्य रसकर्मणि ।
 षोडशांश्युतेनापि साधयेत्साधकोत्तमः ॥ ६९ ॥

इति श्रीगोविन्दान्वायविरचिते रससारे रसशोधनसंस्काराधिकारो नाम पञ्चमः पटलः ॥

अथ षष्ठः पटलः ।

अथातः संप्रवक्ष्यामि रसोपरसशोधनम् ।
 अैम्लैः क्षारैश्च मूत्रैश्च कुलित्यकाथसंयुतैः ॥ १ ॥
 रसांश्च स्वेदयेत्पूर्वं यावत्सप्तदिनावधि ।
 वैक्रान्तं सस्यकं ताप्यं दरदो रसको गिरिः ॥ २ ॥
 विमँलं कान्तकश्चैव स्वेदांच्छुद्यन्ति नान्यथा ।
 शुद्ध्यन्त्युपरसाः सर्वे कुर्यात्सच्चनिपातनम् ॥ ३ ॥
 अैम्लैः क्षारैश्च रक्तैश्च निर्गुण्डीरससंयुतैः ।
 निषेकस्तेषु कर्तव्यो दालस्तेषु पुनः पुनः ॥ ४ ॥
 शुद्ध्यन्ति धातवः सर्वे दैश्वहीना भवन्ति च ।
 एवं शुद्धिः पुनः स्वेदो रसेषूपरसस्तेषु च ॥ ५ ॥
 मूत्रसेहवसादुग्धैरेकविंशद्विनावधि ।
 तथा रसा विमुच्यन्ति सत्त्वं चैव सुनिर्मलम् ॥ ६ ॥

१ ‘प्राह्णोपलादि’ ख. । २ ‘आैम्लैः क्षारैश्च रक्तैश्च कुलित्यकाथमूत्रैकैः’
 ख. । ३ ‘रसकः’ ग. । ४ ‘स्वेदांच्छुद्दिसवाप्तुयः’ ग. । ५ ‘पूर्वे’ ख. ।
 ६ ‘दालस्तेषां’ ख. ग. ।

गुडगुगुलुलाक्षाभिः पञ्चमाहिषटङ्गैः ।
 वद्मीयात्पिण्डकामेभिः सत्त्वमोक्षविद्यौ श्रुतम् ॥ ७ ॥
 वैक्रान्तं सखकं ताप्यं काँचोऽप्रं विमलं गिरिः ।
 मैरिका तुत्येंकं चैव राजावतो विशेषतः ॥ ८ ॥
 एषांपुरसानां च कोष्टे सत्त्वनिपातनम् ।
 नानाक्षेत्रसमुद्धूताः पाषाणा धार्तुसंज्ञकाः ॥ ९ ॥
 पिण्डीं बद्धा द्रवन्त्याशु सर्वे जाया रसेश्वरे ।
 धमाताः सत्त्वं विमुच्चन्ति वक्रनालद्येन च ॥ १० ॥
 विज्ञाय पतितं सत्त्वं गृहीत्वा तद्दरेत्पुनः ।
 दुर्घादिस्खेहरकैश्च कर्तव्यं सिद्धनं तथा ॥ ११ ॥
 यदा सत्त्वं भवेच्छुद्धं सेचनं च विवर्जयेत् ।
 नां त्रिगुणमुचार्यं सत्त्वं शुद्धं भवेत्तदा ॥ १२ ॥
 भूनागस्यापि कर्तव्यः सत्त्वार्थं विविरेष वै ।
 कान्तस्यान्यो विशेषः स्यात् ज्ञातव्यः क्रमकोविदैः ॥ १३ ॥
 कान्तं शुद्धं पुरा कृत्वा छागरक्तेन भावयेत् ।
 पिण्डीं बद्धा श्रयत्वेन कोष्टे संत्वं निपातयेत् ॥ १४ ॥
 वात्रीविभीतकाङ्गैः सत्त्वं पतति शोभनम् ।
 चौरं शुद्धं पुरा कृत्वा ततो मूषां प्रपूरयेत् ॥ १५ ॥
 पलेन पूर्यते मूषा कर्तव्या शोभना द्वात् ।
 द्वारं निरुन्ध्य यत्वेन द्वारनालं दशाङ्गुलम् ॥ १६ ॥

१ ‘वद्मीयाद्विकामेभिः’ ख. । २ ‘सत्त्वपातनहेतवे’ ख. ग. । ३ ‘कान्ताश्चे’ ख. । ४ ‘तुत्यकासीसं’ ख. । ५ ‘एतेषामज्ञनानां’ ख. ग. ।
 ६ ‘क्षेत्रसंभवाः’ क. ख. । ७ ‘सत्त्वं जायै’ ग. । ८ ‘तद्दमेत्’ ग. ।
 ९ ‘द्रवपूर्वक्षेहरकैः कुलित्यस्येदनं तथा’ क. ग. । अयं श्लोकः ख. पुस्तके
 नोपलभ्यते । १० ‘सत्त्वनिपातनम्’ ख. ग. ।

सज्जले लघुकोष्ठे च मूषैकैका भवेचतः ।
 दद्यात्स्वर्परिकां नाले यथोहीय न गच्छति ॥ १७ ॥
 अङ्गारप्रितयादूर्ध्वं मुखेनालं विशोवयेत् ।
 एकैकाङ्गारके शान्ते सत्त्वं ग्राह्यं पुनः पुनः ॥ १८ ॥
 धर्मन्मन्दद्वाङ्गारैर्यावद्वारसप्तकम् ।
 एवं मूषा प्रकर्तव्या मणेनैकेन विंशतिः ॥ १९ ॥
 मणमध्यात्पतेत्सत्त्वं पलद्वितैयसंमितम् ।
 हिङ्गुलं च शिला काङ्गी कासीसं तालकस्तथा ॥ २० ॥
 एतेषामेव सर्वेषां कूपे सत्त्वं निपात्यते ।
 शिलां च तालकं चैव खेदयित्वा च पूर्ववृत् ॥ २१ ॥
 ताले च शम्बुकशारं समभागं तु मर्दयेत् ।
 दृढां स्थालीं समादाय तार्लकं तत्र निक्षिपेत् ॥ २२ ॥
 सच्छिद्रं मल्लकं दत्त्वा सन्धिं लिम्पेदृढं मृदा ।
 सूक्ष्मच्छिद्राद्विनिष्कान्तो यथा धूमश्च गच्छति ॥ २३ ॥
 तुल्यां संस्थाप्य यत्तेन ततो वहिं प्रकारयेत् ।
 निर्धूमे मल्लके जाते मुद्रां दंद्याचदूर्ध्वतः ॥ २४ ॥
 हठवहिः प्रकर्तव्यो यावद्यामचतुष्टयम् ।
 स्वाङ्गशीतं तेंदुत्तार्यं सत्त्वं प्रक्षाल्य यत्तरः ॥ २५ ॥
 गृहीत्वा तत्र लग्नं तु सत्त्वं खल्वे विमर्दयेत् ।
 टङ्गणश्वारसंयुक्तं काचकूपे निघापयेत् ॥ २६ ॥
 हस्तमात्रं प्रकर्तव्यं यत्रं चक्राकृति शुभम् ।
 तुलिकोपरि संस्थाप्य सन्धिलेपं तु कारयेत् ॥ २७ ॥

१ ‘सनाले लघुकोष्ठे च मूषैकैकां धमेत्ततः’ ग. । २ ‘मुखानां च विशो-
 षयेत्’ ग. । ‘मूषानालं’ ख. । ३ ‘एकैकाङ्गारकस्यान्ते’ ग. । ४ ‘धर्मे-
 न्मन्दद्वाङ्गारै-’ ख. ‘मध्यमन्दद्वाङ्गारै-’ ग. । ५ ‘पलद्वितय-’ ग. । ६ ‘पूर्वतः-’
 ख. । ७ ‘तालं’ ख. । ८ ‘तालसत्र विमुच्यते’ ख. ग. । ९ ‘दत्त्वा-’
 ग. । १० ‘समुत्तार्य’ ग. । ११ ‘काचकूप्यां विनिक्षिपेत्’ ख. ।

इत्थं शुद्धिमवाप्नोति गन्धको नात्र संशयः ।
 अयश्चूर्णं तुरीयांशं दत्त्वा यच्चे स्थिरीकुरु ॥ ३९ ॥
 इति श्रीगोविन्दाचार्यविरचिते रससारे रसलोहशुद्धिसत्त्वपातना-
 धिकारो नाम पष्ठः पटलः ॥

अथ सप्तमः पटलः ।

चोरहंसशिलाकाङ्क्षीकासीसा अलयस्तथा ।
 एषामस्थिरसत्त्वानां स्थिरीकुर्याद्विचक्षणः ॥ १ ॥
 दग्धात्तुषात्तु भागैकं मृदो भागद्वयं तथा ।
 किंचित्कार्पासकं दत्त्वा कुट्टेन्मृतिकां हृष्टम् ॥ २ ॥
 मृत्योलिकां ततः कृत्वा बुद्ध्वाँ विस्तार्य यज्ञतः ।
 बुद्धे मृदविका कार्या वेष्टयेत्कृपिकां ततः ॥ ३ ॥
 यज्ञेन वेष्टितां कूपीं छायायां शोपयेत्ततः ।
 अञ्जनं तीक्ष्णसंयुक्तं तत्समं टङ्कणं कुरु ॥ ४ ॥
 अन्धमूषागतं धमातं वरनाग इति स्मृतः ।
 चौरभागचतुर्षं तु वरनागैकसंयुतम् ॥ ५ ॥
 तेत्सर्वं रेतयित्वा तु रक्तवर्गेण भावयेत् ।
 सूर्यतापेन संशोष्य काचपात्रे निधापयेत् ॥ ६ ॥
 वैश्वानरः प्रैदातव्यो वर्धमानो व्यहर्निशम् ।
 स्वाङ्गशीता यदा कूपी यज्ञांतां स्फोटयेत्तदा ॥ ७ ॥
 अँत ऊर्ध्वं च तल्लभमेकीकृत्वा च मर्दयेत् ।
 भावयेद्रक्तवर्गेण काचकूप्यां निधापयेत् ॥ ८ ॥
 तावदेवं प्रकर्तव्यं यावत्सत्त्वं स्थिरं भवेत् ।
 स्थिरीभूतं यदा सत्त्वं स्वेदयेज्जलयत्रगम् ॥ ९ ॥

१ ‘इति लेहमवाप्नोति’ ख. । २ ‘मृत्योटलीं’ ख. । ३ ‘बद्धा’ ख. ।

४ ‘तत्समं’ क. ख. । ५ ‘प्रकर्तव्यो’ ग. । ६ ‘यज्ञतः’ ग. । ७ अथ
 ऊर्ध्वं च यज्ञमं तदेकीकृत्य ग. । ८ ‘तावदेतत्’ ग. ।

रसको बन्धमाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ।
 सप्तरात्रमिदं कार्यं सत्त्वबन्धनमुच्चमम् ॥ १० ॥
 एवं स्थिरत्वमन्येषामस्थिराणां च चौरवत् ।
 अभावे वरनागस्य लोहचूर्णेन कारयेत् ॥ ११ ॥
 अमुनैव प्रकर्तव्यं स्थिरत्वं गन्धकस्य च ।
 अथवा गन्धकं शुद्धं नवसारसमन्वितम् ॥ १२ ॥
 रक्तवर्गेण संभाव्य चक्रयत्रे स्थिरीकृत् ।
 अस्थिराण्यपि सर्वाणि स्थिरत्वं प्राप्नुवन्ति हि ॥ १३ ।
 स्थिरीकरणमाख्यातं चक्रराजे सुशोभने ।
 अन्ये च ये विंडाः ख्याताः श्रेष्ठाश्चारणकर्मणि ॥ १४।
 तेषां च चक्रयत्रेण स्थिरत्वं कारयेद्भवः ।

इति श्रीमद्भोविन्दाचार्यविरचिते रससारे सत्त्वस्थिरीकरणाधिकारो
 नाम सप्तमः पटलः ॥

अथाष्टमः पटलः ।

अथातः संप्रवक्ष्यामि द्रुतिपातनमुच्चमम् ।
 रसोपरससत्त्वानां संखेपाण्डोहजं तथा ॥ १ ॥
 वैक्रान्तसत्त्वचूर्णं तु पादांशौ रसगन्धकौ ।
 पादांशं नवसारं च सर्वमस्तेन मर्दयेत् ॥ २ ॥
 शरावसंपुटे क्षिस्वा सन्धिं लिप्ता पुटेष्टघ्न ।
 स्वाङ्गशीतं तु तच्छूर्णं श्वारोदकविभावितम् ॥ ३ ॥
 कूपीमध्ये विनिश्चिप्य मध्वास्तेन समन्वितम् ।
 कूपिकां पूर्येभूनं चर्मणा बन्धयेन्मुखम् ॥ ४ ॥

१ ‘अन्ये विंडा च ये ख्याताः’ ग. । २ ‘जारणकर्मणि’ ख. । ३ ‘भद्रा-
 मस्तेन’ ख. । ४ ‘मध्वाज्येन’ ग. ।

जाञ्जुमात्रं स्वनित्वा तु लहिं तत्र प्रपूरयेत् ।
 विनिक्षिपेचत्र कूर्णीं लहिना गर्तपूरणम् ॥ ५ ॥
 नूतनं त्रिदिनादूर्ध्वं लहिना गर्तपूरणम् ।
 चत्वारिंशदिने पूर्णे द्वुतिर्भवति शोभना ॥ ६ ॥
 स्थालीमध्ये द्वृते मुक्त्वा घर्मेण शोध(ष)येजलम् ।
 द्वुतिर्भवति सर्वेषां सर्वकर्मसु पूजितां ॥ ७ ॥
 लवणक्षारमूत्राणि क्षाराशौषधिसंभवाः ।
 एते क्षारा रसाशैव औषधीकृन्दसंभवाः ॥ ८ ॥
 यश्चान्यो द्रावकः कलकः फलत्रयकद्वयम् ।
 शिलाधातुः शिलामेदः शैलं सौवीरमञ्जनम् ॥ ९ ॥
 काङ्गीगन्धककासीसमयस्कान्तश्च भूलता ।
 इन्द्रगोपकमण्डूकौ द्विमुखी मत्स्यसंयुता ॥ १० ॥
 कुलित्थकाथतोयं च सर्वं मृद्धयिना पचेत् ।
 गालयेद्वस्त्रयोगेन पुनः पाकं च कारयेत् ॥ ११ ॥
 गगनं सर्वलोहानि चूर्णं कृत्वा विभावयेत् ।
 एकविंशतिवारांश्च भावयित्वा विशेषयेत् ॥ १२ ॥
 लहिमध्ये तु भूगर्ते धान्यराशौ च भास्करे ।
 सप्ताहं धारयेत्तं तु दोलायां स्वेदयेत्यहम् ॥ १३ ॥
 द्वुतिर्भवति सर्वेषां सूतरूपा सुशोभना ।
 अनेनैव तु रत्तानि मृतानि द्वुतिमाष्टुः ॥ १४ ॥
 श्वेताग्रकं च संचूर्ण्य मुनिषुष्टेण भावयेत् ।
 नष्टपिण्ठं ततः कृत्वा एकविंशतिदिनावधि ॥ १५ ॥
 आनीय सूरणं कन्दं तस्य मध्ये विमोचयेत् ।
 धान्यराशौ तु संस्थाप्य मासमेकं तु साधकः ॥ १६ ॥

१ ‘हस्तमात्र’ ग. । २ ‘त्रिदिनात्रिदिनादूर्ध्वं नूतनं लहिपूरणम्’ ग. ।

‘उद्धृत्य त्रिदिनादूर्ध्वं नूतनं लहिपूरणम्’ ख. । ३ ‘रसं’ क. ख. ।

‘ज्वरे’ ख. ग. । ५ ‘सुसरूपा’ ख. । ६ ‘नूतनं’ ख. ग. ।

तसादुद्धत्य संग्राह वटदुग्धेन भावयेत् ।
 संखाप्य भाष्टयोगेन द्रुतिर्भवति निश्चितम् ॥ १७ ॥
 शेतांप्रकं च संचूर्ण्य गोमूत्रेण विभावयेत् ।
 कदलीफलसंयुक्तं भावयेत्तद्विचक्षणः ॥ १८ ॥
 धमेचदन्धमूषायां त्रिवारं च पुनः पुनः ।
 द्रुतिर्भवति तद्वज्रं नात्र कार्या विचारणा ॥ १९ ॥
 काकमाचीबीजचूर्णेनाभ्रचूर्णं समं कृतम् ।
 भावितं वज्रदुग्धेन धमनाद्रुतिमामुयात् ॥ २० ॥
 रक्तोत्पलेन संयुक्तं धमनाद्रुतिमामुयात् ।
 वैज्रवलीरसेनैव सौवर्चलसमन्वितम् ॥ २१ ॥
 शरावसंयुटे पकं मूषायां द्रुतिमामुयात् ।
 अभ्रकं नैरतैलेन भावितं च पुनः पुनः ॥ २२ ॥
 तेनालेपितमूषायां धमनाद्रुतिमामुयात् ।
 पकधात्रीफलरसैर्लोहं द्रुतिमवामुयात् ॥ २३ ॥
 इन्द्रगोपकर्पूरं वसा मण्डकसंभवा ।
 रुधिरं कोकिलानां च हेश्मि वापाद्रुतिर्भवेत् ॥ २४ ॥
 देवदाल्या रसेनैव गन्धाश्मानं विभावयेत् ।
 पञ्चाशद्वावना कार्या शोषयित्वा पुनः पुनः ॥ २५ ॥
 भावयित्वा पुनर्गन्धं काकमाच्या रसेन च ।
 गन्धकं प्रक्षिपेद्वेम्नि गालिते पञ्चमांशकम् ॥ २६ ॥
 त्रिवारं क्रियतामाशु द्रुतिर्भवति शोभना ।
 कञ्जुकीकन्दचूर्णं तु कञ्जुकीरसभावितम् ॥ २७ ॥
 वापनात्सेचनाद्वारोद्धारनाद्रावणं भवेत् ।
 कृष्णाग्रसितानाभिजलशूकं सरामठम् ॥ २८ ॥

१ ‘शैलाभ्रकं’ क. । २ ‘तद्वज्रं’ ख. । ३ ‘मूषया द्रुतिपातम्’ क. ।
 ४ ‘वज्रवलीरसं घौम’ ख. । ५ ‘वरतैलेन’ ख. । ६ ‘हेश्मि’ ख. । ७ ‘चा-
 रणात्पवनाद्रावणं ज्वाळनाद्रावणं भवेत्’ ग. ।

जंलं समुद्रतोयं च छत्राम्बरसमन्वितम् ।
 लेवणक्षारसंयुक्तं भावयेदेकविंशतिः ॥ २९ ॥
 लेपयेद्वेमपत्राणि रवितापे द्रुतिर्भवेत् ।
 द्रवन्ति सर्वलोहानि रसरूपौ द्रुतिर्भवेत् ॥ ३० ॥
 आदौ धान्याभ्रकं कृत्वा स्वेदयेद्विनविंशतिः ।
 स्वेहेदुग्धवसामूत्रैरम्लैः क्षारविंधीयते ॥ ३१ ॥
 पथाद्वितिः प्रकर्तव्या अन्यथा नैव जायते ।
 धूर्तभल्लातकालिङ्गविभीताङ्गोल्लसंभवम् ॥ ३२ ॥
 ज्योतिष्मत्यास्तिलानां च बाकुच्यतसिसंभवम् ।
 तुम्बीपलाशजं तैलं कदुतैलं च राजिकम् ॥ ३३ ॥
 देवदालीकरज्ञानामेरण्डकदुनिम्बजम् ।
 गृहीत्वा सर्वतैलानि यथाग्रासानि साधकः ॥ ३४ ॥
 महिषाजगजाश्वानां मण्डकनरसंभवा ।
 खरोष्टजम्बुकादीनां नस्विनां च विशेषतः ॥ ३५ ॥
 शिशुकमत्यसंभूता वसा ग्राह्या च साधकैः ।
 पित्तान्येषां सरक्तानि रक्तवर्गेण योजयेत् ॥ ३६ ॥
 मञ्जिष्ठा द्वे रजन्यौ च कौसुम्भं रक्तचन्दनम् ।
 पत्राङ्गं रक्तनिर्गुण्डी शाककूर्पलिकद्रवः ॥ ३७ ॥
 शिरीषशालमलीपुष्पं महिन्दीपत्रजो रसः ।
 जपाकिंशुकपुष्पाणि धातकीकुसुमानि च ॥ ३८ ॥
 अक्षीवः शालिमूलं च नारङ्गं दाढिमत्वचः ।
 पूरीखदिरजौ काथौ नागवल्लीदलानि च ॥ ३९ ॥

१ ‘क्षारं’ ग. । २ ‘लोणक्षाराम्लसंयुक्तं’ ख. ; ‘क्षाराम्लजलसंयुक्तं’ ग. ।
 ३ ‘सूतरूपा’ ग. । ४ ‘बुहिदुग्ध—’ ग. । ५ ‘कौशर्जालिकरज्ञानं’ ग. ।
 ६ कूपलिकाः शुक्राः ।

टङ्गणं पद्मकन्दश्च नीलं^१ नीली च वीजकः ।
 पैनसं त्रिफला बिलं पक्षाग्रजम्बुजो रसः ॥ ४० ॥
 अन्यानि रक्तपुष्पाणि पीतकूष्मानि यानि च ।
 काशो वा चूर्णमेषां वा रक्तवर्गं इति स्मृतः ॥ ४१ ॥
 रक्तवर्गस्य भागैकमष्टौ भागान् जलस्य च ।
 अष्टावशेषं कृत्वा तु काथं वस्त्रेण पीडयेत् ॥ ४१ ॥
 तस्य काथस्यैकभागो भागस्तैलाच्च तत्समः ।
 पित्तानि रक्तयुक्तानि ताप्रे मृद्धमिना पचेत् ॥ ४२ ॥
 काथादिकं च संशोष्य शुद्धतैलं समुद्धरेत् ।
 रञ्जनेषु प्रथोक्तव्यं सारणेषु विशेषतः ॥ ४३ ॥
 वीजपाकेषु सर्वेषु सेचनीयं मुहुर्मुहुः ।
 अम्लवर्गं तथा वक्ष्ये सर्वकर्मसु साधकम् ॥ ४४ ॥
 अम्लवेतसजम्बीजवृष्टिपूरकनिम्बुकम् ।
 चिङ्गाकरमदाग्रातमाग्रामलकदाढिमम् ॥ ४५ ॥
 अन्याम्लानि च सर्वाणि मध्यानि च विशेषतः ।
 सर्वधान्यसमुद्धृतं काञ्जिकं च तुषाम्बुकम् ॥ ४६ ॥
 यवकोद्रौववर्ज्यं च प्रशस्तं चणकाम्लकम् ।
 रक्तवर्गाम्लवर्गो च सर्वकर्मसु योजयेत् ॥ ४७ ॥
 अहिमारमपामार्गं तण्डुलीयकमङ्गुलम् ।
 सुहर्ककरवीरं च लाङ्गूलीक्षीरकन्दकौ ॥ ४८ ॥
 कर्कोटीं कञ्चुकीं तुण्डीं पालाशं चाप्रिमन्थकम् ।
 करीरं चित्रकं शिशुं वस्त्रं वेतसं वटम् ॥ ४९ ॥
 पटोलार्जुनकूष्माण्डीकदलीवज्रकन्दकम् ।
 अश्वत्थं सूरणं जालिं दहेत्कन्दाननेकशः ॥ ५० ॥

१ 'इषुणः' क. २ 'दमपः' ख. ३ 'उषकः' ग. ४ 'नीली नलिनीबीजकम्'
 ग. ५ 'त्रिफलमलकीत्वच्च पक्षविम्बीफलद्रवः' क. ६ 'तुषजातयः'
 क. ख. ७ 'एतत्कोद्दशवर्ज्यं च प्रशस्तं यवकाञ्जिकम्' ख.

अन्तर्धूमेन सर्वांश्च देवदालीं दहेदिति ।
 औषधीक्षारनामाऽयं गणस्तु परिकीर्तिः ॥ ५१ ॥
 क्षारोऽयं द्रावणे योज्यः स्वेदने च विशेषतः ।
 विडान्यन्यानि वक्ष्यामि क्षारांश्च लवणानि च ॥ ५२ ॥
 स्वर्जिकाचूर्णभागैकं त्रिशङ्खागान् जलस्य च ।
 तावत्कार्यं पचेद्भाण्डे यावत्फेनः सितो भवेत् ॥ ५३ ॥
 क्षीणे क्षीणे जलं दत्त्वा श्वेतः फेनश्च गृह्णते ।
 तं फेनं देगयत्रेण द्रावयेदमियोगतः ॥ ५४ ॥
 त्रिसप्तवारं कर्तव्यं द्रावणं मूत्रसंयुतम् ।
 सौवर्चलं यवक्षरं नवसारं च सैन्धवम् ।
 गजादिपशुमूत्रोत्थं शाकम्भरं च सागरम् ॥ ५५ ॥
 एकविंशतिवारांश्च द्रावयेहेऽग्नयत्रके ।
 क्षारद्रावः प्रदातव्यः सर्वकर्मसु साधकैः ॥ ५६ ॥
 स्थिरीकृत्वा पुरा क्षारान् द्रावयेचदनन्तरम् ।
 द्रवन्ति सर्वलोहानि रत्नसत्त्वाभ्रकादयः ॥ ५७ ॥
 वज्ञादिसर्वरत्नानि मणयः क्षेत्रधातवः ।
 स्वेदने विडयोगे च द्रावणे जारणे तथा ॥ ५८ ॥
 क्षारद्रावः प्रदातव्यो द्रावयेत्सलिलं यथा ।
 इति श्रीमद्भोविन्दाचार्यविरचिते रससारे द्वितिपात नानागणनिष्ठपणात्म-
 कोऽष्टमः पटलः ॥

अथ नवमः पटलः ।

रङ्गाकृष्टे प्रवक्ष्यामि यथा जानामि तत्त्वतः ।
 न कुत्रचित्प्रयोगोऽस्ति शास्त्रेऽपि च न दृश्यते ॥ १ ॥

१ ‘क्षणे क्षणे’ घ. । २ ‘स्वर्जिकाक्षारनामाऽयं’ ग. । ३ ‘द्रावयेन्मदय-
 ातः’ घ. । ४ ‘सत्त्वान्यभ्रादिकानि च’ ग. । ५ ‘रङ्गाकृष्टे’ घ. ।

रसोपरसवात्तुनां रङ्गद्रावं सुशोभनम् ।
 एतद्वौद्धा विजानन्ति भोटदेशनिवासिनः ॥ २ ॥
 मणिकं लोहचूर्णस्य खर्जिकाया मणद्वयम् ।
 त्रिंभागं चूर्णकं दत्त्वा एकस्यमतिमद्येत् ॥ ३ ॥
 शिस्वा चूर्णं वृहज्ञाण्डे जलमूत्रेण पूरयेत् ।
 तुल्षिकोपरि संस्थाप्य वहिं प्रज्वालयेचतः ॥ ४ ॥
 यदा फेनः समागच्छेच्छेत्वर्णस्तदूर्ध्वतः ।
 अन्यपात्रे तैदाऽस्थाप्य यावद्वधाति रक्तताम् ॥ ५ ॥
 पश्चात्तं रक्तफेनं च पात्रमध्ये क्षिपेत्पुनः ।
 क्षीणे मूत्रे जलं दद्याद्यावद्रक्तं च दृश्यते ॥ ६ ॥
 तावद्रक्तं च गृह्णीयात्पुनः पात्रे निधापयेत् ।
 यदा रक्तं न दृश्येत तदा वहिं निवारयेत् ॥ ७ ॥
 रक्तं वस्त्रेण संगाल्य मलशेषं चिर्जयेत् ।
 श्वेतफेनेन संयुक्तं तसैतजलशोर्ध्वेनम् ॥ ८ ॥
 काचसारितधव्यां च तद्वार्यं तदनन्तरम् ।
 वृहज्ञाण्डं समादाय कुसौ च छिद्रसंयुतम् ॥ ९ ॥
 मणिमध्ये घटीं शिस्वा मुखं छिद्रे नियोजयेत् ।
 तदास्ये काचनालं स्वातच्च नालमधो मुखम् ॥ १० ॥
 रुद्धा तदा तयोः सन्धिमर्थं च नालकं दिहेत् ।
 माण्डं वालुकयाऽपूर्य तस्य द्वारं निरुन्ध्य च ॥ ११ ॥
 चहेः प्रज्वालनं तावद्यावचन्नालकं द्रवेत् ।
 शीतं यत्रं समुच्चार्य घटीं प्रक्षालयेचतः ॥ १२ ॥
 द्रावं शिस्वा पुनर्द्वायात्पुनः पाको विधीयते ।
 एवं रक्तद्विः प्रोक्ता देग्यत्रेऽतिशोभना ॥ १३ ॥

१ ‘त्रिमागचूर्णकं कृत्वा’ घ. । २ ‘अन्यपात्रे समादाय यावद्वधाति रक्तता’ घ. । ३ ‘रक्तता’ घ. । ४ ‘मूत्रजलं’ क्र. ग. । ५ ‘शोषणम्’ घ. ।

तालो नागः शिला चौरः शुल्बो हंसश्च गन्धकः ।
 एते रङ्गं विषुञ्चन्ति विदुमं गैरिकं तथा ॥ १४ ॥
 वालुकादेगयच्छ्रेण पिञ्छकेशा द्रवन्ति च ।
 अम्लादिद्रावणं कार्यं यच्छेणानेन यत्तदः ॥ १५ ॥
 स्फटिकीनवसारौ च मारणौषधिभावितौ ।
 चक्रयच्चे स्थिरीकृत्वा व्योमादिजारणं विडम् ॥ १६ ॥
 सैन्धवं च यवक्षारं मालतीतीरसंभेदम् ।
 स्थिरीकृत्वा द्रवः कार्यः सर्वकर्मसु युज्यते ॥ १७ ॥
 शुक्तिका शङ्खचूर्णं च कुकुटाण्डभवास्त्वचः ।
 पचेहजपुटे चूर्णं सुंदरे मल्लयत्रके ॥ १८ ॥
 नवसारयुतं गन्धं पचेत्कूपे सचूर्णकम् ।
 सप्तवारं सुर्पेकं च लोहद्रावे नियोजयेत् ॥ १९ ॥
 जारणे च विडः प्रोक्तः परमो रसकर्मणि ।
 सर्जिसैन्धवकासीसकाङ्गीः पिष्टाऽम्लमूत्रकैः ॥ २० ॥
 सप्तवारं पचेत्कूपे विडोऽयं व्योमजारणः ।
 गन्धकः सूचिकाक्षारो नवसारसमन्वितः ॥ २१ ॥
 एतानि समभागानि काङ्गीभागं च तत्समम् ।
 व्याघ्राश्चित्रस्य शिग्रोश्च यवचिञ्चारसेन च ॥ २२ ॥
 भावयित्वा पचेत्सर्वं वालुकायत्रखर्परे ।
 सक्षारसैन्धवादीनि काङ्गीकासीसतुत्थकम् ॥ २३ ॥
 भावयित्वा पचेत्कूपे सगन्धं चूर्णितं विडः ।
 व्याघ्री सिंही तथा वज्री कुमारी चैव लाङ्गली ॥ २४ ॥

१ ‘मालारसविभावितौ’ ‘मालतीरससंझौतौ’ घ. । २ ‘द्वादशोपलकैर्द्दैः’
 क; ‘दक्षांशं मलकैर्द्दैः’ ख, घ. । ३ ‘सकर्णिके’ क. । ४ ‘सप्तवारमिदं पकं’
 ख. ग. । ५ ‘वारणे’ क. । ६ ‘रक्तकर्मणि’ ग. । ७ ‘व्योमजारणः’ क.,
 ‘व्योमकर्मणि’ ख. ।

मोचा चैवाग्निदमनी हंसपादी तथैव च ।
 महौषध्यः प्रयोक्तव्या अष्टावेताश्च जारणे ॥ २५ ॥
 ब्रह्मदण्डी त्रिदण्डी च रुदन्ती चैव वानरी ।
 मुद्रपत्री त्रिशूली च शङ्खी वज्री तथैव च ॥ २६ ॥
 अष्टौ चैताः प्रयोक्तव्या औषध्यो बन्धने सदा ।
 कर्कोटी कञ्जुकी चैव काकमाची च कालिका ॥ २७ ॥
 काकाहा काकतुण्डी च कडुतुम्बी तथैव च ।
 कालाञ्जनी च विख्याता अष्टावेताश्च माँरणे ॥ २८ ॥
 इति श्रीमद्भोविन्दाचार्यविरचिते रससारे क्षारद्रावबीडपाकदिव्यौ-
 षध्याधिकारो नाम नवमः पटलः ॥

अथ दशमः पटलः ।

रत्नानां लक्षणं चैव जातिभेदं तथैव च ।
 द्रावणं चैव वक्ष्यामि भेदनं च समासतः ॥ १ ॥
 पञ्च दोषा गुणाः पञ्च छाया चैव चतुर्विधा ।
 श्वेता रक्ता तथा पीता कृष्णा चैव निगद्यते ॥ २ ॥
 पटकोणं लघु तीक्ष्णं च बृहदष्टफँलं तथा ।
 जले तरति बद्धजं तद्वाद्यं रसकर्मणि ॥ ३ ॥
 मलो विन्दुर्यवो रेखा पदं काकस्य दूषणम् ।
 धाराहीनं तु यद्धजं त्रिकोणं च विवर्जयेत् ॥ ४ ॥
 मेघानामथ शङ्खानां वराहस्य तु दन्तिनः ।
 मीनजं वंशजं चैव फणिजं शुक्तिजं तथा ॥ ५ ॥
 अष्टौ मुक्ताफलान्येव सदा जारणकर्मणि ।
 गुणयुक्तानि संगृह्य दोषयुक्तानि वर्जयेत् ॥ ६ ॥
 स्थूलं वृत्तं मधुच्छायं आजिष्णु श्वेतमुज्ज्वलम् ।

१ 'चारणे' क. । २ 'चारणे' क. । ३ 'बृहदष्टफँलं' ख. ग. ।
 ४ 'भेषणां' ग. । ५ 'सिंहानां' घ. ।

गुरु स्तिं तथा प्रोक्तं रसराजस्य कर्मणि ॥ ७ ॥
 पद्मरागं कुरुविन्दं सुगन्धं नीलेगन्धकम् ।
 माणिकयं चैव विज्ञेयं ब्राह्मणादिक्रमेण तु ॥ ८ ॥
 निर्धूमखदिराङ्गारमिन्द्रगोपसमप्रभम् ।
 गुज्जारागप्रतीकाशं माणिकयं रसकर्मणि ॥ ९ ॥
 इन्द्रनीलो महानीलो नीलश्च कृष्णनीलकः ।
 एते नीलश्च चत्वारो ब्राह्मणादिक्रमेण तु ॥ १० ॥
 अतसीपुष्पसंकाशो नीलो जीमूतसन्निभः ।
 यः करोति पयो नीलं महानीलः स उच्यते ॥ ११ ॥
 विज्ञेयो गरुडोद्धरः कीर्तेष्ठो द्वितीयकः ।
 तृतीयो वंशपत्रश्च चतुर्थो धूलिधूसरः ॥ १२ ॥
 खद्योतद्युतिसंकाशो मयूरगलसन्निभः ।
 कोमलश्च चतुर्वर्णः प्रशस्तो रसकर्मणि ॥ १३ ॥
 चम्पकेन सौमो वर्णे हेमवर्णः सुनिर्मलः ।
 अतिरीसो भवेद्यस्तु पुष्परागः स उच्यते ॥ १४ ॥
 विडालनेत्रसंकाशं पीतवर्णं सुनिर्मलम् ।
 चलद्वृहुसुमूत्रं च वैद्यर्यं रसकर्मणि ॥ १५ ॥
 अतिरक्तं सुदीसं च विद्वुमं परमं मतम् ।
 ब्राह्मणादिचतुर्वर्णाः सर्वेष्वेवं भवन्ति हि ॥ १६ ॥
 लघु वज्रं प्रशंसन्ति पद्मरागादि वै गुरु ।
 कोमलत्वं मरकते प्रशंसन्ति परीक्षकाः ॥ १७ ॥
 सर्वे भासुनिभा दीप्ताङ्गायापटलवर्जिताः ।
 निर्जर्वर्णैः समायुक्ता उत्कृष्टा रसकर्मणि ॥ १८ ॥

१ ‘गुरुस्त्वत्’ ग. । २ ‘नीलकं मणिः’ ख. । ३ ‘नीलजीमूतसन्निभः’ ख.
 घ. । ४ ‘कीटपक्षो’ ख. । ५ ‘चतुर्नीलं चतुर्वर्णं प्रशस्तं’ ख. । ६ ‘चम्प-
 केन समो वर्णो’ क. । ७ ‘चलद्वृहुसुमध्यं तु’ ख. ‘चलद्वृहुसुमध्यं तु’ घ. ।
 ८ ‘सवत्रैवं’ ख. ।

तारकर्मणि विग्राश्च क्षत्रिया हेमकर्मणि ।
 रसैश्वोपरसैश्वैव ज्ञातंव्यं कर्मकोविदैः ॥ १९ ॥
 द्रावणं च ग्रवध्यामि रत्नानां च यथाक्रमम् ।
 वटाश्वस्त्वाश्वमारैश्च मेषशृङ्खर्कसूरणैः ॥ २० ॥
 स्त्रुहुदुम्बरचित्राभिः कुलित्यैवास्तुकेन च ।
 पेटरीवज्ज्रवल्लीभ्यां कोद्रवैष्टङ्गेन च ॥ २१ ॥
 मीनाक्षीकाश्वनाराभ्यां मञ्जर्या हि सरस्य च ।
 नारीकुसुमदुग्धाभ्यां ग्रसारण्या रसेन च ॥ २२ ॥
 औषधीखेहयुक्तानि क्षारैरौषधिजैस्तथा ।
 अस्मैः क्षारैश्च मूत्रैश्च रत्नानि सेद्येत्सुधीः ॥ २३ ॥
 मज्जन्ति मार्दवं तानि स्वेदितानि न संशयः ।
 निम्बुपत्ररसं गृह्ण मध्ये रत्नानि मोचयेत् ॥ २४ ॥
 शोषयेद्रवितापेन द्रवो विशहिनैर्भवेत् ।
 मण्डूकमूत्रमध्ये तु द्रवनिति सलिलं यथा ॥ २५ ॥
 मूलेन गन्धमुख्यास्तु वेष्टयेत्स्वेदितानि च ।
 पलेन वेष्टितान्येवं वेष्टयेद्वोमयेन तु ॥ २६ ॥
 जामुमात्रं स्वनित्वा तु गोमयं तत्र मोचयेत् ।
 गोमयोपरि तं पिण्डं युनगर्भोमययूरितम् ॥ २७ ॥
 ऊर्ध्वं गजपुटो देयो दिनत्रयमहर्निशम् ।
 विकसन्ति च रत्नानि ग्रभाते पङ्कजं यथा ॥ २८ ॥
 ततः संगृह्ण यत्तेन काच्छूप्यां निधापयेत् ।
 मैघेन पूरयेत्कूपं स्थिरक्षमैरः समन्वितम् ॥ २९ ॥
 शूगर्भं लहिमध्ये च चत्वारिंशहिनावधि ।
 शूगर्भाद्वद्वरेत्कूपीं रत्नद्रावो भवेत्स्फुटम् ॥ ३० ॥

१ ‘कर्तव्यं’ । २ ‘कृषिकच्छुभिः’ घ. । ३ ‘निम्बपत्ररसं’ घ. ।

४ ‘ज्ञातुकुख्या मञ्जरैव’ घ. । ५ ‘मञ्जे तु कूपिकां स्थाप्य पञ्चक्षारसमन्वितम्’ घ. ।

अथवा मारयित्वा तु रक्षानि द्रावयेहुधः ।
 शोषयित्वा जलं सर्वं रक्षानां ग्राहयेहुतिम् ॥ ३१ ॥
 लथीन्यत्संग्रवक्ष्यामि रक्षानां मारणं स्फुटम् ।
 गन्धतालशिलाहंसमाक्षिकं विमलं समम् ॥ ३२ ॥
 मारणौषधिभिर्भावं तेन रक्षानि वेष्टयेत् ।
 प्रियन्ते सर्वरक्षानि पुटैर्द्वादशभिर्दैः ॥ ३३ ॥
 मेषशृङ्गी च माक्षीकं कर्कोटी चारॅणी तथा ।
 मारणं सर्वरक्षानां परमं समुदाहृतम् ॥ ३४ ॥
 गरुडं गन्धकं भिन्द्याद्वैदर्या वन्ध्यया तथा ।
 अश्वत्थेन च संभाव्य पुटेत् पिण्डं सरक्षकम् ॥ ३५ ॥
 प्रियन्ते तेन योगेन ब्रह्मरत्नानि तच्चतः ।
 सुखर्ककरवीरं च भूनागो दरदो वटः ॥ ३६ ॥
 प्रियन्ते क्षत्रजातीनि पुटैरेषां न संशयः ।
 गन्धकं कूर्मपृष्ठं च बलात्रयमुदुम्बरम् ॥ ३७ ॥
 उत्तरावारुणीक्षीरं वैश्यानां मारणं पुटैः ।
 गन्धाद्यमा च शिला तालं गरुडं गन्धटङ्गे ॥ ३८ ॥
 मेषशृङ्गं समाक्षिकं नारीपुष्पपयःपुतम् ।
 एभिर्विलिसमूषायां धमनाद्रक्षमारणम् ॥ ३९ ॥
 (द्विंचक्राङ्गैःसुहीक्षीरं नारीपुष्पपयःपुतम् ।
 एभिर्विलिसमूषायां धमनाद्रक्षमारणम् ॥ ४० ॥)
 निलिका शङ्खचूर्णं तु शिलाभूनागसूरणम् ।
 वृटवज्रलतापेषं शूद्राणां मारणं पुटैः ॥ ४१ ॥
 रसहंसशिलातालं गरुडं गन्धटङ्गणम् ।

१ ‘अथतः’ ग. । २ ‘शुभम्’ ख. । ३ ‘मेषशृङ्गं’ ग. । ४ ‘वाहणी’ ग;
 ‘नागरी’ ख. । ५ ‘वदरी वन्ध्यकां यथा’ घ. । ६ ‘बवरक्षानि’ ख. । ७ अर्यं
 श्लोकः ख. ग. पुस्तकयोर्नोपलभ्यते । ८ ‘वटत्वचा तथा मेषी’ ख. ।

भूनागं विमलं वज्रं मेषशृङ्गं सैकञ्चुकम् ॥ ४२ ॥
 शुक्रशोणितसंयुक्तं स्वेदनौषधिभावितम् ।
 मूपालेपप्रयोगेन रत्नानां मारणं परम् ॥ ४३ ॥
 क्षारेण शशदन्तस्य वैलक्लेन शणस्य च ।
 अम्लवेत्ररसेनैव गन्धकं यैरभावयेत् ॥ ४४ ॥
 हन्ति वज्रं न संदेहो वज्रं वज्राहतं यथा ।
 मृतवज्रस्य चूर्णेन इन्द्रनीलं च मौक्तिकम् ॥ ४५ ॥
 वापनान्त्रियते श्लिं शिखिपित्तेन संयुतम् ।
 शिलाजितु शिलाभेदम्लवेतसकं तथा ॥ ४६ ॥
 चुहिकाटझणक्षारं शिखिपित्तेन भावयेत् ।
 अनेन पद्मरागस्य म्रियते पुटयोगतः ॥ ४७ ॥
 पद्मरागस्य चूर्णं तु वज्रचूर्णसमन्वितम् ।
 हन्ति चैकेन वापेन वैदूर्यं नात्र संशयः ॥ ४८ ॥
 पुष्परागं च वैदूर्यं गोमेदं हन्ति तत्क्षणात् ।
 प्रियन्ते येन योगेन मेलं कुर्वन्ति तेन वै ॥ ४९ ॥
 इदं तु परमं गुह्यं गोपनीयं प्रयत्नतः ।
 जारणार्थं च रत्नानि भेदयेत्सततं बुधः ॥ ५० ॥
 अन्यथा भेदयेदस्तु रौरवं नरकं व्रजेत् ।
 इति श्रीमद्भौविन्दाचार्यविरचिते रससारे रबलक्षणद्रावणभेदनमेला-
 पक्षाधिकारो नाम दशमः पटलः ॥

अथ एकादशः पटलः ।

बीजपाकं प्रवक्ष्यामि जारणार्थं रसस्य च ।
 सूर्तक्रमोऽयं जीर्णेन समवीजेन सिध्यति ॥ १ ॥

१ ‘सुम्बकम्’ घ. । २ ‘कल्केन लक्षुनस्य च’ घ. । ३ ‘तेन भावयेत्’
 क. स्त. ४ ‘चारणार्थं’ क. । ५ ‘चारणार्थं’ क. । ६ ‘शतक्रमोऽयं’ ग.
 ‘शतकमेष’ घ. ।

रक्ताद्रं हेमरसकं हेमाद्रं चपलं शिला ।
 माक्षिकं कान्ततीक्षणं च तीक्ष्णमाक्षिकमध्रकम् ॥ २ ॥
 हेम कान्तं च माक्षीकं तीक्ष्णमाक्षिककाञ्चनम् ।
 तीक्ष्णारुणं च माक्षीकं कान्ताद्रं ताप्यकाञ्चनम् ॥ ३ ॥
 कृष्णाद्रं हेमतीक्षणं तु शुल्वायस्कान्ततीक्षणकम् ।
 माक्षिकं गगनं हेम तीक्षणं ताद्रं च माक्षिकम् ॥ ४ ॥
 पीताद्रं कान्ततीक्षणं च कान्तताप्राभ्रमाक्षिकम् ।
 ताद्रं कान्ताभ्रमाक्षीकं तीक्ष्णाद्रं नागमाक्षिकम् ॥ ५ ॥
 (ताद्रतीक्षणाभ्रकं रुक्मं काञ्चनं शुल्वमाक्षिकम् ।)
 रुक्मव्योमखंगं तीक्षणं हेमाद्रं शुल्वमाक्षिकम् ।
 (रुक्मव्योमरविर्हासं कान्ताद्रं हेममाक्षिकम् ॥ ६ ॥)
 रुक्मव्योमखंगं चौरं खंगं वज्ञाभ्रकाञ्चनम् ।
 रुक्मव्योमखंगं शैलं सस्याद्रं काञ्चनं खंगम् ॥ ७ ॥
 रुक्मव्योमखंगं हंसं तुत्थाद्रं खंगकाञ्चनम् ।
 रुक्मव्योमखंगं शैलं रुक्मव्योमखंगं त्रपु ॥ ८ ॥
 रुक्मव्योमखंगं चौरं तालाद्रं काञ्चनं खंगम् ।
 रुक्मव्योमखंगं घोषं रुक्मव्योमखंगाङ्गनम् ॥ ९ ॥
 रुक्मव्योमखंगं ब्राह्मी रुक्मव्योमखंगं शिला ।
 रुक्मं खंगं त्रपु तारं खगायश्चोरकाञ्चनम् ॥ १० ॥
 रुक्मं चौरं खंगं शैलं हंसं राश्चोरमाक्षिकम् ।
 रुक्मं चौरं खंगं सस्यं चौरं वैक्रान्तमाक्षिकम् ॥ ११ ॥
 रुक्मं चौरं खंगं गन्धं रुक्मचौरं मलं खंगम् ॥ १२ ॥
 (शिलाचौरखंगं रुक्मं रुक्मचौरं च माक्षिकम् ।)

१ ‘हेममाक्षिकमध्रकम्’ ख. । २ ‘तीक्ष्णाद्रं’ ख. । ३ अयमर्धश्लोकः
 क. पुस्तके नोपलभ्यते । ४ ‘रुक्मव्योमरविस्तीक्षणं’ ख. घ. ५ अयमर्धश्लोकः
 क. ग. पुस्तकयोर्नोपलभ्यते । ६ ‘रुक्मव्योमरविर्हासं’ ख. घ. । ख. घ.
 पुस्तकयोः सर्वत्र ‘खंगं’ इत्यत्र ‘रविः’ इति पाठ उपलभ्यते । ७ ‘रविकाञ्चनम्’
 ख. । ८ अयंपाठः क. ख. पुस्तकयोर्नोपलभ्यते ।

रुक्मचौरखं तुत्यं काशीसं चौरमाधिकम् ।
 रुक्मं चौरं खगं काङ्गी रुक्मं चौरं खगं त्रपु ॥ १३ ॥
 रुक्मं चौरं खगं नागं शुल्वारश्चौरमाधिकम् ।
 रुक्मचौरखं शुल्वं राश्चौरं खगमाधिकम् ॥ १४ ॥
 रुक्मं हंसशिलाचौरं चौरं राहंसमाधिकम् ।
 नामं रा रसकं शुल्वं हंसं राश्चौरमाधिकम् ॥ १५ ॥
 राः शुल्वं रसकं हंसं राश्चौरं शुल्वहिङ्कुलम् ।
 चौरं रा दरदं रिरी हंसं राश्चौरहिङ्कुलम् ॥ १६ ॥
 लौहं रा दरदं चौरं हिङ्कुलं चौरतीक्ष्णकम् ।
 रा काङ्गी हिङ्कुलं चौरं रा काशी(स)चौरहिङ्कुलम् ॥ १७
 हंसं रा रसकं चौरं पुनर्वर्जिं विधीयते ।
 हेमैकं त्रिगुणं चौरं हेमैकं त्रिगुणं खगम् ॥ १८ ॥
 हेमैकं त्रिगुणं हंसं हेमैकं त्रिगुणं गिरिः ।
 हेमैकं त्रिगुणं तालं हेमैकं विमला त्रयम् ॥ १९ ॥
 त्रिर्भूनागस्य हेमैकं हेमैकं त्रिगुणा शिला ।
 हेमैकं त्रिगुणं रक्तं हेमैकं त्रिगुणं वटम् ॥ २० ॥
 हेमैकं त्रिगुणा रिरी हेमैकं च त्रितुत्यकम् ।
 हेमैकं त्रिगुणं घोषं हेमैकं त्रिगुणं त्रपु ॥ २१ ॥
 हेमैकं त्रिगुणं नागं ग्रोक्तं वीजमनेकधा ।
 प्रत्येकं श्लोकपादैकं कल्पितं वीजमत्र वै ॥ २२ ॥
 मुनः प्रचारयोगेन वीजानामप्यनन्तता ।
 नानाश्वेत्रसमुद्भूतधातुपाषाणसत्त्वतः ॥ २३ ॥
 रसोपरससंयोगात्कल्पयद्वीजमुत्तमम् ।
 वीजैर्व्यस्तैः समं सूते भागोत्तरकृतैरपि ॥ २४ ॥

१ 'हेमहिङ्कुलम्' ख. । २ 'समं भूतैः' क., 'समं भूतं' ग. ।

कनके त्रिगुणे जीर्णे क्रमादेवः शतांवधिः ।
 उत्तमं कनकं जार्यं क्रमवृद्धा च वेघकृत् ॥ २५ ॥
 रसे च क्रमवृद्धा हि विश्विंशत्तुणोत्तरम् ।
 विषमं वा समं वापि समं विषमसेव वा ॥ २६ ॥
 रागसंख्याक्रमेणैव बीजे जीर्णे च वेघकृत् ।
 आदावेव तु बीजानां कुर्यान्मेलं यथाँविधि ॥ २७ ॥
 निर्वाद्य सर्वबीजानि तौपेन सेचनेन तु ।
 ताप्यं वा रसकं वाथ हंसं वा विमलं शिलाम् ॥ २८ ॥
 वापयेत्सर्वबीजेषु सततं सेकंपिण्डतः ।
 सेचनं रक्ततोयेन रञ्जनं साद्विशेषतः ॥ २९ ॥
 भवन्ति सर्वबीजानि रञ्जितानि विशेषतः ।
 रसाशोपरसाश्रैव रक्ता पीताश्च कृष्णजाः ॥ ३० ॥
 त्रिगुणा हेत्त्रिं निर्व्यूढा हेमशेषं तु बीजकम् ।
 तद्वीजं चारयेत्सूते समभागं च जारयेत् ॥ ३१ ॥
 रसस्य रञ्जनं कृत्वा समबीजेन सारयेत् ।
 शतवेधी तदा मन्ये दिव्यं भवति काश्वनम् ॥ ३२ ॥
 व्योमसन्वं समं जीर्णे बीजं चैव समं यदि ।
 सारितः समबीजेन शतवेधी भवेद्रसः ॥ ३३ ॥
 द्विगुणं यदि तज्जीर्णं सहस्रं वेघकारकम् ।
 समेन शतवेधी साद्विगुणेन सहस्रकम् ॥ ३४ ॥
 चतुर्गुणेन लक्ष्मैकं कोटिं पञ्चगुणेन तु ।
 तत्र षोडशधा जीर्णं तद्विधो जारितो रसैः ॥ ३५ ॥

१ ‘शतादिके’ ग. । २ ‘भागवृद्धा’ घ. । ३ ‘बीजं जीर्णं’ घ. ।
 ४ ‘यथोचितम्’ ख. ग. । ५ ‘पातने’ ख., ‘वापेन’ ग., ‘पातनैः’ घ.
 ६ ‘सर्वैपिण्डेषु’ । क. ७ ‘सेकंपिण्डतः’ क.; ‘स्तोकं स्तोकं च पिण्डकम्’
 ग. । ८ ‘न संशयः’ ख. । ९ ‘जारिते सूते’ ख. । १० ‘जार्यं’ ग. ।
 ११ ‘इत्र षोडश विशद्वा त्रिशद्वा जारितो रसः’ ग.

वेधयेत्सर्वलोहानि स्पर्शधूमावलोकनात् ।
 लोहघोषारताम्राणामेकद्विग्रुणांशकाः ॥ ३६ ॥
 नागस्तिथ्यशकः सर्वं धाम्यं तदर्धशेषतः ।
 रज्जनीयं समे जीर्णे कनके स्यात्सुवीजकम् ॥ ३७ ॥
 जारिते सारिते वीजे शतवेदी भवेद्रसः ।
 हेमसीसकताम्राणां प्रत्येकं च ग्रहांशकम् ॥ ३८ ॥
 रीतिकातीक्ष्णघोषाणां वेदपक्षगुणांशकाः ।
 हेमशेषं भवेद्वीजं शतवेदं करोति च ॥ ३९ ॥
 तीक्ष्णं ताम्रसमं कृत्वा नागं निर्वाय पद्मुणम् ।
 ताम्रशेषा भवेद्वेतुरक्ती व्यूढं सुवीजकम् ॥ ४० ॥
 नागस्य पद्मुणा रिरी नागताम्रं तथैव च ।
 तच्छुल्वं हेम्नि निर्वृद्धं वीजं भवति शोभनम् ॥ ४१ ॥
 वसुभागकृतं हेम शुल्वरक्तं चतुष्टयम् ।
 नागभागद्वयं सर्वं हेमशेषं तु वीजकम् ॥ ४२ ॥
 सारं वड्डं सितो गन्धो नागं शैलं च तालकम् ।
 शिलारचिसमं कान्तं कारवेष्टकमाक्षिकम् ॥ ४३ ॥
 स्फटिका श्वेतकासीसे कुँनटी श्वेतमञ्जनम् ।
 तारे त्रिगुणनिर्वृद्धं तारशेषं तु वीजकम् ॥ ४४ ॥
 यथा हेमकृतं वीजं तारवीजं तथैव च ।
 कारयेत्सर्ववीजानि भौंगसंख्याक्रमेण तु ॥ ४५ ॥
 स्वेदैः स्वेहैश्च संयुक्तं तालसन्त्वं च निर्वहेत् ।
 ताराच्च त्रिगुणं सन्त्वं तारशेषं तु वीजकम् ॥ ४६ ॥
 आरं तारं समं कृत्वा श्वेतमाक्षिकसंयुतम् ।
 तारशेषं भवेद्वीजं जारितं सारितं समम् ॥ ४७ ॥

१ ‘महालक्षकाः’ ख. ग. । २ ‘जारिते’ क. । ३ ‘लोहरविमलं’ ख. ।

४ ‘शेताम्रं’ ख. । ५ ‘ओक्कभागक्रमेण’ ख. । ६ ‘संसिङ्गं’ ख. ।

शुल्वं वङ्मं रीतिकां च वेधते नात्र संशयः ।
 तारं भवति शोभाद्यं पूर्णेन्दुरिच राजते ॥ ४८ ॥
 सतीक्ष्णं कुटिलं धमातं तारे त्रिगुणवाहितम् ।
 जारितः सारितस्तेन शतवेदी भवेद्रसः ॥ ४९ ॥
 पुनः पाकं प्रवद्यामि बीजानां जारणाय च ।
 हेमशेषं कृतं बीजं चूर्णयेद्रेतनेन तु ॥ ५० ॥
 मूत्राम्लक्षारकासीसं चित्रं काङ्गी कहुत्रयम् ।
 जारणौषधिकाषायं तैत्र लोध्रसमन्वितम् ॥ ५१ ॥
 सप्ताहं शुल्वजे पात्रे धृत्वा वस्त्रेण गालयेत् ।
 भावयेद्वीजचूर्णं तु च्यहं च भूधरे पुटेत् ॥ ५२ ॥
 एवं सप्तपुटा देया भावयित्वा पुनः पुनः ।
 धान्याभ्रमभ्रसत्त्वं वा बीजवत्पुटयेत्सुधीः ॥ ५३ ॥
 सूतेन्द्रो जीर्यते क्षिप्रं यथाऽन्नं जठरानलः ।
 अथवा बीजचूर्णं तु मारयित्वा त्रिगन्धकैः ॥ ५४ ॥
 माक्षिकेण युतं बद्धा पचेद्वादशभिः पुटैः ।
 मूत्राम्लैर्भावयित्वा तु रूद्धा च भूधरे पुटेत् ॥ ५५ ॥
 इच्छया सर्वबीजानां द्वुर्ति कुर्याच्च पूर्ववत् ।
 द्वुर्ति चरति सूतेन्द्रो यथाऽन्यं च हुताशनः ॥ ५६ ॥
 यच्चेण विडयोगाच्च स्वेदयोगेन जीर्यते ।
 निर्मुखो जीर्यते बीजं दोलायां शतधा रसः ॥ ५७ ॥

इति श्रीगोविन्दाचार्यविरचिते रससारे बीजपाकाधिकारो नामै-
 कादशः पटलः ॥

१ ‘सारितस्तस्य’ क. । २ ‘तक्लोप्रसमन्वितम्’ स्म.; ‘तक्लोहसम-
 न्वितम्’ ग. । ३ ‘जार्यते’ घ. । ४ ‘माक्षीकसंयुतं शूला’ ग. । ५ ‘बहुधा
 भूधरे पुटे’ ग. ।

अथ द्वादशः पटलः ।

पुरा शुद्धो रसेन्द्रश्च संस्कारैर्यश्च संस्कृतः ।
 चारेजार्येत्वं च महासिद्धिप्रदो भवेत् ॥ १ ॥
 लोहखल्वे चतुष्पादे रसं तत्र विनिश्चिपेत् ।
 क्षाराम्लवेतसं काह्नी बिंदुं द्वात्रिंशदंशकम् ॥ २ ॥
 चतुषष्ठ्यंशकं व्योम ग्रासं दत्त्वा रसस्य त्रु ।
 टङ्कणं हयलाला च लशुनार्द्धकचित्रकम् ॥ ३ ॥
 मधुनिम्बरसं दत्त्वा यामयुग्मं विमर्दयेत् ।
 सोष्णखल्वे चेरेद्रासं गर्भद्वृतिमवामुयात् ॥ ४ ॥
 नष्टपिण्ठं परिज्ञाय यत्नेन क्षालयेद्रसम् ।
 सोमानलस्य यज्ञस्य नाभिमैध्ये रसं क्षिपेत् ॥ ५ ॥
 दत्त्वाऽष्टांशं बिंदुं नाभिं किञ्चिदम्लेन पूरयेत् ।
 क्षाराम्लं त्यूषणं मूत्रं राजिकाशिग्रुचित्रकम् ॥ ६ ॥
 यैवं प्रपूरयेदभिर्नाभेशोपरि साधकः ।
 दद्यादुपरि यज्ञस्य सल्लिङ्गं समबुधकम् ॥ ७ ॥
 छिद्रे च दोरकं बद्धा औम्लैः स्वर्परपूरणम् ।
 रसोपरि परेद्विन्दुः स्तोकं स्तोकं बुनः पुनः ॥ ८ ॥
 यज्ञावः स्त्रीपयेदभिमहोरात्रत्रयं बुधः ।
 त्रिदिनैर्जीयते ग्रासं सूतको नात्र संशयः ॥ ९ ॥
 यज्ञादुच्छृत्य कोष्णेन क्षालयेत्काञ्जिकेन तु ।
 चतुर्गुणेन वस्त्रेण शोषयित्वा निपीडयेत् ॥ १० ॥
 ग्रहधूमेष्टिकाचूर्णं दग्धोर्णा च गुडं तथा ।
 चतुषष्ठ्यंशकेनैभिर्ग्रसते च पुनः पुनः ॥ ११ ॥

१ ‘चारेजारयेवश्च’ ग. । २ ‘नालिमध्ये’ ग. । ३ ‘नालं’ ग.,
 ‘गाढ़’ क. । ४ ‘स्वर्परं’ इति शेषः । ५ ‘अम्लैश्च परिपूरणम्’ ग. ।
 ६ ‘ज्वालन्नेदभिं’ ग. ।

निर्मलो जीर्यते ग्रासं तस्यादेभिर्विर्मद्येत् ।
 ग्रासं तु पूर्ववद्दत्त्वा यच्चेणानेन जारयेत् ॥ १२ ॥
 ग्रासे जीर्णे पुनर्ग्रासमजीर्णे च विवर्जयेत् ।
 अजीर्णस्तु यदा सूतस्तदा कुर्याच्च पातनम् ॥ १३ ॥
 स्वेदं तस्य प्रकुर्वात्ताजीर्णदोषविनाशनम् ।
 पुनर्ग्रासं ततो दत्त्वा सोमाग्नौ चैव जारयेत् ॥ १४ ॥
 मन्दानलं प्रकुर्वात्त त्यहं सोमानलादधः ।
 अमुना जीर्यते ग्रासं सूतको नात्र संशयः ॥ १५ ॥
 अथवा दोलिकायच्चे जारणीयो रसेश्वरः ।
 यानि कानि च पत्राणि भव्यानि सुलभानि च ॥ १६ ॥
 एतेषां प्रथुटं कृत्वा दत्तग्रासं न्यसेद्रसम् ।
 स्फटिकीनवसारौ च बिडाम्लं पूर्ववत्थिपेत् ॥ १७ ॥
 चतुर्गुणेन वस्त्रेण बन्धीयात् पोटलीपुटम् ।
 क्षाराम्लब्यूषणैर्मूत्रै राजिकाशिशुचित्रकैः ॥ १८ ॥
 यच्चभाष्टं च संरूपं काष्ठे बद्धा च पोटलीम् ।
 भाष्टमध्ये च विन्यस्य द्वारे दद्यात्सुटङ्कणम् ॥ १९ ॥
 यच्चाधः स्थापयेदपिमहोरात्रत्रयं दृढम् ।
 लोहे मृत्खर्पेरे वाऽथ स्वेदयोगेन जीर्यते ॥ २० ॥
 चतुःषष्ठ्यंशभागेन द्वयं ग्रासस्य दीयते ।
 चत्वारिंशतिभागेन ग्रासस्यै चतुष्टयम् ॥ २१ ॥
 त्रिंशांशकेन षड् ग्रासा अष्टौ विंशांशकेन च ।
 एते चतुर्विधा ग्रासा जीर्णन्ते स्वेदयोगतः ॥ २२ ॥
 अतः परं ग्रवक्ष्यामि सुखेनैव तु जारणम् ।
 चक्रराजेन यच्चेण यथा जीर्णति पारदः ॥ २३ ॥
 दत्त्वा ग्रासं कलांशेन कूपे मृद्वेष्टिते न्यसेत् ।

१ ‘पोटलीं ततः’ ग. । २ ‘सुखेन हेमजारणम्’ क. ।

गन्धाश्मनवसाराभ्यां हीनंमष्टांशकं विडम् ॥ २४ ॥
 क्षिस्वा संधाय तच्चक्रे लम्बमानं सुखूपके ।
 मुद्रां वज्रमयीं दद्यान्मुखं तस्य निरुन्ध्य च ॥ २५ ॥
 वज्रमृत्खां च संगृह्य कर्तव्या सेवनाकृतिः ।
 क्षिस्वा मुखे च तां तस्येऽलेपयेत्सुदृढं मुखम् ॥ २६ ॥
 मूषां च मृण्मयीं कृत्वा पुनर्दद्यात्तदानने ।
 लेपयेत्तां प्रयत्नेन वज्रमुद्रा च सा भवेत् ॥ २७ ॥
 वज्रलोहं सुपाँनीयं काष्ठक्षारं तु कर्करम् ।
 लवणेन च संयुक्तमिति सूक्ष्मं विमर्दयेत् ॥ २८ ॥
 भवेन्मृत्खा यदा शुष्का अनयैव तु लेपयेत् ।
 शुष्के शुष्के प्रदातव्यं मुखे मुद्रात्रयं शुभम् ॥ २९ ॥
 बलिपूजादिकं कृत्वा मन्दानलमहनिश्चम् ।
 शीतं कूपं च संभेद्य श्वालयेदुदकेन वै ॥ ३० ॥
 मर्दयित्वा पुनर्ग्रासं जीर्णे जीर्णे पुनः पुनः ।
 एवं देया दश ग्रासा चारयेद्वाऽथ कच्छपे ॥ ३१ ॥
 अक्षीशैर्वा दश ग्रासा अष्टांशैर्नव च स्मृताः ।
 चक्रे वा वालुकायचे कूपीयोगेन जीर्णति ॥ ३२ ॥
 दद्याङ्गासं विधानेन सहमानाभिवर्धनम् ।
 स्वेदादूर्ध्वं दशग्रासान् जारयेद्वाऽथ कच्छपे ॥ ३३ ॥
 दद्याङ्गाशैश्च ये ग्रासास्तान् दद्यात्तथलकच्छपे ।
 अष्टांशैः कन्दगा जार्यास्तदूर्ध्वं मुखमध्यतः ॥ ३४ ॥

१ ‘हीनषष्टांशकं विडम्’ घ. । २ ‘वज्रमृदा’ ग. । ३ ‘निरुष्णके’ घ. ।
 ४ ‘लिस्वा मुखे च नालस्य’ घ. । ५ ‘मुखं च मृण्मयं’ ग. । ६ ‘यथा
 वज्रसमा भवेत्’ घ. । ७ ‘वज्रलोहस्य पानीयं’ ग.; ‘वज्रलोहस्युपानीयं’ घ. ।
 ८ ‘कलाशैश्च रसेश्वरे’ ग.; ‘जारयेत्क्षच्चकूपके’ घ. । ९ ‘अक्षीशैर्द्वा-
 दद्याङ्गैश्च’ घ. । १० ‘दद्याङ्गासविवानेन’ घ. । ११ ‘अष्टांशकं हेम-
 जाम्बवं’ घ. ।

त्रिदिनं स्वेदयोगेन जलकूर्मे दिनत्रयम् ।
 स्थलकूर्मे दिनत्रीणि कन्दगं त्रिदिनं पचेत् ॥ ३५ ॥
 क्षणाजीर्यति सूतेन्द्रो मुखमध्यगतो हि सः ।
 दिने दिने प्रकुर्वीत दृढवर्द्धि सदा बुधः ॥ ३६ ॥
 रसोपरि पुटं द्व्याजलकूर्मे जलस्थिते ।
 स्थलकूर्मे पुटं द्व्याजलहीने सुकर्मधीः ॥ ३७ ॥
 सग्रासं विडसंयुक्तं कन्दमध्यगतं रसम् ।
 तं कन्दं तु मृदाऽऽवेष्य पुटं द्व्यौच्च भूधरे ॥ ३८ ॥
 अतः परं प्रवक्ष्यामि मूर्खोवन्धनमुत्तमम् ।
 वज्रमूषा प्रकर्तव्या गैर्भे क्षारश्च दीयते ॥ ३९ ॥
 क्षारगभे विडं द्व्याद्विडमध्ये च पारदम् ।
 मोचयित्वा विधानेन पुटं द्व्यात्करीषजम् ॥ ४० ॥
 जीर्यते तत्क्षणाद्वासं सूतको नात्र संशयः ।
 दीयन्ते षोडश ग्रासाः पादांशैः पुटयोगतः ॥ ४१ ॥
 चतुःषष्ठ्यंशके जीर्णे दण्डधारी भवेद्रसः ।
 चत्वारिंशत्सु ग्रस्तेषु रसैः स्यात्पायसाकृतिः ॥ ४२ ॥
 जलौकाकारार्द्धशांशे विशांशेऽविर्षुषो रसः ।
 छेदी च षोडशांशेषु दधिवद्वादशेषु च ॥ ४३ ॥
 अष्टांशे नवनीतामः पादांशे बाध्यते रसः ।
 अभ्रके द्विगुणे जीर्णे धूमत्वं नैव गच्छति ॥ ४४ ॥
 जीर्णे दशंगुणे ग्रासे गर्तिस्तस्य न विद्यते ।
 उत्पुत्त्योपुत्त्यं सूतेन्द्रो मूषायां पतते ध्रुवम् ॥ ४५ ॥

१ ‘जलस्थिते’ ग. । २ ‘स्थलकूर्मे पुटं द्व्यात्कन्दमध्ये दिने जरेत्’ ग.;
 ‘स्थलकूर्मे जलं त्रीणि कन्दग्निदिनैर्जरेत्’ क. । ३ ‘द्व्यादत्तद्वितः’ ग. ।
 ४ ‘मूषाभेदनमुत्तमम्’ घ. ; ‘मुखभेदनमुत्तमम्’ ग. । ५ ‘मध्ये’ ग. ।
 ६ इण्डधारी भवेद्रक्षान्न क्षरतीलर्थः । ७ ‘चत्वारिंशांशके ग्रस्ते ग्रासे’ घ. ।
 ८ अविषुषो भवेदासनान् चलतीलर्थः । ९ ‘धूमत्वेनैव’ घ. । १० ‘वेदगुणे’
 ग. । ११ ‘उत्पत्त्योपत्त्य’ क. ग. ।

जीर्णे च षड्गुणे ग्रासे कम्पते च मुहुर्मुहुः ।
 बाह्ये चोत्पुत्त्य नायाति स्थितिस्थाने स्थिरायते ॥ ४६ ॥
 जीर्णे चाष्टगुणे व्योम्नि धमातः क्षाम्यति पारदः ।
 श्वेतादिबहुधा छाया व्योम्नि जीर्णे च दृश्यते ॥ ४७ ॥
 न कम्पो न गतिस्तस्य धमनाञ्जीर्णते रसः ।
 अभ्रकेष्टष्टगुणे जीर्णे महाबलमवामुयात् ॥ ४८ ॥
 लेपेन तारपत्राणि करोति दशवर्णकम् ।
 गगनं शुल्वमाक्षीकं निर्वाहा व्योमशेषतः ॥ ४९ ॥
 एतत्पादांशकं दत्त्वा धमनाद्रसजारणम् ।
 गुञ्जेन्द्रगोपकेशौश्च लाङ्गूलीगन्धमूषकाः ॥ ५० ॥
 बलात्रितयकांपासं स्त्रीपयष्टङ्गणं मधु ।
 एभिविंलिसमूषायां धमनाद्वोममेलनम् ॥ ५१ ॥
 वंशदण्डेन संचालय सेचनादभ्रमेलनम् ।
 अथात्रे त्रिर्गुणे जीर्णे पश्चात्कान्तं च जार्यते ॥ ५२ ॥
 उत्तीर्णमभ्रसन्त्वेन हेलया ग्रसते रसः ।
 तद्वात्रिशद्गुणादूर्ध्वं महाबीजं च जारयेत् ॥ ५३ ॥
 लोहाष्टकं रसाः सर्वे तथैवोपरसाः खलु ।
 एकत्र मेलनं कुत्वा लोहशेषं च कारयेत् ॥ ५४ ॥
 तद्वात्रिशद्गुणं जार्य महाबीजमिदं रसे ।
 जारयेद्वेषबीजं तु द्वात्रिशद्गुणितं तथा ॥ ५५ ॥
 व्योममादीनां च सर्वेषां द्रुतिमेलं च कारयेत् ।
 व्योममाक्षिकशुल्वानां द्रुतिं दत्त्वा विमर्दयेत् ॥ ५६ ॥

- १ ‘क्षाम्यति’ घ. । २ ‘श्वेता निबन्धते छाया व्योमकीर्णत्वं दृश्यते’ घ. ।
 ३ ‘निर्वाहा व्योम संस्कृतम्’ घ. । ४ ‘गुञ्जेन्द्रगोपकीटाश्च’ ग. । ५ ‘बला
 त्रिकूरीरास्ति’ घ. । ६ ‘द्वात्रिशद्गुणे’ ग. । ७ ‘उत्तीर्णे पुष्पसन्त्वै च’
 घ.; ‘उत्तीर्णे तुत्पसन्त्वैन’ ग. ।

औपधीलेपिता मूषा रसस्त्र निधाप्यते ।
 अन्धमूषागतं धमातं द्रुतिमेलापकं शुभम् ॥ ५७ ॥
 स्फुटं निवार्हयेत्सूतं द्रुतिजारणमुत्तमम् ।
 अमुनैव प्रकर्तव्यं सर्वेषां द्रुतिजारणम् ॥ ५८ ॥
 रत्नमेलं प्रवक्ष्यामि यथा जानन्ति साधकाः ।
 नागं हेमद्रुतियुतं रत्नानां द्रुतिमेलनम् ॥ ५९ ॥
 अयस्कान्तस्य तैलेन गन्धपाषाणकस्य वा ।
 मिलन्ति सर्वरत्नानि द्रवन्ति सलिलं यथा ॥ ६० ॥
 स्त्रीपुष्पं नरशुक्रं च इन्द्रगोपश्च भूलता ।
 छुच्छुन्दरीवसायुक्तं टङ्गेन समन्वितम् ॥ ६१ ॥
 मूषालेपप्रयोगेण रत्नानां मेलकारकम् ।
 जीर्यन्ते सर्वरत्नानि पद्मुणानि च मूतके ॥ ६२ ॥
 भागैकं रत्नचूर्णस्य भागौ द्वौ काञ्चनस्य च ।
 नागभागैकसंयुक्तमन्धमूषागतं धमेत् ॥ ६३ ॥
 तद्वीजं जीर्यति क्षिप्रं हेलया च रसेश्वरः ।
 तरुणार्कनिभः मूतस्तडिलेखेव सुप्रभः ॥ ६४ ॥
 इन्द्रगोपकसंकाशो रत्नजीर्णं तु रञ्जितः ।
 रङ्गाङ्गृष्टिः कृता पूर्वं तस्या रागेण रञ्जयेत् ॥ ६५ ॥
 मूषायां वालुकायच्चे रञ्जयेत्कमयोगेतः ।
 रक्तविद्वुमरागेण द्वौत्रिंशद्विष्टेन च ॥ ६६ ॥
 तंतो गन्धकरागेण रञ्जयेच्च रसेश्वरम् ।
 गन्धकोऽप्यविको जार्यः शतसाहस्रसंख्या ॥ ६७ ॥

१ ‘गन्धेन’ ग. । २ ‘जारयेत्’ ग. । ३ ‘रङ्गाङ्गृष्टैस्ततः पूर्वं तस्यागैश्च रञ्जयेत्’ घ. । ४ ‘तं धमेत्कमयोगेतः’ घ. । ५ ‘द्वौत्रिंशद्विष्टेन च’ ग. ।

६ ‘अतो’ घ.; ‘अन्ते’ ग. ।

रागाधिक्यं करोत्येष सर्वचारणकर्मणि ।
 स्थिररागो भवेत्सूतो दर्शनाद्वैधकारकः ॥ ६८ ॥
 रवेमण्डलैकं तस्य दृश्यते पुरुषाकृतिः ।
 अतःपरं प्रवक्ष्यामि रसबन्धनमुच्चमम् ॥ ६९ ॥
 बैध्यते हि रसः सम्यग्भवेद्रागोदयः स्फुटम् ।
 मारणैरौषधैर्दिव्यैर्मृत्रघृष्णैर्विलेपयेत् ॥ ७० ॥
 मूषायां भावितः सूतो धमनाद्वसतां व्रजेत् ।
 बन्धने याश्च विख्याता अष्टावेव महौषधीः ॥ ७१ ॥
 ताभिष्टक्णयुक्ताभिर्भावयेच रसेश्वरम् ।
 ताभिर्विलिमपूषायां धमनात्सोटतां व्रजेत् ॥ ७२ ॥
 बद्धं वाऽप्यथवाऽबद्धं सारयेच रसेश्वरम् ।
 पादांशहेमसंयुक्तमर्चद्धं च विवर्जयेत् ॥ ७३ ॥
 दीर्घा लोहमयी मूषा रसं तस्यां विनिश्चिपेत् ।
 रक्ततैलवसायुक्तं मूषामध्ये विनिश्चिपेत् ॥ ७४ ॥
 मूषोर्वं संपुटं दत्त्वा सन्धिलेपं तु कारयेत् ।
 सञ्चिद्रे संपुटे नालम्बुन्मत्त्वासुमप्रभम् ॥ ७५ ॥
 अतियत्तेन तां मूषां करीषाश्रौ निर्धापयेत् ।
 हेमरक्तसमं नागं गालयित्वा विचक्षणः ॥ ७६ ॥
 मूषानाले विनिश्चिमित्यं संरंति सूतके ।
 सप्तवारं प्रकर्तव्यं सारणं च महारसे ॥ ७७ ॥
 सङ्कलीक्रमयोगेन सारणैव गुणोचरा ।
 स्वर्णं करोति शब्देन नात्र कार्या विचारणा ॥ ७८ ॥
 इत्थं च साँरितः सूतो व्यापी भवति निश्चितम् ।

१ ‘रागान्वितं’ ग. । २ ‘हेमकारकः’ ग. । ३ ‘रेशिष्ठलकं’ ग. ।
 ४ ‘बन्धितो हि रसः सम्यग्प्राणे देयो भवेत्सूतम्’ ग. । ५ ‘मारणैरौषधैर्दिव्यै-
 मूषापृष्ठं विलेपयेत्’ ग. । ६ ‘अवैवं’ ग. । ७ ‘विर्मर्दयेत्’ ग. । ८ ‘मूषावै-
 ग. । ९ ‘च साधयेत्’ ग. । १० ‘चरति’ ग. । ११ ‘साधितः’ ग. ।

मारयेत्सूतराजेन्द्रं प्रवेशी जायते ततः ॥ ७९ ॥
 माक्षिकं कुनटी गन्धं दरदश समीकृतम् ।
 मारणौषधिमिर्माव्यं नवसरेण संयुतम् ॥ ८० ॥
 तेनैव लिप्समूषायां रसेन्द्रं स्थापयेत्सुधीः ।
 ऊंटेन धाम्यमानोऽसौ प्रियते नात्र संशयः ॥ ८१ ॥
 अथवा पुटयोगेन मारणं तु त्रिगन्धकैः ।
 मारितो रसराजेन्द्रः प्रवेशी जायते ध्रुवम् ॥ ८२ ॥
 तदृच्चं रसराजस्य कारयेत्प्रतिसारणम् ।
 नागेन मारितं हेम रसात्रिगुणितं कृतम् ॥ ८३ ॥
 पञ्चामृतेन संयुक्तं संमर्द्य पुटयोगतः ।
 इत्थं कृतो रसेन्द्रोऽसौ वेधते नात्र संशयः ॥ ८४ ॥
 पञ्चौर्णागपत्रैश्च पुटे बधीत सूतकम् ।
 मधुच्छिष्टं च मधुकं मधुकं टङ्गणं सिता ॥ ८५ ॥
 अश्वकर्णमलं गुञ्जा केशाशुच्छुन्दरीवसा ।
 स्त्रीरजः स्त्रीपयः शुक्रमिन्द्रगोपश्च भूलता ॥ ८६ ॥
 वैसातालशिलागन्धं सारिवा क्षीरिणी विषम् ।
 हयारिनाभिर्पूरस्युद्धकेशीरकन्देकम् ॥ ८७ ॥
 सर्जश्च मृतनागश्च गुडगुणगुलुत्थकम् ।
 संगृहन्ते यथालाभं क्रामणोऽयं गणः स्मृतः ॥ ८८ ॥
 क्रामणेन समायुक्तो वेधते पर्वतानपि ।
 लोहेषु धाम्यमानेषु वेधस्तत्र ग्रदीयते ॥ ८९ ॥
 स्त्रैहैश्च वसया युक्तं सेचनीयं पुनः पुनः ।
 पूर्वते क्रामणं चैतत् परं गुह्यमुदाहृतम् ॥ ९० ॥

१ ‘हठेन’ घ. । २ ‘कृते’ ग. । ३ ‘वैसातैलशिलागन्धं’ घ. । ४ –‘ल-
ज्जली’ घ. । ५ –‘सिक्यकम्’ ग. । ६ ‘सर्वेषां’ ग. ।

स च सिद्धरसो नाम देहलोहार्थकारकः ।
 महता पुष्पयोगेन सिद्ध्यते च रसेश्वरः ॥ ९१ ॥
 कोऽर्थः पुत्रेण जातेन मातुर्यौवनहारिणा ।
 आत्मा संहारितस्तेन न कृतो येन पारदः ॥ ९२ ॥
 साधिते सूतराजेन्द्रे सिद्धः सिद्धेषु मोदते ।
 इच्छया विचेरेष्टोके द्वितीय इव शङ्करः ॥ ९३ ॥
 सिद्धविद्याधरा यक्षा उरगाश्च दिवौकसः ।
 स्तुवन्ति ते साधकेन्द्रं साधिते च महारसे ॥ ९४ ॥
 (सर्वं च षड्गुणं कृत्वा पारदं च द्विधा स्मृतम् ।
 हेमभस्त्रिभागेन क्रामणं समुदाहृतम् ॥ ९५ ॥)
 इति श्रीगोविन्दाचार्यविरचिते रससारे महारसजारणादिविविर्णम
द्वादशः पटलः ॥

अथ त्रयोदशः पटलः ।

अथातः संग्रवक्ष्यामि शताँदिक्रमसुत्तमम् ।
 शतवेदी सहस्रस्य दशसाहस्रवेधकः ॥ १ ॥
 (लक्षवेदी ततो ज्ञेयो दशलक्षस्य वेधकः ।
 कोटिवेदी च विज्ञेयो रसः कोद्यधिवेधकः ॥ २ ॥)
 धूमवेदी च सूतेन्द्रः स्पर्शवेदी महारसः ।
 अवलोकनवेदी च शब्दवेदी महावलः ॥ ३ ॥
 व्योमसत्त्वं समं जीर्णं बीजं च समजारितम् ।
 गन्धकः षड्गुणो जार्यः समबीजेन सारथेत् ॥ ४ ॥
 शतवेदी प्रदातव्यो दिव्यं भवति काञ्चनम् ।
 सारणान्ते भवेद्वेदो मारणान्ते रसायनम् ॥ ५ ॥
 प्रतिसारणकं श्रेष्ठं सहस्रानन्तरं रसे ।
 द्विगुणं व्योमसत्त्वं च बीजं च द्विगुणं यदि ॥ ६ ॥

१ 'सारणक्रमसुत्तमम्' ग. २ 'अयं लोकः क. ग. पुस्तकयोनोपलभ्यते ।

गन्धको रविसंख्यश्च बझीयात्मूतकं ततः ।
 द्विगुणेन तु संसार्य सारणात्रितिसारणम् ॥ ७ ॥
 क्रामणेन समायुक्तः सहस्रैकस्य वेघकः ।
 त्रिगुणं व्योमसत्त्वं च बीजं च त्रिगुणं यदि ॥ ८ ॥
 अष्टादशगुणं गन्धं रक्तवर्गेण रञ्जितम् ।
 त्रिगुणेन च संसार्य कारयेत्रितिसारणम् ॥ ९ ॥
 क्रामणेन समायुक्तोऽप्ययुतैकस्य वेघकः ।
 वेदसंख्यागुणं व्योम बीजं चैव चतुर्गुणम् ॥ १० ॥
 चतुर्विशतिसङ्खाकं जारयेद्दन्धकं क्रमात् ।
 चतुर्गुणेन संसार्य प्रतिसार्यो रसेश्वरः ॥ ११ ॥
 क्रामणेन समायुक्तो लक्षवेधी भवेद्रसः ।
 षड्गुणं व्योमसत्त्वं च बीजं जार्यं च पहुणम् ॥ १२ ॥
 षट्त्रिशतिगुणं गन्धं जारणीयं प्रयज्ञतः ।
 षड्गुणेन च संसार्य प्रतिसार्यो रसेश्वरः ॥ १३ ॥
 क्रामणेन समायुक्तो दशलक्षस्य वेघकः ।
 तथा चाष्टगुणं व्योम बीजं चाष्टगुणं यदि ॥ १४ ॥
 रञ्जयेद्दन्धरागेण अभ्रागेण सारयेत् ।
 सारणात्रितिसंसार्यः कोटिवेधी भवेद्रसः ॥ १५ ॥
 यावत्संख्यं ग्रीसेद्वीजं तावत्संख्यं तु सारयेत् ।
 एकद्वित्रिचतुःपञ्चसप्तवारं तु सारयेत् ॥ १६ ॥
 सर्वेषामुक्तबीजानां शतवेधी समेन तु ।
 द्विगुणेन सहस्रं तु अयुतं त्रिगुणेन तु ॥ १७ ॥
 चतुर्गुणेन लक्षैकं कोटिमष्टगुणेन तु ।
 बीजं कलागुणं जीर्णं द्वात्रिशत् पदं च त्रिशकम् ॥ १८ ॥

१ ‘सारण’ घ. । २ ‘अभ्रबीजेन’ घ. । ३ ‘भवेद्वीजं’ घ. ।

वेघयेत्सूतराजेन्द्रो धूमस्पश्चिवलोकतः ।
 संकरे तु विधिः प्रोक्तो बीजे त्रिगुणवाहिते ॥ १९ ॥
 दद्याद्वेद्यं विधानेन तद्विधानमथोच्यते ।
 गद्याणः सिद्धकल्कस्य नागगद्याणका दश ॥ २० ॥
 क्रामणेन समायुक्तमेकीकृत्वा धमेत्तरः ।
 वेद्यं नागेन तेनैव तारं शुल्वं च वेघयेत् ॥ २१ ॥
 अथवा धौतुमावर्त्य क्षिपेत्क्रामणसंयुतम् ।
 वेघस्योद्भाटनं कार्यं क्रयं च विक्रयं ततः ॥ २२ ॥
 गालिते नागगद्याणे सूतगद्याणकं क्षिपेत् ।
 गन्धकं सर्जिकक्षारमेतद्विद्याणकद्वयम् ॥ २३ ॥
 एतच्चतुष्टयं क्षिस्वा खल्वे कृत्वा विमर्दयेत् ।
 जलेन भावनां दत्त्वा शरावसंपुटे क्षिपेत् ॥ २४ ॥
 सन्धिं विलिप्य दातव्यं द्वं गजपुटं मृदा ।
 गालयेत्तिंद्ववेद्यं तु चूर्णं तत्र विनिक्षिपेत् ॥ २५ ॥
 तच्चूर्णस्य दशांशेन उद्धाटो जायते ध्रुवम् ।
 खटिका लवणं गैरी काङ्गी चेष्टिकचूर्णकम् ॥ २६ ॥
 इमाः पञ्च मृदः प्रोक्ताः सुवर्णशुद्धिहेतवे ।
 लेपितं पुटितं तामिर्दिव्यं भवति काञ्चनम् ॥ २७ ॥

इति श्रीमद्भाविन्दाचार्यविरचिते रससारे वेघादिकमो नाम त्रयोदशः पटलः ॥

अथ चतुर्दशः पटलः ।
 द्वन्द्वमेलं प्रवक्ष्यामि साधकानां हिताय वै ।
 विज्ञाते जायते यस्मिन् साधकः साधनक्षमः ॥ १ ॥

१ ‘शङ्करेण’ घ. । २ ‘दद्याद्वेद्यमविधानेन’ घ. । ३ ‘अविकृत्वा’ ग.
 घ. । ४ ‘विद्वनागेन’ ग. । ५ ‘धातुमाक्षीकं’ घ. । ६ ‘सिद्धवातुं च’
 घ. । ७ ‘सुवर्णसिद्धिहेतवे’ ग. । ८ ‘द्वन्द्वमारात्’ घ. ग. ।

मागः शुद्धरसस्यैकोगन्वभागद्वयं तथा ।
 मारणौषधिभिर्मात्र्यं रक्तवर्गेण संयुतम् ॥ २ ॥
 उत्थापयेत्काच्कूप्यां चक्रयचे पुनः पुनः ।
 स्थिरत्वे च समाप्ते जलयचेण बन्धयेत् ॥ ३ ॥
 अथाद्बोऽग्निरूपर्यापो ग्रध्ये देवो रसेष्वरः ।
 अश्रीषोमाख्ययचेण बन्धते सप्तरात्रतः ॥ ४ ॥
 समहेष्टा च संसार्यथन्द्रार्के पष्ठिवेधकः ।
 एवं चोरशिलातालैरन्यसत्त्वैश्च संयुतम् ॥ ५ ॥
 वीजाब्रवन्धितं सूतं मारयेचकयच्चगम् ।
 रञ्जितो गन्धरागेण इन्द्रभारः सुखोभनः ॥ ६ ॥
 यदा सूतः स्थिरीभूतो बन्धते जलयच्चगः ।
 बन्धनौषधिसंयुक्तं सूपामध्यगतं धमेत् ॥ ७ ॥
 रसशेषं भवेत्पैथ्यात्समवीजेन सारयेत् ।
 चन्द्रार्कं शतवेधेन करोति कनकं शुभम् ॥ ८ ॥
 पिष्ठीस्तम्भनकं चैव कथयामि समासतः ।
 रसात्पादांशकं वीजं पिष्ठीकुर्याच्च सुन्दरम् ॥ ९ ॥
 दोलायचेण मद्याम्लैर्बन्यनौषधिभिस्तथा ।
 धान्याश्रकं च सिन्धूत्थं मालतीतीरसंभवम् ॥ १० ॥
 स्फटिकी यावशूकं च बन्धनौषधिभावितम् ।
 रसं संवेष्येदेभिर्मात्राषपिष्ठा तथोपरि ॥ ११ ॥
 आतपे शोषयित्वा तु स्वेदयेचैलमध्यगम् ।
 तैलस्वेदः प्रकर्तव्यो यावत्सप्तदिनावधिः ॥ १२ ॥
 माषपिण्डं परित्यज्य संगृह्य रसगोलकम् ।
 स्फटिकयादौषधैर्वैष्णो माषपिष्ठा ततः परम् ॥ १३ ॥

१ ‘जलयच्चके’ ग. २ ‘ततः कृत्वा’ ग. । ३ ‘रसपादांशकं’ घ. ।

४ ‘पिष्ठी कुर्यात्’ क. । ५ ‘बन्धनौषधिभिस्त्रितम्’ ग. घ. । ६ ‘माषपिण्डः परित्यज्य रसगोलम्तु यृहाते’ ग. ।

तं गोलं भूधरे यत्रे अहोरात्रत्रयं पचेत् ।
 त्रिदिनांत्रिदिनादूर्ध्वं पिण्डं कृत्वा तु नूतनम् ॥ १४ ॥
 एवं च बुट्येत्सूतं विशस्यैकाधिकैः बुटैः ।
 पिष्टिस्तम्भनकं सम्यग्जायते नात्र संशयः ॥ १५ ॥
 रज्जयेद्गन्धरागेण समबीजेन सारयेत् ।
 मारयित्वा ततो वेद्यं दद्यात्रिशत्मु चोत्तमम् ॥ १६ ॥
 एवं पिष्टिः प्रकर्तव्या सर्वबीजैः सुशोभना ।
 अतः परं ग्रवक्ष्यामि वरं निगडवन्धनम् ॥ १७ ॥
 वीजचूर्णं पलैकं तु मास्किकस्य पलं तथा ।
 पैलैकं गन्धकं चैव पलैकं यातितं रसम् ॥ १८ ॥
 पैलैकं टङ्गणं चैव बन्धनौषधिभावितम् ।
 धमनाजायते खोटो रज्जयेद्गन्धकेन तंम् ॥ १९ ॥
 समहेम्ना च संसार्य मारयेत्पुटयोगतः ।
 चन्द्रार्कं षष्ठिवेधेन करोति कनकं शुभम् ॥ २० ॥
 इच्छया संमभागेन कारयेत्संकर्लीं क्रमात् ।
 रसस्य समभागेन पिष्टीकुर्याच वीजकम् ॥ २१ ॥
 गन्धकेन समायुक्तं दिव्यौषधिविभावितम् ।
 वज्रमूषां दृढां कृत्वा लेपयद्गन्धनौषधैः ॥ २२ ॥
 भूगर्भे स्थापयित्वा तु पुटं दद्यात्करीषजम् ।
 सप्तदिनान्यतिक्रम्य पाशयुक्तं धमेचतः ॥ २३ ॥
 आशापाशनिबद्धेऽयं दुःसाध्यः सुखसाधिंकेः ।
 सिद्ध्यते च महापुण्येरतियन्ते कृते सति ॥ २४ ॥

१ ‘त्रिदिनं, त्रिदिनादूर्ध्वं’ ग. २ ‘सारयित्वा’ ग. ३ दद्यात्रिशद्व-
 बनमुत्तमम्’ ग. ४ ‘पलवै’ ग. घ. ५ ‘कैवैकं टङ्गर्ण दत्त्वा’ घ. ६ ‘तु’ ग. घ. ७ ‘सूतक्षेपेण’ ग. घ. ८ ‘भूगर्भेत्’ ग. ९ ‘पञ्चमुक्तं’
 ग. १० ‘सुखसाधनः’ ग. ११ ‘रतियन्तैः कृतैरपि’ ग.

आशापाशनिबद्धस अतिवर्णि विवर्जयेत् ।
 गन्धकं वा त्रिगन्धं वा सूततुल्यं तु कारयेत् ॥ २५ ॥
 दिव्यैषविसमायुक्तं स्वल्पे कृत्वा विमर्दयेत् ।
 ऊर्ध्वपातनकं कृत्वा तं रसं टङ्गणान्वितम् ॥ २६ ॥
 वज्रमूषागते बद्धे वीजं निर्वाहा यज्ञतः ।
 सौवीरं टङ्गणं काचं दत्त्वा दत्त्वा च धामयेत् ॥ २७ ॥
 सूतशेषं ततः कृत्वा रज्जयेद्वोलकं पुनः ।
 समवीजेन संसार्यः शतवेदी भवेद्रसः ॥ २८ ॥
 रसखोटपलैकं तु स्वच्छं रसपलं तथा ।
 वीजं रससमायुक्तमेकत्रैव विमर्दयेत् ॥ २९ ॥
 खोटं कृत्वाऽथ मूषायां क्षित्वा देयः पुटो लघुः ।
 क्रमेणाग्रिसहं कृत्वा धम्यते सूतको बुवैः ॥ ३० ॥
 निर्वाहयेत्तदा मूषां सूतशेषा भवेद्यदा ।
 तत्खोटपलमेकं तु स्वच्छं रसपलं तथा ॥ ३१ ॥
 वीजं रससमायुक्तमेकीकृत्वा तु धामयेत् ।
 एवं तु सप्त संकल्प्यो वेदो दशगुणोत्तरः ॥ ३२ ॥
 दशसंकलिकायोगात्स्पैश्वेदी भवेद्रसः ।
 एवं क्रमेण कर्तव्या सर्वकर्मसु संकली ॥ ३३ ॥
 यथाबीजप्रयोगात्थद्वितियोगात्स्थैव च ।
 ज्ञातव्याः साधकेन्द्रेण देवानामपि दुर्लभाः ॥ ३४ ॥
 दशव्योमसमं सञ्चं दशसञ्चसमा द्वितिः ।
 द्वितियोगाच्च सूतेन्द्रः सद्यो वेधकरो भवेत् ।
 एवं सर्वं मया ग्रोक्तं साधयेत्तद्विचक्षणः ॥ ३५ ॥

इति श्रीमद्भोविन्दाचार्यविरचिते रससारे द्वन्द्वमारपिष्ठस्तम्भननिगडबन्धन-
 संकलिकायोगद्वितिकर्मसिद्धिरूपणं नाम चतुर्दशः पटलः ॥ १३ ॥

१ ‘आखोटको निबध्येत’ घ. । २ ‘कृत्वाऽन्धमूषायां’ ग. घ. । ३ ‘सूत-
 शेषं’ ग. । ४ ‘संस्कारा’ ग. । ५ ‘शतवेदी’ ग. ।

अथ पञ्चदशः पटलः ।

रसोपरससत्त्वानां कर्माणि कथयाम्यहम् ।
 येन विज्ञातमात्रेण सिद्धिः साच्च सुशोभना ॥ १ ॥
 अरक्तवर्णवैक्रान्तसत्त्वं हेमसमन्वितम् ।
 एकत्र मेलनं कृत्वा समं सूतस्य जारयेत् ॥ २ ॥
 सारितः समवीजेन सहस्रैकस्य वेघकः ।
 वेघते सर्वलोहानि रङ्गितो गन्धकेन तु ॥ ३ ॥
 पीतवर्णं च वैक्रान्तं ज्ञातव्यं रक्तवर्णवत् ।
 कृष्णवैक्रान्तभागैकं समं कुर्यादिसेन तु ॥ ४ ॥
 व्याघ्रीरसेन संमर्द्य देयो लघुपुटस्ततः ।
 रक्तज्ञसीभवति क्षिप्रं नात्र कार्या विचारणा ॥ ५ ॥
 अस्य चूर्णस्य भागैकं शुद्धं रससमं कृतम् ।
 संमील्यैकत्र चूर्णं तु धमनाज्ञस्तां ब्रजेत् ॥ ६ ॥
 भस्ननस्तस्य भागैकं शुद्धं रससमीकृतम् ।
 अन्धनौषधिभिर्भाव्यं गन्धकेन समन्वितम् ॥ ७ ॥
 अन्धयित्वा प्रथत्वेन देयो लघुपुटस्ततः ।
 वज्रमूषागतो धमातो धमनात्खोटतां ब्रजेत् ॥ ८ ॥
 तस्य खोटस्य भागैकं हेमभागसमं कृतम् ।
 अन्धमूषागतो धमातः खोटो भवति शोभनः ॥ ९ ॥
 प्रकटमूष्यां तु निर्वाह्य सूतशेषं च कारयेत् ।
 तस्य खोटस्य भागैकं स्वच्छं रसं समीकृतम् ॥ १० ॥

१ ‘रक्तवर्णं च वैक्रान्तं हेमवीजं समं कृतम्’ ग; ‘रक्तवर्णं तु वैक्रान्तसत्त्वं हेमसमीकृतम्’ घ.
 २ ‘समसुतेन’ क.
 ३ ‘जारयते’ घ.
 ४ ‘सारिते’ ग.
 ५ ‘विघते’ घ.
 ६ ‘रङ्गिते’ ग.
 ७ ‘यत्’ क.
 ८ ‘सोमाकं वेघत्’ क.
 ९ ‘हेमभागसहस्रकम्’ घ.
 १० ‘स्वच्छं’ घ.
 ११ ‘रससमं कृतम्’ ग.
 घ.

समहेमा समायुक्तमेकीकृत्वा च धारयेत् ।
 सौवीरं टङ्गणं काचं दत्त्वा दत्त्वा च धारयेत् ॥ ११॥
 सप्तसंकलिकायोगादेवो दशगुणोत्तरः ।
 दशसंकलिकायोगात्स्पैश्चवेद्धी मवेद्रसः ॥ १२ ॥
 वैक्रान्तो वज्रवज्ज्ञेयो नात्र कार्यो विचारणा ।
 कृष्णवर्णं च वैक्रान्तं कृष्णांप्रकसमन्वितम् ॥ १३ ॥
 समहेमा समायुक्तं सूतेन्द्रे जारितं समम् ।
 सहस्रं वेधते सूतः संकल्प्या चोत्तरोत्तरम् ॥ १४ ॥
 नीलवर्णं तु वैक्रान्तं सिद्धान्तसदृशं कृतम् ।
 सूतराजसमं कार्यं जम्बीरनीरमर्दितम् ॥ १५ ॥
 जलयत्रे च संस्थाप्य सप्ताहं मर्दयेद्रसम् ।
 अन्धमूषागतो ध्मातः खोटो भवति शोभनः ॥ १६ ॥
 मुखे प्रक्षिप्य मेधावी भैरौ छिद्राणि पश्यति ।
 रक्तवर्णमयस्कान्तं तच्चूर्णं रससंयुतम् ॥ १७ ॥
 मर्दितं छागमूत्रेण धमनात्सोटतां वजेत् ।
 समहेमा च संसार्यः शतवेदं तु कारयेत् ॥ १८ ॥
 चपलस्य तु भागैकं सूतभागद्वयं तथा ।
 हेमभागचतुष्कं च रसतुल्यं च गन्धकम् ॥ १९ ॥
 भावयित्वाऽन्धमूषायां धमेत्क्रमगतं ततः ।
 हेमा च पॅलयुक्तेन समं तेनैव सारयेत् ॥ २० ॥
 तेन सूतसमांशेन नागवेदोऽरुणो भवेत् ।
 तेन सूतशर्तांशेन शुल्ववेदोऽरुणो भवेत् ॥ २१ ॥

१ ‘धारयते’ ग. । २ ‘कोटिवेदी’ घ. । ३ ‘कृष्णांप्रकसमीकृतम्’ घ;
 ‘बीजं चैव समं यदि’ ग. । ४ ‘संस्काराच्च गुणोत्तरम्’ ग. । ५ ‘भूमे-
 शिल्द्राणि’ ग. । ६ ‘रक्तवर्णं च वैक्रान्तं’ क. । ७ ‘चपलयुक्तं च’ ग. ।
 ८ ‘नागशतांशेन’ घ. ।

तेन शुल्वशतांशेन तारं भवति काञ्चनम् ।
 अन्ये सर्वे रसाश्वैव शतवेधस्य कारकाः ॥ २२ ॥
 जारिताः संमबीजेन सारिताश्च समेन तु ।
 द्विगुणं विमलं चैव जारितं शतवेधकृत् ॥ २३ ॥
 उपरसानां सर्वेषां रज्जने बलमुत्तमम् ।
 गन्धकेन विना लोके कर्म किञ्चिन्विद्यते ॥ २४ ॥
 गन्धकेन विना सर्वं लोहं नैवाभिरञ्जति ।
 नागे स्तेहो बलं व्योग्निं रागस्तीक्ष्णात्परो नहि ॥ २५ ॥
 बलं रागस्तथा स्तेहः कमले च व्यवस्थिताः ।
 नागेन जारितः सूतो लोहभावं परित्यजेत् ॥ २६ ॥
 बीजत्वं बीजराजेन जायते नात्र संशयः ।
 सर्वे मृदुकरा स्तेहाः सर्वे चाम्लाः प्रबोधकाः ॥ २७ ॥
 सर्वे मलांपहाः क्षाराः सर्वे रक्ताश्च रज्जकाः ।
 दीपका अर्मलतीत्राश्च पाचका जारयेद्धनम् ॥ २८ ॥
 रेचको द्रावयेष्टोहान् क्षीरिण्यो रसवन्धकाः ।
 कठिणैजीर्णबीजैश्च नागं वज्रं च वेधयेत् ॥ २९ ॥
 मृदुबीजैश्च सर्वैश्च आरं शुल्वं च वेधयेत् ।
 बीजै रागाधिकैर्जीर्णैस्तारवेघं समांचरेत् ॥ ३० ॥
 माक्षिकेण विना बीजं न द्रवेत्सूतगर्भगम् ।
 मृदुत्वं क्रामणोद्धारं भवेन्नागेन निश्चितम् ॥ ३१ ॥
 रसानुपरसाश्वैव मौक्तिकं वज्रमेव च ।
 शेतानि सर्वरक्तानि तारकर्मसु योजयेत् ॥ ३२ ॥

१ ‘समभागेन’ क. । २ ‘द्विगुणे व्योमजे बीजे जीर्णे तु शतवेधकृत्’
 ग. । ३ ‘द्विगुणं विमलं बीजं जीर्णं तत्सूतवेधकृत्’ घ. । ४ ‘इत्यते’ ग. ।
 ४ ‘लोहं च नैव रज्जते’ घ. । ५ ‘कमलं’ क. । ६ ‘नागे च जारिते सूते’
 घ. । ७ ‘वज्रं च सारितः सूतो’ ग. । ८ ‘मेलापकाः’ क. । ९ ‘आम्लदि-
 काश’ घ. । १० ‘प्रदापयेत्’ घ. ।

तारकमणि कर्तव्यं तालकेनैव रञ्जनम् ।
 वङ्गवेष्ठो भवेद्यत्र तालकं तत्र वर्जयेत् ॥ ३३ ॥
 स्त्रीस्तन्यटङ्कसौवीरं लाङ्गली गिरिकर्णिका ।
 चित्रकः करवीरश्च सारिवा क्षीरणी विषम् ॥ ३४ ॥
 आभिर्विलिम्पूषायां बन्धीयाद्वन्धनौषधैः ।
 इति श्रीमद्भाविन्दाचार्यविरचिते रससारे रसोपरसलोहकर्माधिकारो
 नाम पञ्चदशः पठलः ॥ १४ ॥

अथ घोडशः पठलः ।

अथातः संप्रवक्ष्यामि रक्तानां च यथाक्रमम् ।
 सुखैसाध्यं भवेद्येन साधकस्य च साधनम् ॥ १ ॥
 कनके वज्रचूर्णं चै कलांशं योजयेद्वधः ।
 तद्वीजं मृतराजस्य समं यत्नेन जारयेत् ॥ २ ॥
 समहेमा च संसार्यः शतवेदी भवेद्रसः ।
 तारशुल्वकनागेषु वेष्ठो देयो निजेच्छया ॥ ३ ॥
 जीर्णाग्रकस्य भागैकं मृतवज्रसमं कृतम् ।
 मर्दयेन्मातुलङ्गेन अङ्गुल्या मर्दनं स्मृतम् ॥ ४ ॥
 शुक्तिसंपुटमादाय तस्य मध्ये विमुचयेत् ।
 संसुटं मृत्खयाऽवेष्ट रविष्टमें विशोषयेत् ॥ ५ ॥
 शरावसंपुटे क्षिस्वा सन्धिलेपं तु कारयेत् ।
 ततो लघुपुटेनैव रसमस्य प्रजायते ॥ ६ ॥
 भस्मैतस्य भागैकं स्वच्छरससमीकृतम् ।
 मर्दयेन्मातुलङ्गेन र्मस्य लघुपुटाद्वयेत् ॥ ७ ॥

१ ‘स्त्रीस्तन्यं टङ्कणक्षारो’ घ. । २ ‘सुसाधनं’ घ. । ३ ‘रक्तवज्रस्य चूर्णं च’ ग. । ४ ‘स्फुटम्’ ग. । ५ ‘विनिक्षिपेत्’ घ. । ६ ‘भस्मनस्तस्य’ ग. । ७ ‘खण्डस्यैकं समीकृतम्’ घ. । ८ ‘भस्मी लघुपुटे भवेत्’ घ. ।

वैद्वयपुष्परागेषु लक्ष्मेकमुदाहृतम् ।
 विदुमं च शतांशेन सूतेन्द्रे जारितं यदि ॥ २० ॥
 तारपत्रस लेपेन करोति कनकं शुभम् ।
 रत्नद्विप्रयोगेण क्षणाद्वद्वो भवेद्रसः ॥ २१ ॥
 अद्वैतरमृतै रत्नैः कुतो बद्वो भवेद्रसः ।
 रत्नानां शोधनं कर्म संक्षेपात्कथितं मया ॥ २२ ॥
 इतिश्रीमद्भोविन्दाचार्यविरचिते रससारे रत्नप्रयोगाविकारो
 नाम षोडशः पटलः ॥

अथ ससद्राः पटलः ।

अथातः संप्रवक्ष्यामि कल्कवन्धाननेकशः ।
 सर्वबीजैस्तु कर्तव्यं पिण्डिस्तम्भनमुत्तमम् ॥ १ ॥
 रञ्जितो गन्धरागेण त्रिशद्वेधी भवेत् स्फुटम् ।
 भागद्वयं रसेन्द्रस बीजैभागत्रयं कृतम् ॥ २ ॥
 गन्धकं रसतुल्यं च बन्धनौषधिभावितम् ।
 चक्ररञ्जेन यच्चेण स्थिरभस प्रकारयेत् ॥ ३ ॥
 खोटं कृत्वा तु संसार्य षष्ठिवेदो भवेत्सफुटम् ।
 बीजेनावतिंते साच्च खोटवद्वशं पारदः ॥ ४ ॥
 मृतवद्वो मृते बीजे सज्जीवे च न वैर्धकृत् ।
 खोटः पाटो जलौका च बद्वो भसेति पञ्चधा ॥ ५ ॥
 अंशाशेन निबद्वोपि बीजयुक्तः सुरञ्जितः ।
 स्थिरीभूतो यदा सूतलदा वेषे नियुज्यते ॥ ६ ॥

१ ‘तारपत्रं प्रलेपेन’ ग. । २ ‘वेषो भवेद्रसात्’ क. । ३ ‘बीजं भाग-
 द्वयं तत्त्वं’ घ. । ४ ‘द्रावयित्वा’ ग. । ५ ‘पिण्डिवद्वो’ ग. । ६ ‘मृतवद्वो
 मृते जीवे सद्वेते न च मेलकृत्’ ग.; ‘मृतवद्वो मृतो बीजे न जीवो न च
 मेलकृत्’ घ. । ७ ‘अंशाच्चलनिबद्वोऽसौ’ घ. ।

धूमशिटिचिटिश्वैव मण्डुकमुतिरेव च ।
 सकम्पोऽतिभ्रमश्वैव पञ्चावस्था रसस्य तु ॥ ७ ॥
 पञ्चावस्थाविनिर्मुक्तस्तदा वेघकरो भवेत् ।
 पिण्ठि वा निगडं वाऽथ स्थिरमस्तुतं रसम् ॥ ८ ॥
 पूर्वोक्तेन विधानेन चत्वारिंशहिनावधिः ।
 भाँवयित्वा च संसार्यस्तदां वेघकरो भवेत् ॥ ९ ॥
 अथवा द्वृतसूतस्य धमनाद्वैजजारणम् ।
 उच्चवेधी भवेत्सूतः क्रमेण बीजजारणम् ॥ १० ॥
 अथवा तस्य सूतस्य द्वुतेर्जारणमुत्तमम् ।
 क्षुधितोऽतिनिराहारो लोहाशुद्धस्य जारणात् ॥ ११ ॥
 अङ्कामणादितिग्रासाद्विद्विहीनाधिकात्तथा ।
 शीतत्वादितिवहित्वादेवतानां च विघ्रतः ॥ १२ ॥
 इत्येता विक्रिया ज्ञेया दशभिः षण्डजातयः ।
 अनेकशास्त्रमेदेषु कल्कमेदा अनेकशः ॥ १३ ॥
 यदा तु विदिता युक्तिस्तदा सिद्धिर्न संशयः ।
 शिलया मारितं नागं सूतराजसमन्वितम् ॥ १४ ॥
 रञ्जितं गन्वरागेण सर्म्भीजेन सारयेत् ।
 तारवेधः प्रदातव्यो दिव्यं भवति काञ्चनम् ॥ १५ ॥
 ज्ञातव्या राँगसंख्या च रञ्जनं तदनन्तरम् ।
 सारणं सर्वयोगेषु कर्तव्यं पष्ठितैः सदा ॥ १६ ॥
 एवं विधानतः कार्यं तारकर्म सुशोभनम् ।
 पद्मवर्णं हिरण्याभं प॒द्मगर्भं तथा स्मृतम् ॥ १७ ॥

१ 'द्रावयित्वा' ग. घ. । २ 'ततो वेधः स्फुटो' ग. । ३ 'बीजजारितः' ग. ४ 'अतिशुद्धो निराहारो अशुद्धोहजारणात्' ग. । ५ 'अक्रमेणादिते आदसे विद्विहीनादिकल्पतः' ग. । ६ 'समहेम्ना तु सारितः' ग. । ७ 'भाग-संस्था' क. ग. । ८ 'पद्ममन्त्रं' ग. ।

रुक्षं च पित्तलं चैव तद्विषं ब्राह्मणं विदुः ।
 रक्तवर्णं भवेद्यच्च गन्धेनागरुत्पत्तिकम् ॥ १८ ॥
 तन्मनं बहुवीर्यं च विज्ञेयं क्षत्रियं विषम् ।
 यद्विषं पीतवर्णं च गन्धेनैवागरुपमम् ॥ १९ ॥
 रुक्षं च वातलं चैव विज्ञेयं वैश्यजातिकम् ।
 अजायद्वासमाकारमञ्जनं गिरिनीलकम् ॥ २० ॥
 कडकं मध्यगन्धं च विज्ञेयं शूद्रजातिकम् ।
 मध्यूरं कालकूटं च सकुकं विन्दुकं तथा ॥ २१ ॥
 वत्सनामं सुनामं च शङ्खनामं सुनिर्मलम् ।
 भृङ्गं कर्कोटकं मुस्तं पुष्करं शुल्कन्दकम् ॥ २२ ॥
 रक्तशङ्गं हरिद्रिं च चक्रं हालाहलं तथा ।
 विषाणि आमरान्तानि मया ख्यातानि तत्त्वतः ॥ २३ ॥
 अष्टादश इमे ख्याताः कालकूटाद्विनिर्गताः ।
 चत्वारि ब्रह्मजातीनि चत्वारि क्षत्रियस्य च ॥ २४ ॥
 चत्वारि वैश्यजातीनि शूद्रजातिविषाणि षट् ।
 ब्राह्मणं तारयोगेषु क्षत्रियं हेमकर्मणि ॥ २५ ॥
 वैश्यं हेमकरं प्रोक्तं शूद्रं व्याधिविनाशनम् ।
 हारिद्रं सकुकं मुस्तं रक्तशङ्गं च कृष्णकम् ॥ २६ ॥
 एतेद्विषपञ्चकं च शीघ्रसिद्धिकरं परम् ।
 रसात्पादांशकं बीजं पिण्ठीकुर्वीत तेन च ॥ २७ ॥
 विषं षडंशकं प्रोक्तं रसतुल्यं च गन्धकम् ।
 हिङ्गुलं चोरसत्त्वं च माक्षिकं च मनःशिला ॥ २८ ॥
 सख्लवे प्रश्निष्प्य मेघावी समं सूतेनैः मर्दयेत् ।
 शृङ्गे वा काचपात्रे वा भूचक्रे चक्रराजके ॥ २९ ॥

१ 'गिरिनामकम्' ग. । २ 'सुमङ्गलम्' ग. घ. । ३ 'भेदा:' ग. घ.

४ 'विषपञ्चमसिद्धं प्रोक्तं शीघ्रकर्मणं परम्' ग. । ५ 'सूतं च' ग. ।

मन्दानलः प्रकर्तव्यो मासमेकं तु साधकैः ।
 रक्तस्खेप्रवांपं तु क्षीणे क्षीणे पुनः पुनः ॥ ३० ॥
 लेपयेन्नागपत्राणि मूषालेपं च कारयेत् ।
 स्त्रीरजोनरशुक्रेण पयसा आर्द्रकेण च ॥ ३१ ॥
 क्षीरिणीसारिवाभ्यां च लाङ्गल्या च हयारिणा ।
 रुन्धयित्वा धमेन्नागं जपांपुष्पसमं भवेत् ॥ ३२ ॥
 वेधितं तेन नाशेन तारं भवति काञ्छनम् ।
 जारणे च प्रयोक्त्रव्यं बलयुक्तं च यद्विषम् ॥ ३३ ॥
 मारयेद्विषसंयुक्तं नाशेन्न च कारयेत् ।
 शतादिकोटिर्पर्यन्तं क्रमेण वेधयेद्रसः ॥ ३४ ॥
 तारक्रिया प्रकर्तव्या हेमबद्धादिभिः सदा ।
 वेधयेन्नागवङ्गं च तारं चन्द्रोपमं भवेत् ॥ ३५ ॥
 समुद्रे चैव जायन्ते विषमत्स्याश्वतुर्विधौः ।
 तेभ्यः फेनं संमुत्पन्नमहिफेनं चतुर्विधम् ॥ ३६ ॥
 केचिद्वदन्ति सर्पस्य फेनं स्यादहिफेनकम् ।
 जारणं श्वेतवर्णं च मारणं रक्तवर्णकम् ॥ ३७ ॥
 विधेविदुच्चमं फेनं योजयेद्रसकर्मणि ।
 सारणं पीतवर्णं च रक्तवर्णं च चारणम् ॥ ३८ ॥
 व्योमजीर्णं रसं कृत्वा सूरणेन विमर्दयेत् ।
 यन्त्रे सोमानले ग्रासं रुद्धा क्रमेण जारयेत् ॥ ३९ ॥
 समजीर्णं यदा रुक्मं चतुर्थश्वेऽहिफेनकम् ।
 एकत्र मर्दयेत्स्वल्वे अम्लयुक्ते विशोधयेत् ॥ ४० ॥

१ ‘रक्तस्खेपः प्रदातव्यो’ ग. । २ ‘जारणेन’ घ. । ३ ‘समुद्राचैव जायेत विषं तत्सावचतुर्विधम्’ ग. । ४ ‘तस्य फेनसमुत्पन्नः’ घ. । ५ ‘विषमत्स्याश्वतुर्म’ घ.; ‘विषादप्युत्तमः’ ग. । ६ ‘धारणं’ घ. । ७ ‘गन्धकेनैव मर्दयेत्’ घ.; ‘प्रावजेनैव मर्दयेत्’ ग. । ८ ‘समग्रासक्तमेष्ट’ ग. । ९ ‘विषोधयेत्’ घ. ।

यत्रस्य नलिकामध्ये सर्वं क्षिप्त्वा तु चारयेत् ।
 नलबाहे तु तद्यन्तं सिक्तया पूरयेत्तरः ॥ ४१ ॥
 मन्दानलः प्रकर्तव्यो घटिकानां चतुष्टयम् ।
 मधुघृताहिफेनैश्च तद्भसोऽहृत्य भावयेत् ॥ ४२ ॥
 गैद्याणचतुरशीतिर्ग्रीहो हठाँच पारदः ।
 गद्याणं मृतकलकस्य तस्य मध्ये विनिक्षिपेत् ॥ ४३ ॥
 निरुन्ध्य वज्रमूषायां करीषायां तु धारयेत् ।
 तद्भमेदन्धमूषायां रसो हेम प्रजायते ॥ ४४ ॥
 आरतारार्कनागानां शतवेधातु काञ्चनम् ।
 रसवज्ज्ञारशुल्बानां वेधात्तारं च हेमवत् ।
 जारणादीनि कर्मणि उत्तमान्यहिफेनतः ॥ ४५ ॥
 इति श्रीमद्भोविन्दाचार्यविरचिते रससारेऽनेककलकभेदाधिकारो
 नाम सप्तदशः पट्टलः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशः पट्टलः ।

वदत्याचार्यगोविन्दो मणिकर्मप्रसाधनम् ।
 रैवीन्दुतारसंज्ञाश मणयस्त्रिविधाः स्मृताः ॥ १ ॥
 कोरयित्वाऽङ्ककान्तौ च कार्यं मृषापुटद्वयम् ।
 अष्टांशं कनकं दत्त्वा रसपिण्ठं च कारयेत् ॥ २ ॥
 जारयेद्दन्धकं सूते सूर्यकान्तस्य संपुटे ।
 श्रीम्भे लघुपुटो देयो मध्याहे सूर्यरश्मिभिः ॥ ३ ॥
 तापत्रयेण संतसो बैद्धो भवति पारदः ।
 ग्रस्त्वा ह जारयेद्दन्धं मासं तापत्रयेण च ॥ ४ ॥
 श्वेतादिकोटिपर्यन्तं जारयेच रसेश्वरम् ।
 रसायनप्रयोगेषु वर्जयेत् सवर्तं बुधः ॥ ५ ॥

१ ‘वालयेत्’ ग. । २ अथमध्यं लोको ग. पुस्तके न विश्वते । ३ ‘यलेन’ घ. ।

४ ‘रसविन्दुतारसंज्ञाः’ ग. । ५ ‘भस्त्रीभवति’ ग. । ६ ‘शतादिकोटिपर्यन्तं’ ग. घ. ।

सोमकान्तमणेः कर्म कर्तव्यं चन्द्ररसिमभिः ।
 वैर्षं पुटः प्रदातव्यो बद्धो हेमाऽक्षयो भवेत् ॥ ६ ॥
 तं गोलं धारयेद्वके अमरः सेचरो भवेत् ।
 तारकान्तमणेः कर्म कर्तव्यं चन्द्रकान्तवत् ॥ ७ ॥
 कठिनं मौक्किं लोके तारकान्तश्च कथ्यते ।
 सूर्यकान्तादिवत्कार्यं चुम्बकप्राप्तकादिषु ॥ ८ ॥
 एषां तापत्रये सूतो बद्धो जीर्णति गन्धकम् ।
 अथातः संप्रवस्थ्यामि लोहादिकरणं शुभम् ॥ ९ ॥
 जारणादिविहीनस्य द्रैव्यसाधनकारकम् ।
 घोषभागाष्टकं चैव तीक्ष्णं विशतिभागकम् ॥ १० ॥
 एकत्र मेलनं कृत्वा भूनागनागसंयुतम् ।
 तन्नागं त्रिगुणं व्यूढं घोषशेषं तु कारयेत् ॥ ११ ॥
 मेलयित्वाऽर्धवीजं तु हेमार्धं काञ्चनं भवेत् ।
 गौरीचूर्णं तु निर्वाहा नागे च त्रिगुणं बुधः ॥ १२ ॥
 तन्नागं त्रिगुणं शुल्वे शुल्वं तारे तथैव च ।
 तारशेषं भवेद्बुकम् वैष्णकादशकं स्फुटम् ॥ १३ ॥
 रसकं त्रिगुणं शुल्वे शुल्वं तारे तथैव च ।
 निर्वाहा तारशेषं तु हेमार्धं काञ्चनं स्फुटम् ॥ १४ ॥
 आरं च त्रिगुणं तारे वापितं विमलं तथा ।
 तत्कृतं तारशेषं च हेमार्धं काञ्चनं भवेत् ॥ १५ ॥
 भागद्वयं च तीक्ष्णस्य घोषभागद्वयं तथा ।
 वेदभागकृता रीतिस्तारमेभिः समीकृतम् ॥ १६ ॥
 तारमागसमं शुल्वं नागः शुल्वसमो भवेत् ।
 तारशेषं प्रकर्तव्यं निर्बीजं सप्तवर्णकम् ॥ १७ ॥

१ ‘छोडे’ ग. । २ ‘एष’ ग. । ३ ‘इन्द्रसंधानकारकम्’ क. ग. ।
 ४ ‘हेमार्धे’ ग.

वाणभागकुतं तरं नागार्क्योद्दिपञ्चकम् ।
 रुद्रभागकुतं तीक्ष्णं शुल्वं तरे च निर्वहेत् ॥ १८ ॥
 कहुतैलनिषेकातु तारशेषं च कारयेत् ।
 जायते काञ्चनं दिव्यं पुरा देवेन माषितम् ॥ १९ ॥
 अवैकान्तानि सत्त्वानि तरे च त्रिगुणानि तु ।
 मारयित्वा तु निर्वाह्य अर्कबीजेन काञ्चनम् ॥ २० ॥
 माक्षिकेन हृतान् धातून् तारवापाइलं शुभम् ।
 माक्षिकेन त्रिधाऽकेन्दू निहत्य पुनरस्तितौ ॥ २१ ॥
 (मृतलोहानि निर्वाह्य तरे च षड्गुणं वपेत् ।
 रक्तस्तेहनिषेकातु अर्धबीजेन काञ्चनर्तम् ॥ २२ ॥)
 मरुतं तारशेषं तु हेमार्घे काञ्चनं शुभम् ।
 एवं तु वेधितं तरं रसोपरसधातुभिः ॥ २३ ॥
 विनिहत्य त्रिगन्धेन त्रिवा चोत्थाप्य मारयेत् ।
 रक्तैः सिंकं तारशेषं हेमार्घे काञ्चनं शुभम् ॥ २४ ॥

इति श्रीमद्भोविन्दचार्यविरचिते रससारे मणिमूषाकर्मदलाविकारो
 नामाषादशः पटलः ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशतितमः पटलः ।

अथातः संप्रवक्ष्यामि गुटिकाबन्धमुच्चमम् ।
 समजीर्णे कुतं व्योम समैतारं च योजयेत् ॥ १ ॥
 रविसंख्यांशकं तारं दत्त्वा पिण्ठि ग्रीकलपयेत् ।
 धान्याब्रक्कसमं गन्धं खेल्वे क्षित्वा विमर्दयेत् ॥ २ ॥

१ ‘तीक्ष्णं शुद्धं च निर्वहेत्’ ग. । २ ‘आवैकान्तानि’ घ. । ३ ‘अर्धबीजेन’
 ग. घ. । ४ ‘हृतं ताम्रं’ ग. । ५ ‘त्रिधार्कं तु निहत्य पुनरस्तितम्’ घ. । ६ अयं
 श्लोकः केवलं क. घ. पुस्तकयोरेवोपलभ्यते । ७ ‘समसारं च सारयेत्’ घ.;
 ‘समतारं च जारयेत्’ ग. । ८ ‘तु कारयेत्’ घ. । ९ ‘शुल्वे’ घ. क. ।

तैयोर्मृषाकृतिं कृत्वा पिण्ठि मध्ये विमोचयेत् ।
 नरमांसेन संवेष्य माषपिण्डा तथैव च ॥ ३ ॥
 पैचेदत्सितैलेन मासमात्रं तु साधकः ।
 अश्या कामधेनुश्च वज्रस्तम्भनकारिणी ॥ ४ ॥
 श्वेताग्रद्वितीयादाय समं सूतेन मर्दयेत् ।
 समं तारेण संयुक्तां श्वेतागस्त्वरसेन च ॥ ५ ॥
 अयस्कान्ताश्च गन्धं च हयलालासमन्वितम् ।
 एकत्र गोलकं कृत्वा नरमांसेन पाचयेत् ॥ ६ ॥
 द्वितीया कामधेनूक्ता तारकमणि शोभना ।
 समजीर्णं तु कृष्णाग्रं रुक्मिं सप्तशुणं यदि ॥ ७ ॥
 रञ्जितं गन्वरागेण नरमांसेन वेष्येत् ।
 माषपिण्डा प्रलिप्याथात्सितैलेन पाचयेत् ॥ ८ ॥
 कामधेनुः समाख्याता नागस्तम्भनकारिणी ।
 पिण्ठि वा निगडं वाऽथ संकलीकृतमेव च ॥ ९ ॥
 वीजं जीर्णं तु सूतेन्द्रे नरमांसेन पाचितम् ।
 व्ययेऽपि विस्तरा जाता बहुधा कामधेनवः ॥ १० ॥
 रसात्पादांशकं हेम पिण्ठि कुर्याच्च सुन्दरम् ।
 विलिप्य कामधेनुं च नागद्रावे विमुञ्चयेत् ॥ ११ ॥
 तच्चागं कुरुते रुक्मिं वाञ्छितार्थेषु सिद्धिदम् ।
 गुटिकां कामधेनुं तां प्रत्यहं धारयेन्मुखे ॥ १२ ॥
 शस्त्रास्त्रैर्न च भिद्येत दिव्यदेहमवाप्न्यात् ।
 इति श्रीमद्भोविन्दाचार्यविरचिते रससारे गुटिकाकथनं नामैकोन-
 विशतितमः पटलः ॥ ११ ॥

१ ‘ताम्भां’ ग. । २ ‘मर्दयेत्तिलैलेन’ ग. । ३ ‘रुक्ममष्टशुणं’ ग. ।
 ४ ‘उन्धत्तैल्पाचिता’ ग. । ५ ‘बीजे जीर्णे तु सूतेन्द्रे नरमांसेन पाचितः’
 ग. । ६ ‘स्वाताः सविस्तरं’ ग. ।

अथ विंशतितमः पटलः ।

जारितः सूतरजेन्द्रः पादांशहेमयोजितः ॥ १ ॥
 दिव्यौषधिनिवद्धश्च वयःस्तम्भकरो भवेत् ।
 चारुणी यवचिङ्गा च धूर्तमूलं च लाङ्गली ॥ २ ॥
 विषटङ्गगुञ्जाश्च पिकाक्षं पद्मबीजकम् ।
 कार्पासफलनिर्यासरसैः पिण्डौषधानि तु ॥ ३ ॥
 मूषाकारेण कर्तव्यं भावयित्वा न्यसेद्रसम् ।
 मृदा संवेष्टितं गोलं तथा कर्पटकेन तु ॥ ४ ॥
 छायाशुर्कं तु संवेष्ट अष्टवारं पुनः पुनः ।
 तुषाक्षौ स्वेदयेद्वोलं यावद्यामाष्टकं भवेत् ॥ ५ ॥
 हठेन धाम्यमानस्तु खोटो भवति चाक्षयः ।
 बद्धश्च सह हेम्मा तु मुखस्थः स्तम्भयेद्वयः ॥ ६ ॥
 अब्रकेऽष्टगुणे जीर्णे सम्बीजेन सारिते ।
 पद्मुणे गन्धके जीर्णे गुटिका स्वेच्छारी भवेत् ॥ ७ ॥
 व्योमद्वृतिश्च रैतं च मुक्ताङ्गुतिसमं कृतम् ।
 गन्धकेन समायुक्ता गुटिका स्वेच्छारी भवेत् ॥ ८ ॥
 (व्योमद्वृत्या रसो बद्धो हेमद्वृत्या समो यदि ।
 वज्रे चौन्नपथे जीर्णे गुटिका सिद्धेस्वेच्छारी ॥ ९ ॥)
 व्योम हेम शिलासत्त्वं गन्धकं जारयेद्रसे ।
 श्वैलोदके रसे बद्धे स्वेच्छरत्वं न संक्षयः ॥ १० ॥
 समेऽथ द्विगुणे वाऽथ चतुरष्टगुणेऽथवा ।
 षोडशद्विगुणे बीजे गुटिका स्वेच्छारी भवेत् ॥ ११ ॥
 व्योम हेम तथा तरं वज्रं मुक्ताफलं तथा ।
 गन्धकं च शिलासत्त्वमेभिर्बद्धो हि स्वेच्छः ॥ १२ ॥

१ 'द्वन्द्वितं समहेमा तु' ग. । २ 'रुक्मं च' घ. । ३ 'वाऽन्नपथे'ग. ।
 ४ 'स्वेच्छारी भवेत्' ग. । अयं श्लोको घ. पुस्तके नोपलभ्यते । ५ 'व्योमसत्त्वं'घ. ।

कोरयेद्वारणं काष्ठं रसपिण्ठं विमोचयेत् ।
 शैलोदके चं त्रिगुणे काले संस्थापयेत्सुधीः ॥ १३ ॥
 पञ्चामृतेन संखेद्य बलिपूजाविधानतः ।
 जपेदघोरमञ्चं तु खेचरः केन वार्यते ॥ १४ ॥
 सबीजा गुटिका कार्या जारयेच्च महाबिडम् ।
 पिङ्गलासञ्जनगृधकृष्णपारावते तथा ॥ १५ ॥
 उलूकहृदये बद्धा भूयो भवति खेचरी ।
 पक्षिणं चारयेत्सूतं मारयेत्तदनन्तरम् ॥ १६ ॥
 शालिपिण्ठेन संवेष्ट्य पचेत्तैलेन साधकः ।
 मासैकस्य प्रयोगेण गुटिका खेचरी भवेत् ॥ १७ ॥
 बलिपूजा प्रकर्तव्या जपो होमस्तथैव च ।
 पक्षिणा भक्षितं सूतं चितायां पाचितं यदि ॥ १८ ॥
 हुग्घेन सिञ्चनं कार्यं गुटिका खेचरी भवेत् ।
 समाग्रकं यदा जीर्णं समं स्रोतोजमञ्जनम् ॥ १९ ॥
 चन्दनौषधिबद्धं च नरमासेन वेष्टयेत् ।
 कुकुटं चारयेत्कृष्णातिलैः संयोजितं रसम् ॥ २० ॥
 वमनं दीयते तस्य गुटिका गोप्यकारिणी ।
 अथ पारावतं कृष्णं चारयेत्पूर्ववद्रसम् ॥ २१ ॥
 चितायां पाचनं कृत्वा युना रक्तेन सेचयेत् ।
 बलिपूजाविधानेन वक्स्था गोप्यकारिणी ॥ २२ ॥
 जीर्णव्योमाञ्जनरसं वीजैः पिण्ठं तु कारयेत् ।
 चारयेत्कृष्णमार्जरं चितायां पाचयेद्यदि ॥ २३ ॥
 तस्य रक्तेन संसिक्ता गुटिकाऽदश्यकारिणी ।
 सरकं व्योमसंयुक्तं सूतेन्द्रं जारितं समम् ॥ २४ ॥

१ 'त्रिकाळं च स्थापयेद्वालतः सुधीः' ग. । २ 'वक्स्था' ग. घ. । ३ 'वै-
 छितम्' ग. घ. । ४ 'गोप्यकी भवेत्' ग. । ५ 'गोपयेत्तरम्' ग. ।

कनकेन युतं बद्धा पाताले विचरेत्तरः ।
 पद्मरागयुतं बद्धा पातालं वशमानयेत् ॥ २५ ॥
 कृष्णभूतानि संगृह्य जीवन्तं सितजम्बुकम् ।
 भारण्डं गृध्रमासं वा रेत्यथ विडालकम् ॥ २६ ॥
 तरक्षुद्वीपिसेदाश्च काकश्च नकुलतथा ।
 श्यामा च खञ्जनश्चैव उलूको द्विमुखी तथा ॥ २७ ॥
 पिङ्गला नातिकृष्णा च बलाका असिता तथा ।
 सिंद्रद्रव्या इमे ख्याता विविधौः साधयेच तान् ॥ २८ ॥
 एकं संगृह्य चैतेषां कृष्णसूते विश्वातयेत् ।
 दत्त्वा बलिमधोरेण विश्वरूपाय विश्वया ॥ २९ ॥
 अत्रेण मारैयित्वा तु निखनेच चतुष्पथे ।
 सशाने वाऽथ रक्षेत त्रिंसन्ध्यं धोरपूजनात् ॥ ३० ॥
 लक्ष्मचं जपेत्तत्र अघोरं विश्वया सह ।
 मासैकेन यथायोगं मासे पूर्णे समुद्धरेत् ॥ ३१ ॥
 मत्स्यमांसबालि दत्त्वा पललं सार्वभौतिकम् ।
 पुष्पाणि च सुगन्धीनि गर्न्धधूपं निवेदयेत् ॥ ३२ ॥
 समुद्रगामिनीं गत्वा एकैकास्थि विमोचयेत् ।
 यस्मिन् करस्थे पुरुषो दर्पणस्थं न पश्यति ॥ ३३ ॥
 तदस्थि गोपनं ख्यातं देहलभं न संशयः ।
 तदस्थि आग्नेयेहे विश्वरूपं स गच्छति ॥ ३४ ॥

१ ‘कृष्णभूताहि’ घ. । २ ‘सिद्धिद्रव्या’ ग. । ३ ‘विविना संप्रहेच तान्’ ग. । ४ ‘एवं संप्रहयेतेषां कृष्णभूतानि पातयेत्’ ग.; ‘एतान् संगृह्य चैतेषां कृष्णभूताहि धातयेत्’ घ. । ५ ‘रक्षयित्वा’ ग. क. । ६ ‘त्रिसन्ध्याधोरपूजनात्’ घ. क. । ७ ‘मत्स्यमांसाद्यजं दद्यात्’ ग. । ८ ‘धूपदीपे’ घ. । ९ ‘विशोधयेत्’ ग. । १० ‘दर्पणे स्वं’ ग. । ११ ‘आग्नेयेन्मत्त्री’ ग. घ. । १२ ‘विश्वरूपात्सगच्छति’ क.; ‘विश्वरूपात् समुद्धरेत्’ ग. घ. ।

मायाजालान्यनेकानि दर्शयेत्तत्क्षणेन तु ।
 यावत्स्थितप्रयातानि पूरकुम्भकेरचैकैः ॥ ३५ ॥
 उलूकस्य शृगालस्य समभागकृता वसा ।
 पादलेपमिमं कृत्वा पादुके चोष्ट्रचर्मणः ॥ ३६ ॥
 आरुह्य विचरेद्धीरो यत्र यत्र प्ररोचते ।
 शृध्रस्य च उलूकस्य वसां पादे प्रलेपयेत् ॥ ३७ ॥
 अश्वस्थस्य च पत्राणि जड्हायां च निकन्धयेत् ।
 आरुह्य स्वेच्छया याति पादुके चोष्ट्रचर्मणः ॥ ३८ ॥
 मानवाः सर्ववर्णानां कालयोगात्क्षयं गताः ।
 अन्ये चैव महावीरा महाहवनिपातिताः ॥ ३९ ॥
 तेषां कपालमादाय पुष्टेऽघोरविधानतः ।
 नृपापराजितां सिद्धां कृष्णलां वा सितां तथा ॥ ४० ॥
 भैवयित्वाऽङ्गुले तैले नृकपाले प्रवापयेत् ।
 अर्कतोयप्रसिक्तानि अजाविकपथस्यपि ॥ ४१ ॥
 पुष्ट्यार्के फलकाले तु उद्धरेतां निशामुखे ।
 पूर्वां मांसबलिं दक्षा वक्रस्था गोपना भवेत् ॥ ४२ ॥
 त्रिलोहवेष्टितां कुर्याद्क्षेत्रोऽश्वेन्दुभिः ।
 वीर्यस्तम्भं च कुरुते शस्त्रधारं विनाशयेत् ॥ ४३ ॥
 रक्ता सिर्तांश्वमारस्य गुञ्जा वा कैक्षिणी मता ।
 ताडनात्स्पर्शनाद्वाऽपि सुबीजेन तु संयुता ॥ ४४ ॥
 नं तन्मूलगतं पात्रं तत्रान्नमक्षयं भवेत् ।
 तदङ्गफलपुष्ट्यैश्च माला कण्ठे तु गोपनी ॥ ४५ ॥

१ ‘भावयित्वाऽङ्गुलैलेन’ क. । २ ‘सा शिखा तु’ क., ‘तां शिखां तु’ अ. । ३ ‘दशाक्षेत्रोऽश्वविभिः’ घ., ‘अर्कक्षेत्रोऽश्वविभिः’ ग. । ४ सिद्ध-शवाहस्य घ., ‘सिद्धाव रामाव’ ग. । ५ ‘कर्षणा’ घ. । ६ ‘तन्मूढ़ले नतं पात्रं तत्रान्नमक्षयं भवेत्’ ग., ‘तन्मूढं गतपत्रं च तत्तान्नमक्षयं भवेत्’ घ. ।

वापयेत्सर्वदीजानि तत्तद्वप्तो नरो भवेत् ।
 फलं वा मुखनिक्षिप्तं तत्तद्वप्तस्य साधकम् ॥ ४६ ॥
 शेतकार्पासबीजं यो मुखे यस्य च वापयेत् ।
 करवद्धेन तेनाथ तस्य रूपधरो भवेत् ॥ ४७ ॥

इति श्रीमद्भाविन्दाचार्यविरचिते रससारेऽनेकगुटिकादीनां साधनोपायो
 नाम विशतितमः पटलः ॥ २० ॥

अथैकविंशतितमः पटलः ।

अथातः संप्रवक्ष्यामि कौञ्चयोगाननेकशः ।
 व्योमादिकानि सर्वाणि कौञ्चयोगे द्रवन्ति च ॥ १ ॥
 शुभाश्च कल्कयोगाश्च सर्वाश्च पिटिकादयः ।
 कौञ्चयोगकृतं कर्म सफलं च शुभं भवेत् ॥ २ ॥
 सागरे विहगा रम्या दीर्घवक्राश्चिरासुषः ।
 तेषां च चारयेत्तद्वत् विष्टां तेषां च धारयेत् ॥ ३ ॥
 अङ्गयोगो मीलितो व्योम्ना धमनाद्वद्वतां व्रजेत् ।
 अण्डमध्यगतः सूतो धमनाद्वद्वतां व्रजेत् ॥ ४ ॥
 कुकुटाण्डरसेनैव रसर्जनं विभावयेत् ।
 निपात्यः कूपिकायत्रे स्थिरतां भजते रसः ॥ ५ ॥
 सर्वांडेषु च पानीयं श्वेतं पीतं द्विषा भवेत् ।
 श्वेतं पयः श्वेतकार्ये पीतकार्येषु पीतकम् ॥ ६ ॥
 अपादैद्विपदैश्चैव चतुष्पादैश्च संकुलैः ।
 जलजैः स्थलजैः सर्वैरभिन्नैयो रसक्रमः ॥ ७ ॥

१ ‘शेतकार्पासबीजं च मुखे यस्य विनिक्षिपेत्’ घ. । २ ‘कौञ्चयोगाद्रवन्ति च’ घ. । ३ ‘सकलं’ ग. घ. । ४ ‘घनं’ ग. । ५ ‘धारयेत्’ घ. ।
 ६ ‘अङ्गयोगे मीलिते हेम्ना धमनाद्वद्वतां व्रजेत्’ घ. । ७ ‘षष्मासाद्वद्वतां व्रजेत्’ घ. । ८ ‘रसं लोहं च भावयेत्’ घ. । ९ ‘स्थिरवद्धो भवेद्रसः’ घ. ।

तेषामामसृष्टिः पितैश्च कर्माणि स्युः पृथक् पृथक् ।
 वक्ष्ये दिव्यौषधिकल्पं रसे चैव रसायने ॥ ८ ॥
 अचिन्त्यमौषधीवीर्यं रसराजस्य बन्धने ।
 क्रियामत्रविधानेन सबीजो बध्यते रसः ॥ ९ ॥
 तृणं गुल्मो लता वल्ली वृक्षजाऽतिविसार्पिणी ।
 पद्मिवास्तु रसौषध्यो लक्षणेनावलोकयेत् ॥ १० ॥
 (कृष्णे पक्षे प्रगलति दलं प्रत्यहं चैकमेकं
 शुक्रेऽप्येवं प्रभवति च पुनर्लम्बमाना लता सात् ॥
 तसाः कन्दः कलयतिरां पौर्णिमायां गृहीतो
 बद्धा सूतं कनकसहितं देहलोहं विधत्ते ॥ ११ ॥
 इयं सोमकला नाश्री वल्ली परमदुर्लभा ।
 अनया बद्धसूतेन्द्रो लक्ष्मेवी ग्रेजायते ॥ १२ ॥)
 सोमवल्ली द्विधा ज्ञेया श्वेता रक्ता सकन्दका ।
 रसो रक्तो भवेद्यसास्तिथिसंख्यादलानि च ॥ १३ ॥
 शुक्रे पक्षे प्रजायन्ते कृष्णे च प्रपतन्ति हि ।
 कृष्णैपक्षक्षये चापि वल्ली भवति केवला ॥ १४ ॥
 पूर्णिमायां गृहीतव्या रसबन्धे रसायने ।
 जँलजा पद्मिनी दिव्या स्थैले तद्वपवारिणी ॥ १५ ॥
 तथाऽन्याऽजगरी नाम मण्डलैश्च विचित्रिता ।
 अजगराकृतिः सा तु सत्यपत्रा पयस्तिनी ॥ १६ ॥
 गोर्नसी गोनसाकारा सक्षीरा रसबन्धिनी ।
 त्रिजटा चैं शुकाकारा रसबन्धकरी भवेत् ॥ १७ ॥
 रक्तक्षीरा भवेद्वल्ली ईश्वरी लोकविश्रुता ।
 निम्बपत्राकृतिर्वल्ली भूतकेशी तु कथ्यते ॥ १८ ॥

१ ‘लक्ष्यते ता लिलोकयेत्’ ग. । २ इमौ श्लोकौ क. ग. पुस्तकयोनैर्फ-
 लम्बते । ३ ‘कृष्णपक्षे पत्रहीना’ घ. । ४ ‘स्थलजा’ घ. । ५ ‘वने’
 घ. । ६ ‘ओस्त्रनी गोस्त्रनाकारा’ घ. । ७ ‘तुक्काकारा’ घ.

कृष्णवल्ली कृष्णमूला सक्षीरा रसबन्धिनी ।
 रुदन्ती चणकाकारा स्वन्ती तोयविन्दुकान् ॥ १९ ॥
 भूकदम्बा वृद्धमुण्डी सर्वत्र सुवि दृश्यते ।
 लशुनी लशुनाकारा सक्षीरा रसबन्धिनी ॥ २० ॥
 औषधी शम्बरा नाम सुहिपत्रा कपिप्रिया ।
 सक्षीरा किंचिदृव्वर्णज्ञा जायते च शिलातले ॥ २१ ॥
 वाराही लोमशा कन्दे वल्ली सा गतपत्रका ।
 अश्वत्थपत्रा सक्षीरा वल्ली या जातकी स्मृता ॥ २२ ॥
 अल्पपत्री भवेदल्पा वल्ली नातिविसर्पिणी ।
 केंचोरनालकन्दा सा त्रिपत्रा च पयसिनी ॥ २३ ॥
 अशोकनाश्ची सक्षीरा लता चाशोकसंनिभा ।
 युवागपत्रिका वल्ली सुगन्धक्षीरिणी भवेत् ॥ २४ ॥
 नागिनी नाम सक्षीरा सपर्वा सर्पसञ्जिभा ।
 दृश्वारोहा भवेद्वल्ली रसराजस्य बन्धिनी ॥ २५ ॥
 छत्राकारा च सक्षीरा एकपत्रा सकन्दका ।
 छत्री नामेति सा प्रोक्ता रसबन्धे महाबला ॥ २६ ॥
 शम्बरी नामतो झेया पीतक्षीरा वैनोद्रवा ।
 नात्युच्चा गुलमजातिश्च नन्दिकापत्रसञ्जिभा ॥ २७ ॥
 मूलक्षीरफलैः पुष्पैः शृणात्सूतकबन्धिनी ।
 वालुकीपैत्रसदशी पीतक्षीरा सकोमला ॥ २८ ॥
 देवीनाश्ची लता सा तु रसबन्धे महौषधी ।
 वज्रवल्ली सपुष्पा च सुहिपत्रा पयसिनी ॥ २९ ॥
 चित्रकौ रक्तकृष्णौ च क्षीरं कृष्णं करोति यः ।
 कृष्णस्तु गोपनः स्त्यातो शुभौ द्वौ रसबन्धने ॥ ३० ॥

१ ‘किंचिदृव्वर्णभा’ क. । २ ‘केंचोरनालकन्दा’ घ. । ३ ‘संवर्पी’ ग.,
 ‘शबरी’ घ. । ४ ‘च तो ध्रुवा’ क. । ५ ‘पत्रसुदशा’ ग. ।

पालाशलतिका नाम पत्रैः पालाशसन्निभैः ।
 कन्दे पीतरसं मुञ्चेद्रसराजस्य बन्धिनी ॥ ३१ ॥
 नराजकृष्णपुष्पी च ईषद्रक्तदला लता ।
 काकंपक्षा भवेद्वल्ली कुमुदी स्थूलपर्वते ॥ ३२ ॥
 नीलोत्पलसमाकारा नीलोत्पला च पर्वते ।
 रजनी सहरित्पत्रक्षीरा कौमारिकन्दका ॥ ३३ ॥
 सिंहिका नाम विरुद्धाता श्वेतपञ्चा पथस्तिनी ।
 कुलत्थपत्रवत्पत्रा श्वीरकन्दा च भेदिनी ॥ ३४ ॥
 गैंजदन्ताकृतिः कन्दे क्षिता श्वीरलता भवेत् ।
 महौषधी जपापुष्पा सुहीपत्रा चतुर्दला ॥ ३५ ॥
 गोकर्णपत्रा गोशृङ्खा कन्दक्षीरा नगोद्धवा ।
 त्रिवल्ली रक्तमाला च नाम्ना खदिरपत्रिका ॥ ३६ ॥
 पीता हरिद्रासंकाशा रसं रक्तं विमुञ्चति ।
 वृणकन्दलतावृक्षा ज्योतीरुपा निशामुखे ॥ ३७ ॥
 ज्वलन्ती पर्वते जातास्ते सर्वे रसवन्धकाः ।
 मञ्जिष्ठा रसबन्धे च रक्तवल्ली विसर्पिणी ॥ ३८ ॥
 बद्धदण्डी भवेद्वट्टी श्वीरकन्दा रसौषधी ।
 नाम्ना मधुरूपा दिव्या अपत्रा मधुगन्धिका ॥ ३९ ॥
 पद्मदण्डी पद्मपत्रा पद्मकन्दा पथस्तिनी ।
 सोम्पद्मण्डी भवेत्पीता सक्षीरा पीतपुष्पिका ॥ ४० ॥
 विजया नाम मञ्जिष्ठा चित्रैपत्रदलादृता ।
 आढकीपत्रसंकाशा जया शुक्ला विसर्पिणी ॥ ४१ ॥
 जर्यानिभदला वल्ली त्रिकोणा कहुतिकका ।
 शिस्तिकृष्टनिभैः पत्रैर्नले चन्दनगन्धिका ॥ ४२ ॥

१ ‘कालपर्णी’ घ. । २ ‘कुमुदस्य च पर्वते’ घ. । ३ ‘राजदन्ताकृतिः’
 घ. । ४ ‘हेमदण्डी’ घ. । ५ ‘चित्रापत्रदला लता’ घ. । ६ ‘जयाचित्र-
 दल’ घ. ।

स्वादे तिकं भवेन्मूलं नवनीतसुगन्धिकम् ।
 सक्षीरा रक्तपुष्पा च श्रीनाश्री च महौषधी ॥ ४३ ॥
 त्रिलोहवेष्टिं मूलं वक्रस्थं गोपयेन्नरम् ।
 कीटमारी भवेद्वल्ली शिशुपत्रा पथस्विनी ॥ ४४ ॥
 व्याघ्री नामेति विस्त्वाता नीलपुष्पा सेकन्दका ।
 गरुडी पीतपुष्पा च निम्बपत्रा पथस्विनी ॥ ४५ ॥
 तुम्बी च तुम्बीसद्वशा सक्षीरा तरुणामिनी ।
 कडुतुम्बी भवेदन्या सक्षीरा भूमिगामिनी ॥ ४६ ॥
 मयूरस्य शिखा नाश्री ज्ञातव्या रसवन्धिनी ।
 मूलकाकारपत्रा च रक्तक्षीरा सपीतका ॥ ४७ ॥
 नाम्ना हेमलता दिव्या पीतपुष्पा रसौषधी ।
 आसुरी तुम्बिकापुष्पी पत्रैः पञ्चाङ्गुलैः समा ॥ ४८ ॥
 पीतक्षीरा भवेदन्या रसराजस्य वन्धिनी ।
 व्याघ्रपादलता दिव्या सक्षीरा रक्तपुष्पिका ॥ ४९ ॥
 सपुच्छदसमैः पत्रैः सपुष्पणी भवेत्तु ।
 गोमारी नाम विस्त्वाता सक्षीरा खण्डपत्रिका ॥ ५० ॥
 धान्यकुस्तुम्बरीरूपा क्षीरिणी पीतपुष्पिका ।
 दिव्यौषधिर्महावीर्या त्रिशूली नातिसर्पिणी ॥ ५१ ॥
 त्रिदण्डी रक्तपत्रा च त्रिपत्रा सातैला भवेत् ।
 भृङ्गाकारा भवेद्वज्ञा पीतपुष्पा पथस्विनी ॥ ५२ ॥
 समरी समरांकारा क्षीरिणी कन्दसंयुता ।
 वज्ञी वज्ञसमा रूपाता क्षीरिणी कन्दवत्यपि ॥ ५३ ॥
 रक्तपर्णी सिता चैव दिव्यौषधी महाबला ।
 करवीरदला पुष्पा रक्तक्षीरा महौषधी ॥ ५४ ॥

१ ‘पालयेन्नरम्’ घ. । २ ‘सुगन्धिका’ घ. । ३ ‘सा लता’ घ. ।

कुरण्टपत्रा सक्षीरा वज्रकन्दवतीं भवेत् ।
 पीतमुस्तककर्णदा च मुस्तरूपा पयसिनी ॥ ५५ ॥
 रक्तक्षीरा भवेद्वीरा बल्ली विल्वदला शुभा ।
 शणरूपा भवेद्वल्ली रोहिणी रसबन्धिनी ॥ ५६ ॥
 विल्वातकी भवेद्वल्ली ज्योतिष्पत्रा पयसिनी ।
 गोरोचनाऽरुणक्षीरा बल्ली गोरोचनप्रभा ॥ ५७ ॥
 शल्या सकन्दपुष्पा स्यालुता कन्दैकथत्रिका ।
 शल्याकारा विशल्या च त्रिपत्रा कन्दवर्जिता ॥ ५८ ॥
 कन्दक्षीरा नगोद्भूता शीघ्रं शल्यविमोचिनी ।
 चतुःपटिः समाख्याता औषध्यः सुँः सुपूजिताः ॥ ५९ ॥
 शुभेऽहि शुभनक्षत्रे बलिपूजाविधानतः ।
 श्वेत्रक्षा प्रकर्तव्या अवोरेण दिशां तथा ॥ ६० ॥
 शक्तिवीजैस्तथाऽधोरैर्गृहीयात् प्रांसियोगतः ।
 याः काश्चिन्मुनिभिः प्रोक्ता औषध्यस्तु सहस्राः ॥ ६१ ॥
 ताभिर्युक्तिवशाज्ञेयं तत्त्वैङ्गै रसवन्धनम् ।
 गगनं शुल्वमाक्षीकं कनकं कान्ततालकम् ॥ ६२ ॥
 दरदं विमलं चौरं कनटी गन्धटङ्गणम् ।
 एतानि सममागानि तावद्भागं च सूक्तकम् ॥ ६३ ॥
 दिव्यौषधिसमायुक्तं खल्वे कृत्वा विमर्दयेत् ।
 अष्टाष्टकनियोगेन धमनाद्वन्धमामुयात् ॥ ६४ ॥
 धमातः संवत्सरैरेत्तु अक्षयो हि भवेद्रसः ।
 जारयेत्सारयेत्तु क्रमेण कोटिवेधकः ॥ ६५ ॥
 तं गोलं धारयेद्वके दिव्यं देहसवामुयात् ।
 छायाशुष्काऽथवा कार्या पञ्चाङ्गा च महोषधी ॥ ६६ ॥

१ 'शिवपूजितः' घ. । २ 'सिद्धिवेगतः' घ. । ३ 'युक्तिहैः' क. ।
४ 'साक्षिरैः' घ. ।

स्मृत्युर्ण ततः कुत्वा कांख्यपात्रे निधापयेत् ।
 तद्रसेनैव संभाव्य सप्तवारं पुनः पुनः ॥ ६७ ॥
 धृतेन मधुना सार्वे कैषमेकं तु भक्षयेत् ।
 दिव्यं देहमवासोति जीवेच्चन्द्रार्कतारकम् ॥ ६८ ॥
 जितेन्द्रियश्च लघ्वाशी श्रीतातपविवर्जितः ।
 इति श्रीमद्भोविन्दाचार्यविरचिते रससारे कौशल्योगपक्षकर्मदिव्योपाय-
 विकारो नामैकविंशतितमः पटलः ॥ २१ ॥

अथ द्वार्चिंशतितमः पटलः ।

अथातः संप्रवस्थ्यामि यत्राणां नामनिर्णयम् ।
 प्रथमं स्वेदनं यत्रं किञ्चरं च द्वितीयकम् ॥ १ ॥
 अथ पातनकं यत्रं डमरुं दीपनं तथा ।
 दोलाखेदं च विज्ञेयं नियामं च निरोधकम् ॥ २ ॥
 चक्रराजं महायत्रं देगर्यत्रं च भूधरम् ।
 यत्रं सोमानलं ऋर्णे जारणे दोलकं शुभम् ॥ ३ ॥
 ज्वरणे कूपिकायत्रं तृतीयं सिद्धिदं परम् ।
 अथवा जलकूर्मं च स्वलकूर्मं तथैव च ॥ ४ ॥
 भूर्गमें कन्दमध्ये च मूषायां च ततः परम् ।
 भागैकं लोहकिट्ठं च तुषदग्धदयं तथा ॥ ५ ॥
 मृद्घागत्रयसंयुक्तं किंचित्कूर्पाससंयुतम् ।
 एकत्र कुष्ठयेत्सर्वं मृचिका वज्रवह्नेत् ॥ ६ ॥
 तथा मूषा प्रकर्तव्या त्रिविधा साधकेन तु ।
 लोहकिट्ठं तुषा दग्धाः शैक्षिचूर्णं च कर्कराः ॥ ७ ॥
 एतानि समभागानि तावद्घागेन मृचिका ।

१ ‘कान्तपात्रे’ ग., ‘काचपात्रे’ घ. । २ ‘वर्षमेकं’ ग. घ. । ३ ‘अधः-
 प्रतनवत्रं च’ ग. । ४ ‘ठेक्यत्रं’ घ. । ५ ‘भूर्गते’ ग. । ६ ‘किंचि-
 त्कूर्पं प्रदापयेत्’ क; ‘किंचित्कूर्पं प्रदापयेत्’ ग. । ७ ‘मृतिक्षम्भूर्णकर्कराः’ घ. ।

(मूषाबन्धः प्रकर्तव्यो धमनाद्वज्रतां व्रजेत्)
 कौपेन च समायुक्ता वज्रमूषा च कथ्यते ॥ ८ ॥

(दग्धातुषातु भागैकं मृद्धागद्वयमेव च ।
 कूर्येण च समायुक्ता वज्रमूषा च कथ्यते)
 कौचचूर्णं च भागैकं समभागं तु मृतिका ।
 मूषाबन्धः प्रकर्तव्यो धमनाद्वज्रतां व्रजेत् ॥ ९ ॥

दीर्घमूषा प्रकर्तव्या सारणे सत्त्वपातने ।
 संपुटं रून्धने कुर्यात् शरावं वाहने तथा ॥ १० ॥

सार्धहस्तप्रमाणेन शुजा कार्या सुशोभना ।
 वक्रनालं शुजाग्रेषु कोष्ठिमध्ये वितस्तितः ॥ ११ ॥

उच्छ्रयेण पृथुत्वेन कोष्ठिका षोडशाकुला ।
 तावद्वितीयकोष्ठं च तदूर्ध्वं साँखेचतः ॥ १२ ॥

धमेचावहृदाक्षारैर्यावत्सन्तं पतत्यधः ।
 कदाचिच्च द्रवेत्सन्तं पिण्डीं वैद्वा धमेचतः ॥ १३ ॥

संदंशिनी द्विधा कार्या शुकचञ्चुश वायसी ।
 दीर्घसंदंशकञ्चैव हस्तमात्रोऽतिपर्तलः ॥ १४ ॥

कणी द्विहस्तमात्रा तु धातूनां चालने हिता ।
 रेतनी च वितस्त्यैव छिन्नकोऽष्टाकुलः शुभः ॥ १५ ॥

द्विविधा अर्हिणी कार्या लघुः स्थूला सुशोभना ।
 हत्थोडी द्विमुखा कार्या पत्राकारा च वर्तुला ॥ १६ ॥

द्वाभ्यां चतुर्भिरष्टाभिः सप्तभिर्दशभिर्मणैः ।
 प्रकर्तव्या धणी भव्या धातूनां कुदने हिता ॥ १७ ॥

१ अवमर्षिष्ठोऽको ध. पुस्तक एवोपलभ्यते । २ ‘कूर्येण’ ग. ध. ।

३ ‘साहि वज्रोपमा भवेत्’ ग. । ४ ‘रूप्यस चणसंयुक्ता वज्रमृतेति कथ्यते’ ग. । अयं श्लोकः कह. पुस्तके नोपलभ्यते । ५ ‘इष्टिकाचूर्णभागैकं’ ग. ।

६ ‘शुभादः’ ध. । ७ ‘साखेततः’ ग. ध. । ८ ‘विं दत्त्वा’ क. ।

९ ‘अक्षिप्तस्त्वेति’ ।

भस्त्री भव्या प्रकर्तव्या धातोर्धमनहेतवे ।
 लोहखल्वे चतुष्पादे पिण्डिका च दशाङ्गुला ॥ १८ ॥
 उन्मच्छुमाकारा लघुः स्थूला च कर्तरी ।
 योन्याकारा ददा खल्वा शिलापट्टः सलोष्टकः ॥ १९ ॥
 कर्परं बहुधा स्थाली लोहोदुम्बरमृण्यी ।
 वशंकृकः कुठरश्च कुशीकुड्लवर्षनम्^(१) ॥ २० ॥
 अनुक्तान्यायुधान्येवं कुर्याच्चदनुसारतः ।
 इति श्रीमद्विन्दाचार्यविरचिते रससारे यत्रमूषाविकारो नाम
 द्वाविशतितमः पटलः ॥ २२ ॥

अथ व्रयोर्विशानितितमः पटलः ।
 वक्ति श्रीधीरदेवाय साईङ्गं प्रणिपत्य च ।
 गोविन्दाचार्यनामाऽयं सच्छिष्ठो भक्तिपूर्वकम् ॥ १ ॥
 अष्टपत्रं लिखेच्चादौ पैद्वयत्रं विभूषितम् ।
 सुगन्धीनि च पुष्पाणि नैवेदं च सुशोभनम् ॥ २ ॥
 पद्ममध्ये न्यसेद्गुदमग्रतो विभनायकम् ।
 यत्रे यत्रे च योगिन्यः सिद्धाष्टकसमन्विताः ॥ ३ ॥
 पथिमे तु रसेन्द्रं हि पूजयेत्सिद्धिपूर्वकम् ।
 इन्द्रादीन्श्च दिशां पालान् पूजयेत् क्रमयोगतः ॥ ४ ॥
 दिग्बन्धश्च प्रकर्तव्यः संवकार्ये प्रयत्नतः ।
 दीक्षां च कारयेत्तत्र मत्रेणानेन मत्रवित् ॥ ५ ॥
 श्वरेनैव च वस्त्रे पैद्वस्त्रं च दापयेत् ।
 सिद्धं प्रवेशयेत्तत्र शुक्रपक्षे पुटाञ्जलिम् ॥ ६ ॥
 पूजयित्वा ततः सिद्धं मत्रेण च पृथक् पृथक् ।
 तटयेद्गुदपटहं मण्डलं दर्शयेच्चदा ॥ ७ ॥

१ ‘कुर्याच्चाङ्गानुसारतः’ घ. । २ ‘लक्ष्मवयविभूषितम्’ क. । ‘लतायत्रं विभूषितम्’ घ. । ३ ‘रसाचार्येण यत्नतः’ घ. । ४ ‘पटबन्धं’ घ. ।

सर्वपापविनिर्षुक्तो भवेद्गृष्टे च साधकः ।

कुम्भोदंकं च संगृहा पूजयित्वा कुमारिकाः ॥ ८ ॥

सुश्वेतकञ्जुकवृताः शुक्लगन्धानुलेपनाः ।

मैरुपादं च संपूज्य सुभक्त्या च प्रथतः ॥ ९ ॥

अर्चयेच्छ्रेतकुम्भैस्तथा गन्धानुलेपनैः ।

कलशं सहिरण्यं च वस्त्रयुग्मसमन्वितम् ॥ १० ॥

न रिक्तं कारयेन्मत्रं संपूर्णं घटमस्तुना ।

जायते विपुला सिद्धिः साधकस्य न संशयः ॥ ११ ॥

अथान्यत्संप्रवक्ष्यामि सिद्धिदं मण्डलं परम् ।

ॐ नमो भगवते रुद्राय वज्रत्रिशूलधारक मम विद्म भज्ञ
भज्ञ स्वाहा ॥ पट्टपूजा ॥ १२ ॥

पद्ममध्यस्थितं देवं श्वेतवस्त्रविभूषितम् ।

खड्गवाणघरं देवं मण्डले शीघ्रमाहय ॥ १३ ॥

ॐ नमो भगवते रुद्राय वज्रत्रिशूलधारक मम विद्म भज्ञ
भज्ञ स्वाहा । शिवाय नमः । इति शिवपूजा ॥ ॐ ब्रह्मस्याने
गणेशाय नमः । ॐ ब्रह्म रुद्र रुद्र सर्वजनं वशं कुरु कुरु गणपतये
नमः । ॐ शान्ताय नमः । ॐ ईशाय नमः । ॐ अनन्ताय नमः ।
ॐ विष्णुरूपाय नमः । ॐ हरवीजाय नमः । ॐ पारदाय नमः ।
इति रसपूजाविधिः ॥ ॐ सूर्यमण्डलाय नमः । ॐ सूर्यमाय
नमः । ॐ सूर्यमण्डलाय वायुवेगाय नमः । ॐ सूर्यमण्डलाय
जलवासिने नमः । ॐ सूर्यमण्डलाय जयाय नमः । ॐ सूर्य-
मण्डलाय विजयाय नमः । ॐ सूर्यमण्डलाय मेघमालिने नमः ।
इति योगिंपूजा ॥ ॐ भेदनादक्षेत्रपालाय नमः । ॐ वायुवेगाय
नमः । ॐ करम्बेकाय नमः । ॐ अद्यये नमः । इति दिक्षपाल-

१ 'विद्म' च चाप्त्वे च । २ 'कुम्भोदंकं' च । ३ 'कुम्भद्वे' च ।

पूजा ॥ उँश्वेतहृदयाय नमः । उँश्वेतहस्ताय नमः । उँसर्व-
विम्प्रश्रवपारदे शिरसे स्खाहा । इति शिरोरक्षामन्त्रः ॥ उँवद्
वद वादिने नमः ॥ उँधृटमन्त्रः—उँवं घटसहस्राणि सिंह-
वाहिनी श्रीः स्खाहा ॥ उँदीक्षामन्त्रः । उँदू अन्वपट्टोट-
नमन्त्रः । उँकुमारीपादुकाभ्यां नमः । उँगुरुपादुकाभ्यां
नमः । वद वद वाग्वादिन्यै ऐं स्खाहा ॥ अथाघोरमन्त्रः । उँघोरे
क्रीं अघोरे ह्रीं अघोरतरे ह्रीं सैर्वतः संरक्ष ह्रां ह्रीं हूं क्षुं रुद्ररूप
हुं फट स्खाहा । अघोरमन्त्रः ॥ प्रस्फुर २ घोर २ तनर चट २
दहर वमर घातय २ ह्रां ह्रीं क्लू अघोरास्त्राय हुः क्षुः हुं फट
स्खाहा । अघोरास्त्रम् ॥ १४ ॥

सिद्धलोके महोत्साहे विमानैर्मण्डिताम्बरे ।
जयशब्दं प्रकुर्वन्ति सिद्धा देवाश्च खेचराः ॥ १५ ॥
रत्नजीर्णस्तु सूतेन्द्रः साधकैः साधितो यदा ।
लक्षसंख्यं जपेन्मन्त्रमघोरं सुसमाहितः ॥ १६ ॥
होमं कुत्वा दशांशेन खण्डाज्यमधुपायसैः ।
दशांशं तर्पणं होमात्तदशांशाभिषेचनम् ॥ १७ ॥
अभिषेकदशांशेन दद्याद्वाक्यमभिषेचनम् ।
रसेन्द्रात्काञ्चने जाते दशांशा भूरिदक्षिणा ॥ १८ ॥
जुहुयात्सर्वदेवेभ्यः पञ्चाष्टयुतं रसम् ।
गैषेन्द्रक्षेत्रपालेभ्यो भैरवेभ्यस्तथैव च ॥ १९ ॥
योगिनीभ्यश्च सिद्धेभ्यो दिवपालेभ्यो विशेषतः ।
दद्यात्तेभ्यश्च सूतेन्द्रं ये चान्ये विभक्तारकाः ॥ २० ॥

१ 'अथ पटमन्त्रः । शतकोटि सहस्राणि सिंहवाहिनी श्रीं स्खाहा' घ. १
२ 'सर्वतः सर्वतः सर्वे सर्वे' घ. । ३ 'आसक्तिपूर्वं कर्तव्यं भैरवादिप्रपूज-
नम्' घ. । ४ 'योगिन्यश्च सतिदांशं पूजयेच विशेषतः' घ. ।

गैणेशः क्षेत्रपालश्च मैरवो योगिनीकुलम् ।
 होमान्ते तर्पयेत्तांश्च दिक्पालात् सिद्धखेचरान् ॥ २१ ॥
 पयसा सर्पिषा चैव मधुना पायसेन तु ।
 शिष्येभ्यः काञ्चनं देयमाचार्येण यद्वच्छया ॥ २२ ॥
 गुरुदत्तं च गृहीयादन्यथा नै कदाचन ।
 शिवस्य पूजनं कृत्वा रसराजस्य पूजनम् ॥ २३ ॥
 गुरुं च ग्रणिपत्यादौ शिवं सूर्यं च चण्डिकाम् ।
 गणेशं गिरिजां भक्त्या भूयो भैरवमण्डलीम् ॥ २४ ॥
 अघोरं च न्यसेद्देहे अघोराखं च विन्यसेत् ।
 अनुलोमविलोमेन त्रिवारं च पुनः पुनः ॥ २५ ॥
 एवं सम्यग्विधानेन न चिन्मैः परिशूलयते ।
 पादांशब्द्योमजीर्णं चै कान्तजीर्णं ईर्सं तथा ॥ २६ ॥
 देहशुद्धिं ततः कृत्वा वमनस्त्वेहरेचनैः ।
 सैन्धवं धृतसंयुक्तं यिवेत्प्रातर्दिनत्रयम् ॥ २७ ॥
 प्रत्यहं रक्तिंकामात्रं वर्षमेकं तु भक्षयेत् ।
 क्षेत्रशुद्धिमवाप्नोति देहं क्रमति पारदः ॥ २८ ॥
 महारसस्ततः सेव्यश्चाघोरेणाभिमत्तिः ।
 भक्षयेद्रक्तिमात्रं तु धृतेन मधुना सह ॥ २९ ॥
 सेव्यः क्रमवृद्ध्या तु यावत्सप्तदिनावधि ।
 एवं मुक्त्वा पुनः सेव्यो यावद्वर्षं पुनः पुनः ॥ ३० ॥
 प्रत्यहं क्रामणं कार्यं रसराजस्य सेवने ।

१ ‘गणेशक्षेत्रपालेभ्यो भैरवेभ्यस्तथैव च’ घ. । २ ‘दोषभाक्ष भवेत्’
 । । ३ ‘भैरवमण्डसा’ घ. । ४ ‘एवं न्याससिधानेन अस्तित्वं’ । ५ ‘जीर्णस्य’
 घ. । ६ ‘रसस्य च’ घ. । ७ ‘रिक्तवान्तस्य’ घ. । ८ ‘भक्षयेद्रक्ति-
 मवृद्ध्यात्रं’ घ. । ९ ‘एनमुक्त्वावच्च’ घ. ।

अन्ये ये च रसाः सर्वे लोहवेष्य कारकाः ।
 सेवनीयाः प्रयत्नेन सेविताः सिद्धिदात्र ते ॥ ३१ ॥
 इति श्रीमद्भोगिन्दावार्यविरचिते रससारे महारससेवनाधिकारे
 नाम त्रयोविश्वातितमः पटलः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशतितमः पटलः ।
 अतः परं प्रवक्ष्यामि रसायनमनुच्छम् ।
 नानाव्याधिप्रशमनं बलवद्धिकरं परम् ॥ १ ॥
 शुद्धसूत्य भागैकं हेमभागसमीकृतम् ।
 विगुणं गन्धकं दत्ता दिव्यौषधिविभावितम् ॥ २ ॥
 चक्रराजेन तं पक्त्वा यावदेवं स्थिरायते ।
 भूद्वाराजेन संभाव्य वभीयाद्वुटिकां शुभाम् ॥ ३ ॥
 हेमेन्द्रसनामाऽयं कामलादिगदापहः ।
 निहन्ति सकलान् रोगान् क्रामणेन समायुतः ॥ ४ ॥
 तारं कान्तं व्योमैवर्णं तावद्वागं च सूतकम् ।
 गन्धकेन समायुक्तं चक्रयत्रे स्थिरीकृतम् ॥ ५ ॥
 शुरुको गोशुरः कच्छुः शतमूली बलात्रयम् ।
 एष्मिर्बद्धा वटी श्रेष्ठा सुन्दरी तारसंज्ञका ॥ ६ ॥
 रमेद्रामाशतं रात्रौ दुर्दण्डेविहितेन्द्रियः ।
 मृतनागसमं सूतं समग्नन्वेन मर्दयेत् ॥ ७ ॥
 चक्रराजे स्थिरीकृत्वा विषं दद्यात्कलांशकम् ।
 गुटिका भूद्वाराजेन नागेन्द्रोऽयं रसः स्मृतः ॥ ८ ॥
 अशेषव्याधिविघ्वसी क्रामणेन सैमन्वितः ।
 मृतशुल्वसमं सूतं गन्धं च क्रमयाचितम् ॥ ९ ॥

१ ‘अथातः संप्रवक्ष्यामि’ घ. । २ ‘यच्चराजेन संपाव्य यावदेष’ ग. ।
 ३ –‘तारं चापि मृतं व्योम’ घ. । ‘तालकान्तमृतव्योम’ ग. । ४ ‘इक्षुरो’ ग. ।
 ५ ‘उद्दण्ड’-ग. । ६ ‘महाबलः’ क. । ७ ‘सगन्धं चक्रपाचितम्’ घ. ।

संभाव्य सदिरकाथे मञ्जिष्ठादिगणेऽपि वा ।
 भृङ्केण वटी बद्धा कुष्ठाद्युदरनाश्चिनी ॥ १० ॥
 ताप्रेन्द्रो नाम विस्त्यातः कफवातहरः स्मृतः ।
 एवं रसौ प्रकर्तव्यौ वज्रेन्द्रलोहसुन्दरौ ॥ ११ ॥
 रसोपरसलोहानि धान्याभ्रादिविशेषतः ।
 गन्धत्रययुतं सूतं मारयेत्पुटयोगतः ॥ १२ ॥
 पचेत्तं चक्रयत्रे च गन्धकेन समन्वितम् ।
 विषं कलांशकं दत्त्वा दीपनौषधिभावितम् ॥ १३ ॥
 पितैश्चोपविषैर्भाव्यं वटी माषप्रमाणिका ।
 रूयातो रसेश्वरः सूतः सन्निपातविनाशनः ॥ १४ ॥
 भिषग्भिश्च ग्रदातव्यं शीतस्नानं च रोगिणे ।
 अगदः सर्पदृष्टस्य मृत्वसंजीवनः परः ॥ १५ ॥
 क्रामणेन समायुक्तः सर्वव्याधिविनाशनः ।
 नागवज्रविषैर्युक्तं विना व्याधिं न सेवयेत् ।
 (सर्वव्याधिहरो नाम एरा रुद्रेण भाषितः ॥ १६ ॥)
 इति श्रीमहोविन्दावार्यविरचिते रससारे रस्यायनकथनं नाम
 चतुर्वक्षतिमः पटलः ॥ २४ ॥

अथ पश्चविंशतितमः पटलः ।

अतोऽहं संप्रवक्ष्यामि धार्तूनां मारणं परम् ।
 मारणं सर्वसत्त्वानां शत्रुमित्रत्वकारकम् ॥ १ ॥
 गन्धकेन समायुक्तं सूतं चक्रेण मारयेत् ।
 स्थिरत्वे च समापत्ते सर्वकर्मसु योजयेत् ॥ २ ॥

१ ‘कुष्ठरक्तविनाशिकी’ ग. । २ ‘नाशा’ ग. घ. । ३ ‘अयमर्धश्लोको
 च’ उत्तर एवोपलभ्वते । ४ ‘सर्वव्याधिहरो’ घ. । ५ ‘अथात’ घ. ।
 ६ ‘कातुवारस्त्रशुक्तम्’ घ. ग. ।

पलाशक्षारभागैकमाटरुषसमन्वितम् ।
 संशाप्य खर्पे नागं पादांशक्षारयोजितम् ॥ ३ ॥
 आटरुपकदण्डेन चालयेच्च पुनः पुनः ।
 दिनत्रयं प्रकर्तव्यं नागभस्सु शोभनम् ॥ ४ ॥
 स्वाङ्गशीति तदुच्चार्यं जलेन क्षालयेत्ततः ।
 शिलासन्चं च पादांशं दत्त्वा सख्वे विर्मद्येत् ॥ ५ ॥
 कुमार्या भावितं शुष्कं विशङ्खघुपुटः पचेत् ।
 नागस्य मारणं श्रेष्ठं सर्वकर्मसु योजयेत् ॥ ६ ॥
 चिञ्चाश्वत्थत्वचाक्षारं वज्रात्पादांशयोजितम् ।
 चिञ्चादण्डेन संचालय वज्रभस्स प्रजायते ॥ ७ ॥
 पादांशं तालकं सन्चं मृतवज्जे नियोजयेत् ।
 मूत्राम्लसर्जिकैर्भाव्यं विशङ्खघुपुटः पचेत् ॥ ८ ॥
 नागवज्रस्य चौर्णं तु पुटैर्द्वादशभिर्भवेत् ।
 हेमतारं प्रयुज्जीति रसो व्याधिविनाशकः ॥ ९ ॥
 माक्षिकं गन्धसंयुक्तमम्लेन सह मर्दयेत् ।
 लेपयेत्तारपत्राणि शोषयित्वा तु संपुटे ॥ १० ॥
 पुटं चोत्पलकैर्द्यात्तारभस्स प्रजायते ।
 माक्षिकस्य रैसं सन्चं पादांशसमगन्धकम् ॥ ११ ॥
 मृततारयुतं पक्कं पुटैर्भस्सवरं भवेत् ।
 हिङ्कुलं गन्धकं सूतं नवसारं मनःशिला ॥ १२ ॥
 अम्लेन मर्दयेत्सर्वं हेमपत्राणि लेपयेत् ।
 छाणकैश्च पुटो देयो हेमभस्स प्रजायते ॥ १३ ॥
 मृतस्खर्णस्य भागैकं भागैकं नागभस्सनः ।
 अष्टांशं तारभस्सापि मीनाक्षीरसभावितम् ॥ १४ ॥

१ 'विशङ्खघुपुटः' ग. । २ 'चौर्ण' घ. । ३ 'मृत' ग. ।

पचेद्गजपुटशूर्णं हेमभस्त्र प्रजायते ।
 गन्धकं रससंयुक्तमर्कक्षीरेण भावयेत् ॥ १५ ॥
 लेपयेच्छुल्वपत्राणि पुटैर्भस्त्र प्रजायते ।
 एवं च पुटयेद्वाहर्णीं रसगन्धेन मारेयत् ॥ १६ ॥
 तीक्ष्णं वा कान्तलोहं वा सूक्ष्मं कुत्वा विचक्षणः ।
 पौदांशगन्धसंयुक्तं त्रिफलाकाथभावितम् ॥ १७ ॥
 पुटानि लघु दीयन्ते सप्तवारं पुनः पुनः ।
 जायते मृतलोहं च पुटैर्द्वादशमिर्द्वैः ॥ १८ ॥
 गन्धकं तालसंयुक्तमर्कक्षीरेण भावयेत् ।
 लेपयेत्कांस्यपत्राणि पुटैर्भस्त्र प्रजायते ॥ १९ ॥
 सर्वसत्त्वसमं सूतं गन्धकेन समन्वितम् ।
 मारयेच्चक्रयत्रेण धातुमारे नियोजयेत् ॥ २० ॥
 त्रिगन्धरैविदुग्धेन व्योमसत्त्वस्य मारणम् ।
 मृतनागं मृतं वज्ञमष्टांशं मृतसूतकम् ॥ २१ ॥
 अहिमारेण संभाव्य द्वैर्गजपुटैः पचेत् ।
 मृतवज्ञं तथा नागमष्टांशं मृतसूतकम् ॥ २२ ॥
 मुनिष्ठपरसेनैव भाव्यं गजपुटैः पचेत् ।
 मृततरं दशांशेन शुल्वमष्टांशसूतकम् ॥ २३ ॥
 व्याघ्रीचित्रेण संभाव्य तारभस्त्र पुटैरम् ।
 मृतशुल्वं मृता ब्राह्मी रुद्रांशाऽष्टांशकं रसम् ॥ २४ ॥
 मारणौषधिभिर्माव्यं सगन्धं पुटयेत्पुटैः ।
 मृतलोहसमं वैङ्मं पुटैर्द्वादशमिः पचेत् ॥ २५ ॥
 सर्वेषु धातुमारेषु गन्धो योज्यः पुटे पुटे ।
 धातुमारसदा शुद्धो निर्मलो दक्षयते यदा ॥ २६ ॥

१ ‘ब्राह्मी ब्रशरीतिः’; ‘ब्राह्मीरसगन्धेन’ अ. २ ‘पौदांशहंससंयुक्तं’ अ.
 ‘पौदोहसरफसंयुक्तं’ अ. ३—‘वटदुर्गेन’ अ. अ. ४ ‘गन्धं’ कह. ।

रसस्य रञ्जने योज्यो वीजानां वपने शुभः ।
हेमाञ्चं वाहयेच्छूर्ण धातुमारस्य पक्षुणम् ॥ २७ ॥
मृतधातुं नियुज्जीत रसायनविघौ सदा ।
माक्षिकेण हतो धातुस्तारापादलं शुभम् ॥ २८ ॥

हति श्रीमद्भौविन्दाचार्यविरचिते रससारे धातुमारणप्रयोगाविकारे
नाम पश्चविश्वातितमः पटलः ॥ २५ ॥

अथ षड्बिंशतितमः पटलः ।

अंथातः संग्रहस्यामि देहक्रामणमुच्चमम् ।
रसेन्द्रं सेवयेत्प्रातर्धृतेन मधुना सह ॥ १ ॥
अप्रवासी वसेद्ग्रहे शीतातपविचर्जितः ।
श्रैष्टद्वाले हितं पथ्यं सखेहं मारुतापहम् ॥ २ ॥
हेमन्ते सर्पिषा युक्तमातपे शीतलं च यत् ।
पानानि च विचित्राणि शीतानि मधुराणि च ॥ ३ ॥
शर्करां दाढिमं द्राक्षां नारङ्गमिक्षुमुच्चमम् ।
षष्ठिकानां पिवेत्योयं सुशीतं शर्करायुतम् ॥ ४ ॥
पायसं मधुसर्पिष्ठं सुज्जीत शालिषष्ठिकम् ।
लघ्वाशी मधुराहारो जितात्मा च विमत्सरः ॥ ५ ॥
देवध्यानरतो नित्यं सदानन्दपदस्थितः ।
सहयैः शोभनैर्युक्तो रसराजं तु सेवयेत् ॥ ६ ॥
कद्गतिकरकथायाम्लक्षारतैलादिसेवनम् ।
व्रतोपवासकुच्छाणि वर्जयेदसेवने ॥ ७ ॥
चन्दनोद्दर्तनं कार्यमुष्मकाले च साधकैः ।
वर्षाकाले प्रकर्तव्यं सुगन्धतैलमर्दनम् ॥ ८ ॥

१ ‘अतः परं प्रकृत्यामि’ ग. । २ ‘प्रातःकाळे’ ग. घ. । ३ ‘पिवेत्योयं सुशीतां शर्करायुताम्’ ग. ।

नृत्यवाद्यकथागीतैर्दिनं कौतूहलैनयेत् ।
 इत्थं क्रामति सूतेन्द्रो महासिद्धिशदो भवेत् ॥ ९ ॥
 यदि न क्रमते सूतस्तदा कुर्याच्च शोधनम् ।
 अनेकमाससंसर्गः कर्तव्यः साधकेन तु ॥ १० ॥
 यैच्च यच्च वरं स्त्रीणां साधनं तच्च कारयेत् ।
 योगैर्नानाविधैर्दिव्यैर्वशीकृत्वा तु कामयेत् ॥ ११ ॥
 क्रीडमानस्य वीरस्य दिव्याभिस्तु कदाचन ।
 यदि गर्भस्य संभूतिस्तदा तन्मृतिरेव च ॥ १२ ॥
 दिव्यां ख्ययमदिव्यां च वन्ध्यां कृत्वा तु कामयेत् ।
 सिद्धैश्च स्तुले कार्या समयेष्वप्रसूतिका ॥ १३ ॥
 अन्यथा सिद्धिहानिः स्यादञ्चयन्ति हि साधकम् ।
 शतवेधी च यः सूतः सेवयेद्रक्षिकाद्यम् ॥ १४ ॥
 संवत्सरप्रयोगेण ततः सिद्धो भवेत्तरः ।
 सहस्रवेधी यः सूतस्तदर्की भक्षयेत्तरः ॥ १५ ॥
 एकद्वित्रिचतुर्वर्षमहासिद्धिमवामुयात् ।
 रक्षयर्थं दशसाहस्रे तदर्थं लक्षवेधके ॥ १६ ॥
 तस्यार्थं दशलक्षे तु तदर्थं कोटिवेधके ।
 अतः परं प्रयोक्तव्या राजिकैकां सुशोभना ॥ १७ ॥
 सप्तमात्रा मया ख्याताः साधकानां हिताय वै ।
 एवं यः साधयेत् सूतं सिद्धं देहमवामुयात् ॥ १८ ॥
 तन्मूत्रसेदनष्टीवपुरीषैर्लेपयेच यत् ।
 तल्लोहं हेमतामेति नात्र कार्या विचारणा ॥ १९ ॥
 अमरप्रबलो वीरः शशाद्यनैव बोध्यते ।
 न विद्वैः शरिभूयेत् अभिचारादिकर्मभिः ॥ २० ॥

१ 'अवेकमाससंसर्गः' घ. । २ 'पुमानुक्तस्त्रीणां' घ. । ३ 'राजिकार्वं
सुशोभनम्' घ. । ४ 'मित्रते' घ. ।

कामभोगरतश्चैव कालादपि न विभ्यति ।
 दिव्यकल्पाननेकांश शिवलोके महीयते ॥ २१ ॥
 पुत्रमित्रकलत्रैश्च बान्धवैः सह संयुतः ।
 सशिष्यः सिद्धिमामोति शिवलोके महीयते ॥ २२ ॥
 अनेनैव शरीरेण ये च सिद्धिमुपागताः ।
 ते वन्दा रससिद्धाश्च सर्वदेवैः प्रपूजिताः ॥ २३ ॥
 खन्यवादे महालेशः क्षेत्रवादे तथैव च ।
 मध्ये च वहुविज्ञानि रससिद्धिस्तु शोभना ॥ २४ ॥
 महालेशं प्रकुर्वन्ति मूढा द्रव्यस्य हेतवे ।
 रसेन्द्रं नैव जानन्ति मृत्युदारित्यनाशनम् ॥ २५ ॥
 वीजात् प्ररोहो भवति फलं पुष्पं च दृश्यते ।
 स्त्रीसुंसोर्गर्भसंभूती रससिद्धिर्न संशयः ॥ २६ ॥
 बालते च महदुःखं कौमारे च तथैव च ।
 तारुण्ये च महादुःखं वृद्धो मृत्युवशंगतः ॥ २७ ॥
 असारोऽयं च संसारो महादुःखकरो नृणाम् ।
 एतंज्ञात्वा प्रकर्तव्यं रसंराजस्य सेवनम् ॥ २८ ॥
 येन सेवितमात्रेण अमरैः सह मोदते ।
 एतच्छालं मया ख्यातं संक्षेपैच सविस्तरम् ॥ २९ ॥
 सर्वकामप्रदं चैव लोहदेहस्य साधनम् ।
 मोदद्वारितसमुत्पन्न आचार्यसहदेवकः ॥ ३० ॥
 सर्वशास्त्रप्रवीणोऽसौ मन्त्रसिद्धो द्विजोत्तमः ।
 तदुत्पन्नस्तु यः स्तुतुः सुरादित्यः कृती भुवि ॥ ३१ ॥
 तत्संभवः सुतः ख्यातो गोविन्दः शिववन्दकः ।
 शिष्यः श्रीघीरदेवस्य रसकर्मसु कोविदः ॥ ३२ ॥

^१ ‘एतद्वीत्या’ घ.; ‘एतत्प्रीत्या’ घ. । ^२ ‘संक्षेपात् तु विस्तरात्’ घ. ।

अनुभूयेदमखिलं शास्त्रं तेन विनिर्मितम् ।
 कृपया धातुवादीनां दीनत्वस्य विनाशनम् ॥ ३३ ॥
 अन्तर्वेदीसमुत्पद्मो ज्ञात्वा सारस्वतो द्विजः ।
 अभयपालपुत्रोऽसौ धीरंदेवो हि वादिराट् ॥ ३४ ॥
 जारणान्तमिदं कर्म प्रोक्तं श्रेष्ठं च यत्स्फुटम् ।
 अनुभूतं च यत्सर्वं धीरदेवप्रसादतः ॥ ३५ ॥
 निर्मथ्य सर्वशास्त्राणि अनुभूय पुनः पुनः ।
 बौद्धं मतं तथा ज्ञात्वा रससारः कृतो मया ॥ ३६ ॥
 अनेककर्मसंयुक्तो नानामतविभूषितः ।
 क्रियया पूरितः सर्वो रससारः सुदुर्लभः ॥ ३७ ॥
 किमन्यैर्बहुभिः शास्त्रैर्बहुभिश्च रसायनैः ।
 रससारं च यो वेच्च वादिराजः स उच्यते ॥ ३८ ॥
 यः कोऽपि साधयेद्वीरः क्रमेकं सुशोभनम् ।
 कुर्यात्सकनकां पृथ्वीं सशैलवनकाननाम् ॥ ३९ ॥
 इदं च परमं गुह्यं रक्षणीयं प्रयत्नतः ।
 कुशिष्येभ्योऽन्यशिष्येभ्यो न देयं यस्य कस्य चित् ॥ ४० ॥
 व्ययनोपहतायैव त्वरितं फलकाङ्क्षणे ।
 भगवन्निन्दकानां च गोपनीयं प्रयत्नतः ॥ ४१ ॥
 देवद्विजार्चने नित्यं गुरौ भक्तो दृढवतः ।
 तस्मै शिष्याय दातव्यं पूर्वमेतच्छिवोऽन्वीत् ।
 सुभक्ताय सुशिष्याय विद्यादानं च कारयेत् ॥ ४२ ॥
 पातु नो रसराजेन्द्रः सिद्धिं यच्छतु साधके ।
 शिवप्रसादान्निर्विघ्नं रससारः कृतो मया ॥ ४३ ॥
 प्रसीदतु रसेन्द्रोऽसौ शिवः सिद्धिं प्रयच्छतु ।
 यत्प्रसादान्मयाऽपूर्वं रससारः कृतः शुभः ॥ ४४ ॥

१ 'कौदेहो' अ. २ 'कलकं रसशोभनम्' ग.

एकधा दशधा चैव शतधा तु सहस्रधा ।
 मत्प्रणीतेषु योगेषु सिद्धिर्ज्ञेया विचक्षणैः ॥ ४५ ॥
 यदुक्तं सर्वशास्त्रेषु तदिहास्त्वलिलं स्फुटम् ।
 यदिहास्ति तदन्यत्र नैवास्ति रसकर्मणि ॥ ४६ ॥
 इति श्रीमद्भौविन्दाचार्यविरचिते रससारे महारससेवाधिकारो
 नाम पडिशतितमः पटलः ॥ ३६ ॥

समाप्तोऽयं रससारः ।

रससारान्तर्गतविषयानुक्रमणिका ।

→○←

विषयः	पृ.	पं.	विषयः	पृ.	पं.
प्रथमः पटलः ।			मर्दनम्	१०	१३
मङ्गलाचरणम् ...	१	५	मूर्छनम्	११	१७
रसप्रशंसा ...	"	१३	उत्थापनम्	११	२
रसराजस्य मध्यपूजाक्रमः २	२	२	पातनम्	"	१०
बहुरूपमत्रः ... "	"	१५	बोधनम्	१२	९
रसेश्वरमत्रः ...	३	१	नियमनम्	१३	१५
रसाङ्कुशी विद्या ...	"	३	निरोधनम्	१४	४
रसराजप्रार्थना प्रशंसा च ...	"	७	दीपनम्	"	११
द्वितीयः पटलः ।			रसस्य मुखकरणार्थे सुवर्णग्रा- सदानम्	"	२१
रसकर्मारम्भे संप्राण्या द्रव्यसामग्री ४	२		षष्ठः पटलः:		
रसात्मार्यवर्णनम् ...	५	१५	वैकान्तादिरसोपरसशोधनं १५	१२	
तृतीयः पटलः ।			वैकान्तादिरसानां सत्त्वपातनं,,	२१	
अष्टचत्वारिंशत्त्वात्त्वस्थानानि ६	६		सत्त्वमोक्षार्थं पिण्डिकावि- धानम् १६	१	
चतुर्थः पटलः ।			वैकान्तसस्यकताप्यकाचशिलाजतु- गैरिकतुत्यकराजावर्तभूनागानां		
अष्टचत्वारिंशत्त्वसंस्कारोद्देशः ७	२०		सत्त्वपातनविधानम् ...	३	
पञ्चमः पटलः ।			कान्तासत्त्वपातनविधानम् ...	१६	
रसमलापनयनम् ...	९	४	रसकसत्त्वपातनम्	१८	
भूमिदोषविनाशनम् ...	"	६	तालशिलाहिंडुलकाङ्कीकासीसानां		
वङ्गकपालीविनाशनम्	"	८	सत्त्वपातनम् ... १७	८	
वङ्गकालिकाविनाशनम्	"	१२	गन्धकशोधनम् ... १८	१३	
नागदोषविनाशनम् ...	"	१४	गन्धकनिर्गन्धीकरणम् ...	१८	
नागकपालीनाशनम् ...	"	१६	गन्धकस्थिरीकरणम् ... १९	२	
विषदोषविनाशनम् ...	"	१८	सप्तमः पटलः ।		
दर्ददोषविनाशनम् ...	"	१९	रसकादिसत्त्वस्थिरीकरणम् ...	८	
उन्मत्तदोषविनाशनम् ...	"	२०	गन्धकस्थिरीकरणम् ... २०	५	
सूक्ष्मदोषविनाशनम् ...	"	२१			
रसस्य व्यापित्वकरणम् १०	१०	१			
" निर्भलत्वकरणम् ...	"	२			
खेदनम्	"	६			

विषयाः	पृ.	पं.	विषयाः	पृ.	पं.
अष्टमः पटलः ।			एकादशः पटलः ।		
बैकान्तडुतिपातनम् २०	१७		बोजपाक्षार्थ नानाबीजकथनम् ३२ २२		
अत्रकादीनां द्रुतिपातनम् २१	७		बीजानां रजनं जारणं सारणं च ३४ २४		
श्वेताप्रकदुतिपातनम् „	२१		व्योमसत्त्वबीजयोः समादिना जार-		
हेमद्रुतिविधानम् ... २२	१५		णेन सारणेन च वेदे विशेषः ३५ १७		
अत्रकदुतौ विशेषः... २३	५		हेमबीजविधानम् ... ३६ २		
रजनसारणादर्थं रक्तैलविधानं „	८		तारबीजविधानम् ... „ १६		
अम्लवर्चः २४	१२		बीजपाकविधानम् ... ३७ ५		
क्षारवर्गः „	१९		द्वादशः पटलः ।		
क्षारदावविधानम् ... २५	४		रसचारणं जारणं च ३८ २		
नवमः पटलः ।			दोलायच्छ्रेण रसजारणम् ३९ ९		
रजद्रुतिविधानं ... „	२३		चक्रयच्छ्रेण रसजारणम् „ २४		
व्योमादिजारणार्थं विविध-			कच्छपादियच्छ्रेण रसजारणम् ४० १९		
विडविधानम् ... २७	५		जीर्णप्रासस्य रसस्य खरूपम् ४१ १५		
रसजारणार्थं महावध्यः „	२२		रसे व्योमादीनां जारणं द्रुतिमेल-		
रसबन्धनार्था „ २८	३		नं च ४२ ८		
रसमारणार्था „ „	६		रसरजनम् ४३ १३		
दशमः पटलः ।			रसबन्धनम् ४४ ४		
बज्जलक्षणं दोषात्र ... „	१६		रससारणम् „ ११		
मौक्किकभेदाः ... „	२०		रसमारणम् ४५ १		
श्रेष्ठमौक्किकलक्षणं मौक्किकदो-			रसकामणम् „ १३		
षात्र „	२४		रससिद्धिप्रशंसा ... ४६ २		
माणिक्यभेदाः श्रेष्ठमाणिक्य-			त्रयोदशः पटलः ।		
लक्षणं च २९	२		वेधविधनम् „ १४		
नीलभेदास्तेषां लक्षणानि च „	६		वेधोद्घाटनम् ४८ ८		
पुष्परागलक्षणम् ... „	१२		चतुर्दशः पटलः ।		
बैहूर्यलक्षणम् ... „	१६		द्वन्द्वमारणम् ... ४९ १		
प्रवाललक्षणम् ... „	१८		पिष्ठीस्तम्भनम् ... „ „ १५		
श्रेष्ठरजलक्षणम् ... „	२०		निगडबन्धनम् ... ५० ८		
रक्तानां द्रवणम् ... ३०	३		संकलीकरणम् ... ५१ १६		
रक्तमारणम् ३१	३		व्योमद्रुतियोगेन रसस्य		
जारणं विना रक्तमारणनिषेधः ३२ १७			सद्योविधकरत्वम्... „ २१		

विषयाः	पृ.	पं.	विषयाः	पृ.	पं.
पञ्चदशः पटलः ।			एकविंशतितमः पटलः ।		
चैकान्तसत्त्वकर्म ... ५२	४		विविधाः क्रौञ्चयोगाः ६९	८	
अयस्कान्तकर्म ... ५३	१४		विविधदिव्यौषधिनिरूपणम् ७०	२	
चपलकर्म "	१७		द्वाविंशतितमः पटलः ।		
विमलकर्म ५४	४		विविधयच्छनिरूपणम् ७५	९	
गन्धकनागव्योमताप्राणां कर्म „ ५			वज्रमषाविधानम् ... „ १८		
स्नेहक्षाराम्लरक्तादिवर्गाणां कर्म „ १२			कार्यविशेषण मूषायां विशेषः ७६	७	
तारकर्मविधानम् ... „ २१			कोष्ठविधानम् ... „ ९		
घोडशः पटलः ।			संदंशिन्यादाद्युथनिरूपणम् „ १५		
वज्रादिरत्नयोगेन हेमकरणम् ५५	९		त्रयोर्विंशतितमः पटलः ।		
„ तारकरणम् ... ५६	११		रसपूजाविधानम् ... ७७	११	
सप्तदशः पटलः ।			रससेवनविधिः ... ८०	१२	
विविधाः कल्किन्धाः ५७	१०		चतुर्विंशतितमः पटलः ।		
कर्यभूतः सूतो वेधकरो भवेत्तन्नि- रूपणम् ... „ २०			हेमेन्द्रसः ८१	६	
कैदोषैः पारदो वेद्ध न करोति? ५८	१०		तारुसुन्दरी वटिका ... „ १४		
रसशास्त्रे युक्तिज्ञानावश्यकता,,	१४		नागेन्द्रसः „ १९		
तारवेधेन काङ्क्षनकरणम् „ १६			ताम्रेन्द्रसः „ २३		
विषनिरूपणम् ... „ २२			रसेश्वरसूतः ८२	५	
अहिकेननिरूपणम् ... ६०	१३		पञ्चविंशतितमः पटलः ।		
अष्टादशः पटलः ।			सूतमारणम् „ १९		
सुर्यकान्तकर्म ... ६१	१७		नागमारणम् ८३	१	
चन्द्रकान्तकर्म ... ६२	१		बङ्गमारणम् „ ९		
तारकान्तकर्म ... „ ४			रूप्यमारणम् „ १५		
जारणाद्यन्तरेण हेमकरणम् „ ८			खण्डमारणम् „ २०		
एकोनविंशतितमः पटलः ।			ताम्रमारणम् ८४	२	
विविधकामवेतुगुटिका- बन्धनम् ... ६३	१८		पितलमारणम् ... „ „ ४		
विंशतितमः पटलः ।			लेहमारणम् ... „ „ ५		
रससोटविधानम् ... ६५	२		कांसमारणम् ... „ „ ९		
विविधाः खेचरीगुटिकाः „ १३			अभ्रसत्त्वमारणम् ... „ „ १३		
गोप्यकारिणी गुटिका ६६	१४		विविधधातुमारणप्रयोगाः „ „ १४		
विविधा गोप्यकारिणो योगाः ६७	२५		षड्विंशतितमः पटलः ।		
			रससेवनविधिः ८५	८	
			सिद्धरसमात्रा ८६	१२	
			रससेवाफलम् „ २०		
			रससिद्धप्रशंसा ८७	७	
			प्रन्थकर्तुरात्मनिवेदनम् ... „ १६		

रससारपाठसंशोधनम् ।

		पृ.	पं.
अपाठः ।	सुपाठः	पृ.	पं.
विरचितो ।	विरचितो	१	२
नः	नमः	२	२४
हंसाहंसी	हंसाहंसि	३	४
-श्वेगतिः	-श्व श्वे गतिः	”	१५
विमला	विमलं	४	३
-थेतकरादिभेदतः	-थेतरकरादिभेदतः	”	६
सुक्काफलानि च	सुक्काफलान्यर्थां	”	१०
निस्पृहाः	निःस्पृहाः	”	१५
निस्पृहाः	निःस्पृहाः	”	२३
वतुविशति-	वतुविशति-	६	६
औषधीनां	ओषधीनां	७	७
कालिका नागसंभूता नाग-	नागसंभूतकापालीनाग-	८	२
-त्संस्कारो	-त्संस्काराधिकारो	”	२३
वाससो	वाससा	९	२
रसेन निम्बुजेन च	निम्बुजेन रसेन च	”	१६
दुग्धद्वयेन	दुग्धद्वयेन	१०	१
मुन्द्रम्	मुन्द्रम्	११	१२
तलेपयेन्मुखम्	लिम्पेच्च तन्मुखम् ।	”	२३
दीपांभि	दीपांभि	”	२५
सूतस्तक्षम्	सूतोऽसौ लग्न	”	२६
कर्तव्यं ऊर्ध्व-	कर्तव्यमूर्ध्व-	१२	१
निंबूकस	निम्बुकस्य	”	१५
-फला	-फलाः	१३	२६
स्थाप्यं एक-	स्थाप्यमेक-	१४	१
स्मृत्यस्या	स्मृत्यस्या	”	७
सूतराजस्य	सूतराजस्य	”	१०
किञ्चित्प्रदाव्यं	किञ्चित्प्रदातव्यं	”	२१

१ एवमन्यत्रापि यत्र ‘ओषधि’शब्द उपलम्ब्येत तत्र ‘ओषधि’ शब्द
एव पठनीयः ।

अपाठः	सुपाठः	पृ.	पं.
गृह मम	गृहीष्व मे	१५	३
निषेकस्तेषु	निषेकस्तैस्तु	„	१९
त्रिगुणमुत्तार्य	त्रिगुणमुत्तार्य	१६	१२
निश्चन्द्र्य	निश्चन्द्र्य	१६	२०
मूषैकैका	मूषा चैका	१७	१
वज्रार्कपयसा	वज्र्यर्कपयसा	१८	२०
अल्यस्तथा	बल्यस्तथा	१९	६
स्थिरीकुर्याद्विचक्षणः	स्थिरीकुर्याच सत्त्वकम्	„	७
अध	‘अध	„	२५
मध्वाम्लेन	मध्वम्लेन	२०	२१
भावयेत्	भावयेत्	२१	२१
द्वितीयवति	द्वितं भवति	२२	६
पश्चाशद्वावना कार्या	पश्चाशद्वावनाः कार्याः	„	१८
विशतिः	विशतिम्	२३	२
”	”	”	५
नलिनीबीजकम्	नलिनीबीजकम्	२४	२५
द्वितीपात नाना-	द्वितीपातनाना-	२५	२०
तदाऽस्त्याप्य	तदाऽस्त्याप्य	२६	८
निश्चन्द्र्य	निश्चन्द्र्य	„	२०
मालतिरससंकुतौ	मालतीरससंकुतौ	२७	२३
क्षारद्रावबीड-	क्षारद्रावबीड-	२८	९
पद्मरागं कुरुविन्दं	कुरुविन्दं पद्मरागं	२९	३
‘सर्वत्रैव’	‘सर्वत्रैव’	„	२७
क्षारैरौषधिजैस्तथा	क्षारैरोषधिजैस्तथा	३०	९
चत्वारिंशद्विनावधि	चत्वारिंशद्विनावधि	„	२३
मेषसूक्ष्मं समाक्षिकं	समाक्षिकं मेषशृङ्खं	३१	१७
विलिका	नीलिका	„	२१
वन्ध्यकां	वन्ध्यकां	„	२५
शिलाजितु	शिलाजितु	३२	९
स्वस्यवो मरविनीर्गं	स्वमं व्योम रविनीर्गं	३३	११
स्वस्यवो मरविहसं	स्वमं व्योम रविहसं	„	२६
काशीसं	काशीसं	३४	३

अपपाठः	सुपाठः	पू.	पू.
राहंसमाक्षिकम्	रा हंसमाक्षिकम्	५	५
रा काही	रा: काही	१०	१०
रा काशी(स)चौरहिङ्कुलं	कासीसं चौरहिङ्कुलम्	"	"
विमला	विमलं	१४	१४
शतावधि:	शतावधि	१	१
भवेद्वेतुरक्षी	भवेद्वेत्तरक्षी	१०	१०
सच्छिदं	सच्छिदं	१५	१५
चत्वारिंशतिभागेन	चत्वारिंशतिभागेन	२०	२०
निरुद्ध्य	निरुद्ध्य	३	३
केशाश्वच्छुन्दरीवसा	केशाश्वच्छुन्दरीवसा	१४	१४
'अय-	अयं	२६	२६
रससैकोगन्ध-	रससैको गन्ध-	१	१
बीजाश्रवन्धितं सूतं	सूतं बीजाश्रवन्धितं	१	१
-दिनावधिः	-दिनावधिः	२२	२२
लेपयद्वन्धनोषधैः	लेपयद्वन्धनौषधैः	१८	१८
सुखसाधैःके:	सुखसाधैःके	२१	२१
दद्या-	दद्या-	२३	२३
'पश्चयुक्तं	'पश्चयुक्तं	२५	२५
-निवद्धेत्य	-निवद्धेत्य	१	१
-प्रयोगाश्रद्धुति-	-प्रयोगाश्रद्धुति-	१९	१९
अरक्कवण-	आरक्कवण-	४	४
पाचका	पाचको	१४	१४
लाङ्गली	लाङ्गली	२	२
संसार्थ	संसार्थः	१६	१६
अंशाशेन	अंशाशेन	२०	२०
संकम्पोऽतिप्रभस्थैव	संकम्पश्चाविकम्पश्च	२	२
-हिनावधिः	-हिनावधिः	५	५
-दसे	-से	२५	२५
एतद्विषपञ्चकं च	विषपञ्चकमेतद्वि	१९	१९
विषपञ्चमसिदं	विषपञ्चमसिदं	२२	२२
वेदभागकृता	वेदभागकृता	२२	२२
महतं	मरकं	११	११

		पृ.	पं.
अपाठः	सुपाठः	६७	९
कृष्णसूरे	कृष्णभूतं	६८	६
गृध्रस्य च उद्धक्षय	उद्धक्षय च गृध्रस्य	६९	११
कौश्योगकृतं	कौश्योगकृतं	७०	१
तेषामामस्तुगिभः	तेषामस्तुगिभः	७१	२
दिव्यौषधिकल्पं	दिव्यौषधीकल्पं	७२	८
प्रमवति च	प्रभवति	७३	१७
ग्रहीतव्या	ग्रहीतव्या	७४	२२
सुहिपत्रा	सुहिपत्रा	७५	१५
ज्वलन्ती	ज्वलन्तः	७६	१३
चैव दिव्यौषधी	दिव्यौषधिचैव	७७	१७
कुनटी	कुनटी	७८	४
वज्रमूषा	वज्रमूषा	७९	९
तावद्वितीय-	तावद्वितीय-	८०	२३
कू	अयमर्घश्लोको	८१	
‘अयमर्घश्लोको			

आयुर्वेदीयग्रन्थमाला
सप्तमं पुष्पम् ।
वैद्यवरकायस्थचामुण्डविरचिता
रससङ्केतकलिका ।

आचार्योपाहेन त्रिविक्रमात्मजेन यादवशर्मणा
संशोधिता प्रकाशिता च ।

ÂYURVEDÎYA GRANTHAMÂLÀ.

No. 7.

RASASANKET-KALIKÂ.

BY

KÂVASTH CHÂMUNDA.

EDITED AND PUBLISHED

BY

VAIDYA JÂDAVJÎ TRICUMJÎ ÂCHÂRYA,

372, BORÂ BAZâR STREET, FORT, BOMBAY.

1912.

मूल्यं ३ आणका: ।

Price 3 annas.

Printed by B. R. Ghanekar, at the Nirnaya-sagar Press,
23 Kalbhat Lane, Bombay and Published by Vaidya
Jâdavji Tricumji Âchârya, 372, Borâ Bazâr
Street, Fort, Bombay.

भूमिका ।

रससङ्केतकलिका नामायं ग्रन्थो नैगम(निगम)कायस्थजाती-
यवैद्यवरश्रीचामुण्डविरचितः । स चायं चामुण्डः कसिन् समये कतये
वा जनपदे समजनीति निर्णेतुं न किञ्चिदपि साधनमुपलभ्यते । ग्रन्थ-
आयं लघुरपि अतिसरलत्वात् विशदार्थत्वात् दृष्टप्रत्ययाल्पप्रयत्नसाध्य-
प्रयोगवत्त्वाच्च रसचिकित्साग्रन्थेषु मूर्धन्यः । पुत्रप्रदरसप्रमृतयः
केचन अपूर्वप्रयोगा अप्यत्रोपलभ्यन्ते । ग्रन्थसास मुद्रापणार्थमा-
दर्शपुस्तकद्वयमुपलब्धम् । एकं मण्डीराजधानीनिवासिनां राज-
वैद्यानां पं, श्रीविद्यासागरशर्मणां, अपरं च पुष्पपत्तनस्थ-
डेकनकॉलेजपुस्तकालयात् प्राप्तम् । एतत्पुस्तकद्वयसहायेन ग्रन्थ-
संशोधने यथाभिति कृतो यतः, तथापि अमप्रमादादिवशाज्जातं
स्वलनं काप्युपलभ्येत चेदुणैकपक्षपातिमिः सुवीभिः संशोधनीय-
मित्यभ्यर्थयते—

श्रावणशुक्र ११ स. ११६८,
नं. ३७२ बोराबशारस्ट्रीट,
कोट सुंदरई.

भिषजामनुभाष्ठो
यादवशर्मा.

आयुर्वेदीयग्रन्थमाला ।

कायस्थचामुण्डविरचिता
रससङ्केतकलिका ।

अथ प्रथमोल्हासः ।

शिवं नत्वा रसेशं चामुण्डः कायस्थवंशभूः ।
करोति रससङ्केतकलिकामिष्टसिद्धिदाम् ॥ १ ॥

पारदोत्पतिः ।

स्कन्दात्तारकहिसार्थं कैलासे विघृतं सुरैः ।
रते शम्भोश्च्युतं रेतो गृहीतमग्निना मुखे ॥ २ ॥
क्षिं तेन चतुर्दिश्मु शारांघौ तत्पृथक्पृथक् ।
सौम्यादिदिक्त्रयस्यं यद्वौरीशापानं कार्यकृत् ॥ ३ ॥
पश्चिमाणां विमुक्तं तत् सूतोऽभूत् सर्वकार्यकृत् ।
रसमेदाः ।

श्रेतारुणहरिद्राभकृष्णा विश्रादिपारदाः ॥ ४ ॥
देहे लोहे भदे पिण्डां योज्या वा सख्सज्जातिष्ठु ।
रसदोषाः ।

तेषु नैसर्गिका दोषाः पञ्च, सप्ताथ कञ्चुकाः ॥ ५ ॥
मैलाद्याः पञ्च दोषाः स्युभूजाद्याः सप्त कञ्चुकाः ।
कुष्ठादीन् हि प्रकुर्वन्ति रसस्था द्वादशैव ते ॥ ६ ॥

१ 'क्षीराङ्घौ' क. । २ विषं वहिमलश्चापि चाष्वल्यं चाथ गौरवम् । दोषा नैसर्गिकाः श्रोक्ताः, स्मृताः सप्ताथ कञ्चुकाः ॥ भूमिजा गिरिजा वार्जा द्वे च द्वे अग्रवक्त जे ॥ ३ 'कुष्ठान्यष्टौ रसान्तःस्था रसे वेऽनन्तदोषदा' क. ।

रससंस्काराः ।

तेनाष्टादश संस्कारा उक्ता ज्ञैर्दोषमुक्तये ।
कर्तुं ते दुष्करा यस्तात् प्रोच्यन्ते सुकरा रसे ॥ ७ ॥
पलादारन्ध्य पञ्चाशत्पलं यावच्च पारदः ।
तत्र ऊनोऽधिको वाऽपि न संस्कार्यो रसो बुधैः ॥ ८ ॥

मर्दनम् ।

वस्त्रे चतुर्गुणे पूतः सूतः स्थाप्यः शुभेऽहनि ।
लोहार्कश्मादिस्त्वे तु तमेष्वेव तु मर्दयेत् ॥ ९ ॥
निशेषिकासूरीधूमव्योषाम्ललवणैः पृथक् ।
कलांशर्मदितः सूतो भवेच्छुद्धो दिनैकतः ॥ १० ॥

पातनम् ।

त्रिधोर्ध्वपातनात् पात्यः पादांशर्क्युतः शुचिः ।
हिङ्गुलादुद्धृतः सूतो भवेद्वा दोषवर्जितः ॥ ११ ॥

गन्धकज्ञारणम् ।

गुरुशास्त्रे परित्यज्य विना जारितगन्धकात् ।
रसं निर्माति दुर्मेधाः शपेत्तं च रसेश्वरः ॥ १२ ॥
सूतं गन्धं रसैकंशं स्तोकं स्तोकं तु खल्वगम् ।
कुट्टनात् कुट्टनात् पिण्डं भवेद्वा ताप्रपात्रगम् ॥ १३ ॥
ततुल्यं गन्धकं दत्त्वा रुद्धा तं लोहसंपुटे ।
मुटेद्धूधरयच्चे च यावज्जीर्यति गन्धकम् ॥ १४ ॥
यत्रं पुनः पुनर्देयं षड्गुणं गन्धचूर्णकम् ।
षड्गुणे गन्धके जीर्णे रसो निखिलरोगहा ॥ १५ ॥

रसबन्धमेदाः ।

पाटः खोटो जलौका च भस्माख्यश्च चतुर्थकः ।
चन्द्रघ्वतुर्विधः सूते विज्ञेयो भिषगुच्छमैः ॥ १६ ॥
पाटः पर्षटिकाबन्धः पिष्ठीबन्धस्तु खोटकः ।
जलौका पक्षबन्धः स्थान्दस्स भस्मनिमो भवेत् ॥ १७ ॥

रसभस्समेदाः ।

सूतभस्स द्विधा इयमूर्ध्वगं तलभस्स च ।

ऊर्ध्वभस्सविधिः ।

ऊर्ध्वभस्सकरं यच्चं स्थालिकासंपुटं शृणु ॥ १८ ॥

कार्यं स्थालीद्वयं मध्ये सर्वतः पोडशाङ्गुलम् ।

लवणेनेषदादेणाऽपूर्य स्थालीमधोगताम् ॥ १९ ॥

सर्व्यं वस्त्रमृदा लिम्पेत् संपुटीकृत्य चान्यया ।

त्रिद्वारचुल्के स्थाप्य चतुर्यां म द्वद्वाधिना ॥ २० ॥

पचेचत्स्वाङ्गशीतं चेदुच्छृत्य लवणं त्यजेत् ।

लावणीमूर्ध्वगां कृत्वा क्षेप्योऽन्यसां रसेश्वरः ॥ २१ ॥

पूर्ववत्संपुटीकृत्य पश्चात् चुल्के न्यसेत् ।

द्वं कृत्वाऽलवालं तु जलं तत्र विनिश्चिपेत् ॥ २२ ॥

उण्ठं पुनः पुनस्त्यक्त्वा क्षिपेच्छीतं मुहुर्मुहुः ।

त्रिद्वारे काष्ठमैकं दीर्घं हस्तमितं क्षिपेत् ॥ २३ ॥

हस्तवत्पिण्डमानं तु शादौ पञ्चालयेत्सुधीः ।

द्वे द्वे काष्ठे च तस्योर्ध्वं तदूर्ध्वं त्रितयं क्षिपेत् ॥ २४ ॥

यावद्यामद्वयं पश्चादङ्गारांश्च जलं त्यजेत् ।

ऊर्ध्वस्थाल्यां तु यष्टयं तदूर्ध्वं भस्स सिद्धिदम् ॥ २५ ॥

तलभस्सविधानम् ।

गन्धकं धूमसारं च शुद्धसूतं समं त्रयम् ।

यामैकं चूर्णयेत् खल्वे काचकृप्यां विनिश्चिपेत् ॥ २६ ॥

रुद्धा द्वादशयामं तद्वालुकायत्रगं पचेत् ।

सफोटयेत्स्वाङ्गशीतं च तदूर्ध्वं गन्धकं त्यजेत् ॥ २७ ॥

तले भस्सनिमं योगवाहि स्थात् सर्वरोगहृत् ।

वर्णभेदेन रसभस्समेदाः ।

औषधान्तरसयोगाद्वये वर्णविपर्ययम् ॥ २८ ॥

रक्तं पीतं तथा कुष्णं नीलं च पाण्डुराखणम् ।

रक्तभस्मः ।

निर्गुण्डीरससंयुक्तं चपलेन समन्वितम् ॥ २९ ॥

रक्तवर्णं भवेद्भस्म दाढिमीकुसुमोपमम् ।

पीतभस्मः ।

भूधात्रीहस्तिशुण्डीभ्यां रसं गन्धं च मर्दयेत् ॥ ३० ॥

काचकुष्णां चतुर्यां पकः पीतो भवेद्भस्मः ।

कुष्णभस्मः ।

सूतं गन्धकसंयुक्तं कुमारीरसमर्दितम् ॥ ३१ ॥

कुष्णवर्णं भवेद्भस्म देवानामपि दुर्लभम् ।

नीलभस्मः ।

वाराहीकन्दसंयुक्तं स्सकेन समन्वितम् ॥ ३२ ॥

श्यामवर्णं भवेद्भस्म वलीपलितनाशनम् ।

पाटलभस्मः ।

लवणान्तर्विलिप्तायां कूप्यां स्यात्पाण्डुराखणम् ॥ ३३ ॥

प्रक्षुप्तरात्तरेण रसमारणम् ।

सामुद्रादेकलवणं सूतं विज्ञैकमाग्निकम् ।

काञ्जिके मर्दयित्वाऽज्ञौ पुटनाभ्यसर्तां व्रजेत् ॥ ३४ ॥

उद्धुत्याऽन्यरसं क्षिस्वा यथेच्छं मारयेद्भस्म् ।

एवं ताप्राहिवद्वाभ्रं मारितं स्याद्वृणप्रदम् ॥ ३५ ॥

तदम्बुपुरिते पात्रे स्याध्यं यामाष्टकं शनैः ।

त्वक्त्वा तोयं रसो ग्राहो पात्रस्यो भस्मसूतकः ॥ ३६ ॥

द्रोणपुष्प्या ग्रसूनानि विडङ्गमरिमेदकः ।

चूर्णमेषामध्योर्ध्वं दत्त्वा मुद्रां प्रकल्पयेत् ॥ ३७ ॥

विधाय गोलकं सम्यङ्गमृष्म्यमासंपुटे क्षिपेत् ।

ज्ञायन्त्रिते छत्रा भवेद्भुट्टे त्रदः ॥ ३८ ॥

पारदो भस्तामित्यं पुटेनैकेन गच्छति ।
 स्वाङ्गशीतं समुद्भूत्य सर्वकर्मसु योजयेत् ॥ ३९ ॥
 ग्रोत्तानस्तपे चुह्यां फटकीलेपिते शिषेत् ।
 पुनर्नवागसे पको मर्दनान्त्रियते रसः ॥ ४० ॥
 स्मृतरसपरीक्षा ।

अतेजा अगुरुः शुश्रो लोहहा चाऽचलो रसः ।
 यदा नावर्तते वहौ नोर्वं गच्छेत्तदा मृतः ॥ ४१ ॥
 रसगुणाः ।

पारदः सर्वरोगभ्नो योगवाही सरो गुरुः ।
 पाण्डुताकुमिकुष्ठभ्नो वृष्ट्यो बल्यो रसायनः ॥ ४२ ॥
 जीर्णानां रसादीनामधिकगुणवत्तम् ।

मृतो धातुरसाः सर्वे जीर्णा जीर्णा गुणाधिकाः ।
 रसस्थापनयोगयपात्राणि ।

दन्ते शृङ्गे मणौ वेणौ रक्षयेत्साधितं रसम् ॥ ४३ ॥
 शुटिकादिषु पित्तविषयोर्मानपरिभाषा ।

पित्तानि पोटशांशेन विषाणामपि रक्तिका ।
 गुटीरसेष्वनुक्तोऽपि इयो विधिर्यं स्वयम् ॥ ४४ ॥
 रससेवनविधिः ।

सर्वरोगविनाशार्थं देहदार्ढस्य हेतवे ।
 शुद्धक्यथ्य पथ्याशी सेवेत पूज्यपूजनात् ॥ ४५ ॥
 रसमात्रा ।

चल्लमेकं नरेऽथे तु गद्यार्थं च गजे द्रवम् ।
 दत्तः मृतो हरेद्रोगात् धातुयुग्मा निजौषधात् ॥ ४६ ॥
 रसविकृतिलक्षणाति ।

रसस्य विकृतौ सत्यां मूर्च्छा हिक्का ज्वरोऽरतिः ।
 कासः थासो ऋग्नो मोहो दाहः कम्पश्च जायते ॥ ४७ ॥

रसविकृतिचिकित्सा ।

तच्छान्त्यै वीजपूरस्य रसं सगुणठीसैन्धवम् ।
पिवेद्वा गोजले सिद्धं मूलं ककोटजं शुभम् ॥ ४८ ॥

रसपूजाफलम् ।

यत्रागरे रसाधीशः पूज्यते बहुभक्तिः ।
तदपत्तवधनैः पूर्णमाधिव्याधिविवर्जितम् ॥ ४९ ॥

इति श्रीनैगमज्ञातीयकायस्थचामुण्डकृतायां रससङ्केतकलिकार्यां
प्रथमोल्लासः ॥ १ ॥

अथ द्वितीयोल्लासः ।

धातुनिरूपणम् ।

हेमरूप्यार्कवज्जाहिलोहैर्लोहाः षडीरिताः ।
अकृत्रिमा इमे धोषावर्तकाद्यास्तु कृत्रिमाः ॥ १ ॥
शुद्धा मृता निरूत्थाश्च योजिताः सर्वरोगहाः ।
अशुद्धान् हीनपाकांश्च रोगमृत्युप्रदांस्त्यजेत् ॥ २ ॥

रसव्यतिरेकेण धातुमारणनिषेधः ।

लोहं सूतयुतं दोषांस्त्यजेत्सूतश्च लोहयुक् ।
अतः स्वर्णादिलोहानि विना सूतं न मारयेत् ॥ ३ ॥

सुवर्णभेदाः ।

स्वर्णं पञ्चविंश्च प्रोक्तं प्राकृतं सहजाग्निजम् ।
एतत्स्वर्णत्रयं देवयोग्यं षोडशवर्णकम् ॥ ४ ॥
खनिजं रसवादोत्थं सुपत्रीकृत्य शोषितम् ।
तच्चतुर्दशवर्णाद्वयं मनुजार्हं रुजापहम् ॥ ५ ॥

सुवर्णशोधनम् ।

सुवर्णं सप्तश्चो ढाल्यं काञ्चनाररसे शुचि ।

सुवर्णमारणम् ।

सुवर्णं भलिते नार्गं ग्राधिपेञ्चोडशांशकम् ॥ ६ ॥

अम्लेन मर्दयित्वा तु कृत्वा तस्य च गोलकम् ।
गन्धकं गोलकसमं विनिक्षिप्याधरोत्तरम् ॥ ७ ॥
शरावसंपुटे कृत्वा सञ्चिरुद्ध्य ग्रतापयेत् ।
त्रिंशद्वनोत्पलैरग्नौ समैवं भस्तां ब्रजेत् ॥ ८ ॥

सुवर्णगुणाः ।

तिक्तं कथायं ज्वरहृत्स्वादुपाकं बलावहम् ।
वयोधीकान्तिदं वृष्यं शोषालङ्घमीविषापहम् ॥ ९ ॥

रूप्यमेदाः ।

कैलासे सहजं रूप्यं सुनिजं कृत्रिमं शुचि ।
व्युत्कमेण गुणैः श्रेष्ठं नागोत्तीर्णं रमे हितम् ॥ १० ॥

रूप्यशोधनम् ।

श्वेतागस्तिरसे रूप्यं स्वर्णवच्छुचि
रूप्यमारणम् ।

मारणम् ।

गन्धकाम्लकसंयोगाभागं हित्वा श्विषेत्रजु ॥ ११ ॥

रूप्यगुणाः ।

वयःशुक्रबलोत्साहकरं सर्वामयापहम् ।
मृतस्वर्णादिपरीक्षा ।

सुवर्णमयथवा रूप्यं योगे वयं न विद्यते ।

तत्र कान्तोद्भवं लोहं क्षेप्यं ज्ञैस्तस्मं गुणैः ॥ १२ ॥

ताम्रमेदाः ।

ब्रकौं नेपालम्लेच्छौ तु रसे नेपाल उत्तमः ।
घनधात्रसहः खिंधो रक्तपत्रोऽमलो मृदुः ॥ १४ ॥
म्लेच्छस्तु क्षालितः कृष्णो रक्षस्तब्दोऽधनासहः ।
भिश्रितो नागलोहाभ्यां न श्रेष्ठो रसकर्मणि ॥ १५ ॥

आयुर्वेदीयग्रन्थमाला ।

[उल्लासः

तात्रदोषाः ।

ताम्रं तु चिषवज्ज्ञेयं यत्ततः साध्यते हि तत् ।
एको दोषो विषे सम्यक्ताम्रे तेऽष्टौ प्रकीर्तिः ॥ १६ ॥
कुष्ठं रेको वमिश्रान्तिस्तापो वातश्च कामला ।
देहस्य नाशनं दोषा इत्यष्टौ कथिता बुधैः ॥ १७ ॥

तात्रशोधनम् ।

गवां चाम्लैः पचेच्चाहस्ताम्रपत्रं दृढायिना ।
वारिणा क्षालयेत्पथ्वादेकविंशतिधा शुचि ॥ १८ ॥

तात्रमारणम् ।

पारदं गन्धकं ताम्रं सममम्लेन लेपयेत् ।
जायते त्रिपुटाद्धस्य वालुकायत्रतोऽथवा ॥ १९ ॥
गन्धकाकाँ द्वेकभागौ शरावसंपुटे पुटेत् ।
स्वाङ्गशीतं च संपेत्य खुल्वे वस्त्रण गालयेत् ॥ २० ॥
सामुद्रं तत्समं कृत्वा युनः पुटनमाचरेत् ।
तदेव तत्क्षये देयं सामुद्रं च युनः युनः ॥ २१ ॥
कासीसस्य जलेनैव वारं वारं तु भावयेत् ।
चतुःषष्ठिपुटरित्यं चिरत्यं योगवाहिकम् ॥ २२ ॥
तत्ताम्रं सूरणे कन्दे पुटेत्पञ्चामृतेऽथवा ।
अष्टौ दोषांश्च पूर्वोक्तान् न करोति गुणावहम् ॥ २३ ॥
ज्वरं गुलमं क्षयं कासमजीर्णं कफपाण्डुरुक् ।
शूलखौल्योदरहरमूर्ध्वाधःशोघनं परम् ॥ २४ ॥

वज्रमेदाः ।

सुरकं मिश्रकं चेति द्विविर्वं वज्रमुच्यते ।
सुरकं तु शुणैः श्रेष्ठं मिश्रकं न से हितम् ॥ २५ ॥

वज्रनागशोधनम् ।

कन्यामृद्गरसे वज्रनागौ शोध्याँ त्रिसप्त्वा ।
अथश्च वज्रमुक्त्वे काशे निर्गुण्डजेऽथवा ॥ २६ ॥

वङ्गमारणम् ।

मृद्धजने द्रुते वङ्गे चिन्नाथत्थत्वचो रजः ।
क्षिपेत्तस्य चतुर्थीशं लोहदर्व्या प्रचालयेत् ॥ २७ ॥
यावद्भस्त्वमायाति ततः स्वल्वे सतालकम् ।
ब्रह्मद्वकाथकाम्लेन मर्य गजपुटे पचेत् ॥ २८ ॥
पुटे पुटे दशांशालं दत्त्वैवं दशधा पुटेत् ।
वङ्गभस्स निरुत्थं तत् पाण्डुमेहगदापहम् ॥ २९ ॥
कारीषसंपुटे वङ्गपत्रं छागशक्त्युतम् ।
प्रियते पुटमात्रेण तन्मेहान् हन्ति विशतिम् ॥ ३० ॥

नागमारणम् ।

वङ्गवन्नागभस्सापि कृत्वादौ तत्समां शिलाम् ।
क्षिस्वा तसोदकैर्मर्य दत्त्वा गजपुटं ततः ॥ ३१ ॥
पञ्चंशं गन्धकं दत्त्वा पाच्य षष्ठिपुटावधि ।
नागभस्स निरुत्थं तद्वङ्गभस्सगुणाधिकम् ॥ ३२ ॥

मृतवङ्गनागगुणाः ।

मृतं वङ्गं च नागं च रसभस्समं गुणैः ।
परस्परमलाभे च योजयेत्तत् परस्परम् ॥ ३३ ॥

लोहभेदाः ।

मुण्डं तीक्ष्णं तथा कान्तं भेदास्तस्य त्रयोदश ।
मृदु कुण्डं च काण्डारं त्रिविधं मुण्डमुच्यते ॥ ३४ ॥
खरसारं च होत्रासं तारावर्तं बिंडं तथा ।
काललोहं गजाख्यं च षड्विधं तीक्ष्णमुच्यते ॥ ३५ ॥
पात्रे यस्मिन्प्रसरति जले तैलविन्दुर्न, लिसो
हिरुर्गन्धं विसृजति निजं, तिक्ततां निम्बकलकः ।
याके दुग्धं भवति शिखराकारतां नैति भूमौ
कान्तं लोहं तदिदमुदितं लक्षणैर्नैव चान्यत् ॥ ३६ ॥

आयुर्वेदीयग्रन्थमाला ।

[उल्लासः

कान्तं लोहं चतुधोर्णकं रोमकं आमकं तथा ।
चुम्बकं द्रावकं चेति गुणात्सोत्तरोत्तराः ॥ ३७ ॥
लोहपाकस्त्रिधा प्रोक्तो मृदुमध्यः खरस्तथा ।
पङ्कजुष्करसौ पूर्वौ वालुकासद्वशः खरः ॥ ३८ ॥
लोहमारणम् ।

लोहपत्रं गन्धलिसं वद्वौ तस्मं पुनः पुनः ।
क्षिपेन्मीनाक्षिकानीरे यावत्त्रैव शीर्यते ॥ ३९ ॥.
रसहिङ्गुलगन्धेन तुल्यं तन्मर्दयेदृढम् ।
निर्गुण्डीवृक्षमत्स्याक्षीरसैर्गजपुटान्मृतिः ॥ ४० ॥
लोहचूर्णं वराकाये पिण्डं कृत्वा पुनः पुनः ।
षोडशाङ्गुलमाने हि निर्वातिगर्तके पुटेत् ॥ ४१ ॥
चतुःषष्ठिपूटैरेवं जायते पद्मरागवत् ।
निरुत्थाम्बुतरं योगवाहि सात्सर्वरोगहृत् ॥ ४२ ॥
जम्बूत्वचारसे तिन्दुमार्कण्डफलजेऽथवा ।
त्रिसप्तधाऽऽतये शोष्यं पेष्यं वारितरं भवेत् ॥ ४३ ॥
चिच्छापत्रनिमं लोहपत्रं दन्तीद्रवे क्षिपेत् ।
वर्मे धृत्वा रसो देयो मृतं यावद्वेच्च तत् ॥ ४४ ॥
मत्स्याक्षीरसमध्यस्थं लोहपत्रं विनिक्षिपेत् ।
त्रिशद्दिनान्यर्ककरे ततो वारितरं भवेत् ॥ ४५ ॥
मृतलोहपरीक्षा ।

लोहमध्वाज्यगं तारं धातं चेत्पूर्वमानकम् ।
तदा लोहं निरुत्थं सादन्यथा साधयेत्पुनः ॥ ४६ ॥
मृतलोहस्यामृतीकरणम् ।
वराकायेऽष्टश्चेष्टे तु तत्तुल्यं धृतपायसम् ।
सिता लोहपिता ताम्रे पक्त्वा चामृतवद्वेत् ॥ ४७ ॥

लोहगुणः ।

पाण्डुशोफस्त्रीहगुलममेहाश्रोग्रहणीज्वरान् ।
हन्ति कामप्रदं लोहं बलपुष्टिविवर्धनम् ॥ ४८ ॥

लोहसेवने अपव्याप्ति ।

कृष्णाण्डं तिलतैलं च माषाच्चं राजिकां तथा ।
मध्यमस्तुरसं चैव त्यजेष्ठोहस्य सेवकः ॥ ४९ ॥

लोहकिञ्चम् ।

गोभूत्रे त्रिफलाकारे तसं शोध्यं त्रिसप्तधा ।
सर्णादिसर्वलोहानां किंडं तच्छुणावहम् ॥ ५० ॥

किट्टादशगुणं मुण्डं मुण्डाचीश्चं शताधिकम् ।

तीक्ष्णालुक्षगुणं कान्तं भक्षणात्कुरुते गुणम् ॥ ५१ ॥

खर्परसारणं गुणात् ।

लवणान्तर्गतं भाष्डे सत्रं खर्परसम्भवम् ।
मुखं रुच्छा विपकं तन्म्रियते गजवद्विना ॥ ५२ ॥

मृतस्तु रसको रुक्षस्त्रिदोषमो ज्वरापहः ।

योगवाहारिसारमः केदनो विष्विवन्धकृत् ॥ ५३ ॥

कांस्यपित्तलयोः शोधनं मारणं च ।

शोधनं मारणं प्रोक्तं ताप्रवत्कांस्यपित्तले ।

धातुभक्षणविकृतिचिकित्सा ।

सिता गव्ययुता देया धातुभक्षणवैकृतौ ॥ ५४ ॥

सुवर्षीदीनां शीघ्रमारणप्रकारः ।

अथैकं पारदं भागं गन्धकं द्विगुणं ततः ।

तयोः समं सुवर्णादि निरुत्थं शीघ्रमारणम् ॥ ५५ ॥

निरुत्थवातुलक्षणम् ।

मध्याज्यटङ्कणैर्गुज्जागुडाभ्यां मृतधातवः ।

भ्राता पिण्डीकृता नैव जीवन्ते ते निरुत्थकाः ॥ ५६ ॥

चातूरां निरुत्थकरणम् ।

तुल्यगन्धोत्थितो धातुर्मर्द्दीः कन्यारसे दिनम् ।

पक्षो गजपुटादित्यं सर्वो याति निरुत्थताम् ॥ ५७ ॥

अप्रकभेदः ।

पीतं सितासितं रक्तमेकैकं तच्चतुर्विधम् ।

पिनाकं दर्दुरं नागं वज्रं चाशौ परीक्षयेत् ॥ ५८ ॥

न पत्राणि न शब्दांश्च कुर्यात्तद्ब्रह्मसंज्ञकम् ।

त्रीणि धमातानि किं हि वज्री सत्त्वं विमुच्चति ॥ ५९ ॥

अप्रमारणम् ।

तत्सत्त्वं विधिवद्वाहं शोध्यं मार्ये च लोहवत् ।

सत्त्वाभावे तु निश्चन्द्रं रसेष्विष्टं तदुच्यते ॥ ६० ॥

धान्याभ्रं मेघनादैर्ज्ञयनयनजलैर्जम्भलैष्टङ्गेन
खल्वे संमर्द्य गाढं तदनु गजपुटान् द्वादशैवं प्रदद्यात् ।

मीनाक्षीभृङ्गतोयैत्तिफलजलयुतैर्मद्येत्सप्तरात्रं
गन्धं तुलयं च दत्त्वा प्रवरगजपुटात्पञ्चतां याति चाप्रम् ॥

मृतं निश्चन्द्रतां यातमरुणं चामृतोपमम् ।

सत्त्वन्द्रं विषवज्ज्वरं मृत्युक्त्वाग्नरोमवत् ॥ ६२ ॥

मृताप्रकस्यामृतीकरणम् ।

वराम्बु गोघृतं चाभ्रं कलाषददिक्क्रमांशकम् ।

मृद्धविना पचेष्टोहे चामृतीकरणं भवेत् ॥ ६३ ॥

मृताप्राणः ।

वयःस्तम्भकारी जरामृत्युहारी

बलारोग्यधारी महाकुष्ठहारी ।

मृतं त्वध्रकं सर्वरोगेषु योज्यं

सदा सूतराजस्य वीर्येण तुलयम् ॥ ६४ ॥

अप्रसेवने वज्राणि ।

क्षाराम्लं द्विदलं वज्र्यं कर्कोटं कारचेष्टकम् ।

दृन्ताकं च करीरं च तैलं चाप्रकसेवने ॥ ६५ ॥

इति शीकायत्यचामुण्डकृतावां रससङ्केतकलिङ्गयां द्वितीयोल्लासः ॥ २ ॥

अथ तृतीयोङ्गासः ।

गन्धकादीनां संशोधनप्रकारः ।

गन्धं विषादि नेपालं गोदुग्धेऽथ शिलाजतु ।
गोमूत्रेण च तालाद्यं शङ्खाद्यमम्लतः शुचि ॥ १ ॥

विषमारकम् ।

रसेषुक्तं विषं ग्राह्यं तुल्यटङ्कणपेषितम् ।
तन्मृतं योगवाहि सात् मूत्राभ्रायः समं गुणैः ॥ २ ॥
नीलकण्ठारुद्यमच्छेण विषं सप्ताभिमत्तिवतम् ।
औषधे च रसे चैव दातव्यं हितमिच्छता ॥ ३ ॥

ॐ ह्रीं ग्रों श्रीं ठः श्रीनीलकण्ठाय नमः । हृति मञ्चः ॥

विषगुणाः ।

नानारससौषधैर्ये तु दुष्टा यान्तीह नो गदाः ।
ते नश्यन्ति विषे दत्ते शीघ्रं वातकफोद्धवाः ॥ ४ ॥

विषमात्रा ।

श्रेष्ठमध्यावरा मात्रा अष्ट षट् च चतुर्थवाः ।
अतिमात्रमुक्तविषप्रतीकारः ।
अतिमात्रं यदा शुक्तं तदाऽज्यटङ्कणं पिवेत् ॥ ५ ॥
रज्जनीं मेघनादं वा सर्पार्क्षीं वा घृतान्विताम् ।
लिहेद्वा मधुसर्पिभ्यां चूर्णितामर्जुनत्वचम् ॥ ६ ॥

विषानहाः ।

न देयं क्रोधने क्लीबे पिचार्ते राजयस्मिणि ।
शुक्तृष्णाभ्रमध्यवसेविने श्वीणरोगिणे ॥ ७ ॥

गुर्विणीवालवृद्धेषु न विषं राजमन्दिरे ।

विषयोग्याः ।

हिताशने घृतक्षीररसायनरते ददेत् ॥ ८ ॥

उषविषानि ।

वज्ञाकैहमहलिनीहवारिविषसुरिकाः ।

एतान्युपविषाण्याहुः शस्तानि रसकर्मणि ॥ ९ ॥

अहिफेनोत्तिस्तुष्टुणाथ ।
 रत्नाकरे मथ्यमाने वासुकेर्वदनाद्वृतः ।
 फेनौधो व्याकुलत्वाच्च फूल्कारात्पतितः क्षितौ ॥ १० ॥
 तेनाहिफेनं विरुद्धातं तित्तं संग्राहि शोषणम् ।
 मोहकुच्छासकासंभं सेवितं त्यक्तुमक्षमम् ॥ ११ ॥
 श्वेषमहृद्रातकुद्युक्त्या युक्तं तदमृतं विषम् ।
 वीर्यस्तस्मकरं नृणां स्त्रीणां सौख्यप्रदायकम् ॥ १२ ॥
 मञ्जशुत्पत्तिः ।

पुरा देवैश्च दैत्यैश्च मथितो रत्नसागरः ।
 तसादमृतमुत्पन्नं देवैः पीतं न दानवैः ॥ १३ ॥
 तदा धन्वन्तरिकरादमृतं पतितं भुवि ।
 तसिन् सपैर्लेखमाने दर्भैर्जिहा द्विधा कृता ॥ १४ ॥
 जिहासृष्टिप्रसंभूता सिद्धमूली महौषधी ।
 सा चतुर्धा सिता रक्ता पीता कृष्णा प्रसूनकैः ॥ १५ ॥
 भूजीगुणाः ।

आहादिनी बुद्धिरूपा योगे मत्रे च सिद्धिदा ।
 सर्वरोगहरी कामजननी क्षुत्प्रबोधिनी ॥ १६ ॥
 इति श्रीकायस्थचासुष्टुप्रतायां रससङ्केतकलिकायां तृतीयोल्लासः ॥

अथ चतुर्थोल्लासः ।
 अथ रसाधिकारः ।
 कियन्तोऽप्यथ वक्ष्यन्ते रसाः प्रत्यकारकाः ।
 शास्त्रं दृष्टा गुरोर्वक्तात् संप्रदायादथागताः ॥ १ ॥
 विषमज्जरे शीतमज्जीरसः ।
 पारदं रसकं तालं तुल्यं गन्धकटङ्गम् ।
 सर्वमेतत्समं शुद्धं कारवेल्या रसैर्दिनम् ॥ २ ॥

१ ‘मोहकृत्सारर्थं दीप्तं’ का ।

मर्दयेचेन दिशाच्च ताप्रपात्रोदरं घनम् ।
 अहुलार्धार्थमानेन तत् पचेत्सिकताहये ॥ ३ ॥
 यच्चे यावत्स्फुटन्त्येव त्रीहयस्तस्य पृष्ठतः ।
 ततः सुश्रीतले ग्राषस्ताप्रपात्रोदराद्वृत्तैः ॥ ४ ॥
 तत्समं मरिचं दत्त्वा सर्वमेकत्र चूर्णयेत् ।
 द्विगुञ्जं पर्णस्खण्डेन वातिके, पैतिके ज्वरे ॥ ५ ॥
 गुञ्जैकं ससितं दध्यात्रिगुञ्जं व्योषयुक्ते ।
 सन्निपाते ज्वरे देयो वल्लैकमार्दिकद्रवैः ॥ ६ ॥
 त्रिदिनैर्विषमं तीवमेकद्वित्रिचतुर्थकम् ।
 नाशयेच्छीतभञ्जयाख्यो रसो रुद्रेण निर्मितः ॥ ७ ॥

सन्निपातज्वरे चैतन्यभैरवः ।

सूतं गन्धं शिलां तालं संमर्द्य निम्नुर्जैर्द्रवैः ।
 लिस्वा तन्वर्कपत्राणि यच्चे भस्माभिधे क्षिपेत् ॥ ८ ॥
 यामाष्टौ ज्वालयेदर्थं स्वाङ्गशीतं समुद्दरेत् ।
 विषोषणं चतुर्थांशं दत्त्वा वल्लभिता गुटी ॥ ९ ॥
 देवदालीरसवद्धा रसश्चैतन्यभैरवः ।
 दत्त्वाऽऽर्द्रकरसैः सर्वसन्निपातविभातकृत् ॥ १० ॥
 भूमौ गतं विसंज्ञं च शीतार्तं तन्दितं नरम् ।
 तत्क्षणाद्वोधयेद्वाहे कुर्याच्छीतोपचारकान् ॥ ११ ॥
 वाराहच्छागमात्स्याश्वमायूरं पित्तपञ्चकम् ।
 अनेन भावितश्चापि देयश्चैतन्यभैरवः ॥ १२ ॥

सन्निपातज्वरे लघुसूचिकाभरणो रसः ।

विषं रसं कलैकांशं काचलित्पश्चरावके ।
 रुद्धा चुड्यां मन्दवद्धौ पचेद्यामद्यं ततः ॥ १३ ॥
 स्वयंशीतं च गृह्णीयादुपरिष्ठाच्छरावकात् ।
 वायुवर्जं क्षिपेत्कूप्यां सन्निपातेऽहिदष्टके ॥ १४ ॥

सूच्यग्रेण च दातव्यः क्षणाज्ञागर्ति मानवः ।
 नो चेचालुप्रदेशे च क्षुरक्षुणे प्रचारयेत् ॥ १५ ॥
 नवज्वरे शीघ्रज्वरारिरसः ।
 रसहिकुलनेपाला वृद्ध्या दन्त्यम्बुमर्दिताः ।
 द्वौ यामौ ज्वरनाशाय गुञ्जैका सितया सह ॥ १६ ॥
 चातुर्थक्ज्वरे चातुर्थकारिरसः ।
 शुरं टङ्कद्वयं कृष्णाधूर्तवीजाष्टवल्लकम् ।
 पालिकात्रितयं देयं चातुर्थक्ज्वरापहम् ॥ १७ ॥
 ज्वरागमनवेलायां शीतवारिचतुर्धैः ।
 शिरोऽभिषिङ्ग्य दातव्यं पथ्ये क्षीरं सशर्करम् ॥ १८ ॥
 सर्वज्वरे अर्धनारीनटेश्वरो रसः ।
 निम्बवीजं शिलाऽजाजी धूमं कृष्णा समांशकम् ।
 कारवेल्या रसैर्माव्यवेक्षितिवारकान् ॥ १९ ॥
 यत्पार्श्वतोऽङ्गयेन्नेत्रे ज्वरं तत्पार्श्वजं जयेत् ।
 अर्धनारीनटेश्वाहो रसः कौतुककारकः ॥ २० ॥
 ज्वरातिसारे हेमसुन्दररसः ।
 हिकुलं मरिचं गन्धं पिष्ठली टङ्कणं विषम् ।
 कनकस्य तु बीजानि समांशं विज्यारसैः ॥ २१ ॥
 मर्दयेद्याममात्रं तु चण्मात्रं वटीकृतः ।
 ज्वरातिसारं ग्रहणीं नाशयेद्देमसुन्दरः ॥ २२ ॥
 प्रह्यामर्कलोकेश्वरो रसः ।
 शुद्धसूतं पलं चार्कक्षीरैर्मर्दीं पुनः पुनः ।
 द्विपलं शुद्धगन्धस्य महाकम्बु पलाष्टकम् ॥ २३ ॥
 उमे वहिरसैर्माव्ये शोष्ये पेष्ये दिनत्रयम् ।
 मेलयेत्पूर्वसूतेन तदर्द्धं टङ्कणं क्षिपेत् ॥ २४ ॥
 अर्कक्षीरैः पुनः सर्वं यामैकं मर्दयेहृदम् ।
 चच्छुक्फं चूर्णलिहेऽव्य भाष्टे सूद्धा शुटे पचेत् ॥ २५ ॥

चतुर्गुञ्जामितं स्वादेन्मरिचाज्येन संयुतम् ।
देयं दध्योदनं पथ्यं विजया सगुडा निशि ॥ २६ ॥
ग्रहणीदोषनाशार्थं नास्त्यनेन समं भुवि ।
ग्रहणीर्नाशयेत्सर्वा अर्कलोकेश्वरो रसः ॥ २७ ॥

श्वासकासारिरसः (शिलातालेभरः) ।

कदुत्रिकरसैर्भव्यं तालमेकं चतुःशिला ।
दिनं वासारसैः पिष्ठा वालुकायन्नपाचितम् ॥ २८ ॥
द्वियामान्ते समुच्छृत्य तत्तुल्यं च कदुत्रयम् ।
निर्गुण्डीमूलचूर्णं च, वासारसमान्वितः ॥ २९ ॥
शिलातालेश्वरो नाश्वा गुञ्जैका श्वासकासजित् ॥ ३० ॥

राजयक्षमणि राजमृगाङ्गरसः ।

सूतं हेमाभ्रजं भस्य शिलागन्धकतालकम् ।
अर्घैकैकभूमवैकार्यान् कृत्वैक्यं क्रमश्चेऽशकान् ॥ ३१ ॥
वराटीः पूरयेत्तेन छागीष्वीरेण टङ्गणम् ।
पिष्ठा तेन मुखं रुद्धा श्वरावे भूपुटे पचेत् ॥ ३२ ॥
स्वाङ्गशीतं समुच्छृत्य कृत्वा तं वस्त्रगालितम् ।
रसो राजमृगाङ्गोऽयं चतुर्गुञ्जः क्षयापहः ॥ ३३ ॥

राजयक्षमणि सिद्धमृगङ्गः ।

सुबर्णं भस्यसूतं च वल्लार्धं मधुना लिहेत् ।
पथ्यमृगब्रह्मचर्येण मृगाङ्गो वा क्षयापहः ॥ ३४ ॥

राजयक्षमणि क्षयारिरसः ।

शिलाजतुमधुव्योषताप्यलोहरजांसि यः ।
श्वीरभुलेहि तस्याशु क्षयक्षयकरो रसः ॥ ३५ ॥

उदररोगे उदरध्वान्तसूर्यः ।

शुल्वश्यामाखुहीदन्तीपथ्यानेपालकाः क्रमात् ।
भूमेकैकाश्वियुग्मल्लानेतानुष्णाम्बुना पिवेत् ॥ ३६ ॥

अष्टोदराणि हन्त्येष विशेषेण जलोदरम् ।
आध्मानगुलमशूलम उदरध्वान्तभास्करः ॥ ३७ ॥

शूलरोगे शङ्खभास्कररसः ।
दण्डं शङ्खं वराटं च तुल्यार्कं नवनीतयुक् ।
टङ्कार्धं भक्षयेत्सर्वशूलार्तः शङ्खभास्करः ॥ ३८ ॥

कुषे रक्तारिरसः ।

सूतं गन्धं तथा शुद्धं क्रमादेकद्विभागकम् ।
तुल्यार्कं भावयेदार्दरसैश्चापि त्रिसप्तधा ।
गोलं कृत्वाऽन्धमूषायां रुद्धा गजपुटे पचेत् ॥ ३९ ॥
घृतशुण्ठ्या च गुञ्जैकं शीतोदं ससितं हनु ।
त्रिदोषं नाशयेच्छीत्रं क्रियां शीतां प्रयोजयेत् ॥ ४० ॥
स्थूलं कृशं कृशं स्थूलं करोत्यग्निप्रदीपनम् ।
त्रिदोषात्पतितं रक्तं व्रणनाञ्चाभिधातजम् ॥ ४१ ॥
यकृत्स्नीहोत्थितं यच यच कुष्टकरं त्वस्तु ।
शोवयेहुष्टरक्तं तद्रसो रक्तारिसंज्ञकः ॥ ४२ ॥

मेदोरोगे वडवायिरसः ।

सूततारार्ककं बोलं मर्द्यमर्कपयस्यहम् ।
वल्लैकं मधुना लेखं स्खौल्यमाणु व्यपोहति ॥ ४३ ॥
द्विपलं क्षौद्रशीतोदमनुपानं पिवेचतः ।
वडवायिरसे पथ्यं दध्यादि श्लेष्मलं त्वजेत् ॥ ४४ ॥

मूत्रकुच्छ्वे त्रिविक्रमरसः ।

सूतार्कौ गन्धकं मर्द्य दिनं निर्गुण्डिकाद्रवैः ।
यामैकं वालुकायच्चे पक्त्वा देयो द्विगुञ्जकः ॥ ४५ ॥
बीजपूरजटाकार्थं ससितं पाययेदनु ।
रसस्त्रिविक्रमो मूत्रकुच्छ्वरोधाश्मरीप्रणुत् ॥ ४६ ॥

श्वेतकुष्टारिरसः ।

निस्तुषीकृत्य बाकुच्या बीजानां पलविंशतिम् ।
गोचरलस्य त्रिसप्ताहं लोहं पथ्या पलद्यम् ॥ ४७ ॥

गृहीत्वा गोबले शोष्यं सूर्यतापेऽतिनिष्ठुरे ।
 काकोदुम्बरिकाद्रोणत्वचां काथे त्रिसप्तकम् ॥ ४८ ॥
 मावयेत्तस्य चूर्णस्य गन्धमूर्तं समं कृतम् ।
 अस्तेन कञ्जलीं कृत्वा सर्वमेकत्र कारयेत् ॥ ४९ ॥
 श्विशुभूलरसेनापि नागवल्लीदलेन च ।
 भावनां त्रिदिनं दत्त्वा कर्षादीशां गुर्टीं कृत ॥ ५० ॥
 एकैकां भक्षयेत्प्रातः श्वेतकुष्ठोपशान्तये ।
 चित्रकाञ्छित्वचार्चूर्णं रात्रौ गोदुध्वके वरम् ॥ ५१ ॥
 क्षिपेद्विधि विलोद्याथ ग्राहयेत्तक्रमुत्तमम् ।
 तत्त्वकुडवं चैकं मध्येऽष्टवल्लगन्धकम् ॥ ५२ ॥
 ग्राक्षिप्य गुटिकां पश्चात् प्रपित्रिद्वित्रिसंख्यकाम् ।
 नवनीतेन चाभ्यङ्गः कार्यः स्येयमथातपे ॥ ५३ ॥
 सर्वश्वित्रे प्रजायन्ते स्फोटकाशाप्रिदग्धवत् ।
 प्रथमे सप्तके, पाको जायतेऽथ द्वितीयके ॥ ५४ ॥
 रोहणं च तृतीये हि कुर्वन्ति च न संशयः ।
 निम्बुकस्य रसोपेतं कुड्मालेपनं हितम् ॥ ५५ ॥
 सतका गुटिका वाऽपि रससालेपने हिता ।
 श्वित्राणां रोहणं रम्यं वर्णदं जायते भृशम् ॥ ५६ ॥
 त्रिवेलं तत्रमत्तं च पूर्वे देयं च सप्तके ।
 मकुष्ठा अपि रूक्षाश्च देया जाते द्विसप्तके ॥ ५७ ॥
 तृतीये सप्तके देया मकुष्ठाखिफलाद्यतम् ।
 द्वृतमल्पं प्रदातव्यं श्वित्रकुष्ठी वरो भवेत् ॥ ५८ ॥
 चम्पकामं वरं देहं कान्तियुक्तं च नीरुजम् ।
 प्राप्तुयाच्छ्रीयुतः सम्यज्ञानुजो भूमिमण्डले ॥ ५९ ॥
 रसराजप्रभावेण सत्यं सत्यं च नान्यथा ।
 वातरोगे सच्छन्दमैत्रो रसः ।
 शुद्धसूतं मृतं लोहं ताप्यगन्धकतालकम् ।
 पथ्याप्रिमन्थनिर्गुण्डीत्र्युषणं टङ्कणं विषम् ॥ ६० ॥

तुल्यांशं मर्दयेत्खल्वे दिनं निर्गुण्डिकाद्रवैः ।
 मुण्डीद्रवैर्दिनैकं तु गुञ्जैकं वटकीकृतम् ॥ ६१ ॥
 भक्षयेद्वातरोगार्तो रसं स्वच्छन्दभैरवम् ।
 लंघुराखाह्यं काथं सपुरं हनुपानकम् ॥ ६२ ॥
 उन्मादापस्मारयोरुन्मादगजकेसरीरसः ।
 शुद्धं सूतं चचाकाथैखिदिनं मर्दयेत्तातः ।
 शङ्खपुष्टीरसैस्तद्वद्वन्धकं मर्दितं क्षिपेत् ॥ ६३ ॥
 गोमूत्रमर्दितं गोलं कृत्वा मुष्यां निरोधयेत् ।
 सप्तधाऽलेप्य मृद्घस्त्रैः पुटितं स्वाङ्गशीतलम् ॥ ६४ ॥
 चूर्णीकृतं चतुर्वलं समसर्पपचूर्णकम् ।
 जीर्णघृतानुपानं च नस्य स्नेहं तु सार्षपम् ॥ ६५ ॥
 कारयेत्तेन चाभ्यङ्गं दिनानामेकविंशतिम् ।
 उन्मादापस्मृतिं हन्ति हुन्मादगजकेसरी ॥ ६६ ॥
 अग्निमान्ये कव्यादरसः ।
 सूतं गन्धमयस्ताप्रमेकव्यर्धिर्धिकं पलम् ।
 द्रावयेलोहजे पात्रे क्षिपेदेरण्डपत्रके ॥ ६७ ॥
 चूर्णिते वस्त्रपूर्तं च लौहपात्रे पुनः पचेत् ।
 जाम्बीरं वैजपूरं वा रसं पात्रमितं क्षिपेत् ॥ ६८ ॥
 संचूर्ण्य पञ्चकोलोत्थैः कषायैश्चाम्लवेतसैः ।
 भावनाः खलु दातव्याः पञ्चाशत्प्रमितास्ततः ॥ ६९ ॥
 भृष्टद्वाष्टचूर्णं तु दद्यात्सर्वसमानकम् ।
 टक्कणार्थं विडं दद्याद्विडतुल्यं मरीचकम् ॥ ७० ॥
 सप्तधा भावयेचाशु चणकक्षारवारिणा ।
 एवं सिद्धरसाद्वलद्वितयं वा चतुष्टसम् ॥ ७१ ॥

१ ‘राजागोक्तुरकैरण्डदेवदारुपुर्नेवाः । गुह्यारग्वधैव लंघुराखादिव
स्तृतः’ ॥

सैन्धवं मापमेकं तु जीरकं च द्विमापकम् ।
 तक्रेण योजितं चैतदनुपानं पिवेत्सुधीः ॥ ७२ ॥
 भोजयेत्कण्ठपर्यन्तं गुरुमामिषभोजनम् ।
 क्षिं तजीर्यते शुक्तं पुनः काङ्क्षति भोजनम् ॥ ७३ ॥
 घटश्रवाकुम्भयोनिवृक्तोदरशनैश्वैरः ।
 सहस्रद्वयचतुर्मुखरासेवितोऽग्रये ॥ ७४ ॥
 अस्य संसेवनादेते सर्वे जाता महाशनाः ।
 अतः संसेव्यते भूर्पैर्महदग्निविद्धये ॥ ७५ ॥
 कुर्यादीपनमङ्गुतं च पचनं दुष्टामयोच्छेदनं
 तुन्दसौल्यनिर्वर्णं, गरहरः शूलार्तिमूलापहः ।
 गुलमप्तीहविनाशनो बहुरुजां विव्वंसनः संसनो
 वातग्रन्थिमहोदरापहरणः क्रव्यादनामा रसः ॥ ७६ ॥
 सिंहणक्षोणिपालाय भूरिभोज्यप्रिये रसम् ।
 दत्तवान् भैरवानन्दो भूयो ग्रामाष्टकं ददौ ॥ ७७ ॥
 अग्निमान्दे वडवानलरसः ।
 सूतं भुजङ्गममृतं लवणं हरिद्रा
 व्योषं धनञ्जयजटाऽवनिभूतधात्री- ।
 कष्टादशद्वयनिधित्रयभागसङ्ख्याः
 शोभाञ्जनार्दकरीरकवीजपूरेः ॥ ७८ ॥
 निम्बूफणीश्वरलतासुपलाशतोयै-
 र्भाव्या विशोष्य खरले ग्रविधाय चूर्णम् ।
 वस्त्रसुतं सकलवातगणान्निहन्ति
 वह्नेपाटवमरोचकशूलवान्तीः ॥ ७९ ॥
 मन्दानले अग्निकुमाररसः ।
 सूतं गन्धं विषं शङ्खं कपर्दं टङ्गोषणे ।
 चन्द्रैकाग्निगजत्रिद्विसुभागैर्मितं क्रमात् ॥ ८० ॥

जम्बीरकेण संमर्द्धं भवेदग्निकुमारकः ।
 वाते मन्दानलेऽजीर्णे ज्वरश्लेष्मविषुचिके ॥ ८१ ॥
 गुञ्जामात्रं प्रदातव्यो विष्मूत्रशिरसोग्रहे ।
 कासे श्वासे क्षये शूले सर्वरोगेषु योजयेत् ॥ ८२ ॥

गुलमादौ शङ्खद्रावरसः ।

फिळ्डीं सादरं सोरं त्रयमेकत्र चूर्णयेत् ।
 तत्क्षिपेन्मृणमये कूपे नालहस्तमिते द्वटे ॥ ८३ ॥
 सरन्द्रोदरकाचोत्थे कूपे तत्सन्नियोजयेत् ।
 समधा वेष्टयेत्पश्चात्कूपकौ वस्त्रमृतस्या ॥ ८४ ॥
 स्वर्परे वालुकापूर्णे तिर्यगौषधकूपकम् ।
 अर्धं यत्रे निधायाथ श्रीगुरोः संप्रदायतः ॥ ८५ ॥
 अधोमुखं, द्वितीयं तु स्थाप्य चुल्लेः पराज्ञुखे ।
 अधः प्रज्वालयेदग्निं हठाद्यावद्रसः स्ववेत् ॥ ८६ ॥
 धारयेत्काचजे पात्रे शङ्खद्रावं रसायनम् ।
 शार्णेकं सेवयेत्पश्चाइन्तस्पर्शविवर्जितम् ॥ ८७ ॥
 गुलमोदरयकृत्पीहविद्रधिग्रन्थशूलनुत् ।
 बलषुष्टिग्रदो द्वेष शुक्तं जारयते क्षणात् ॥ ८८ ॥
 विलोक्यतामहो लोका रसमाहात्म्यमङ्गुतम् ।
 कर्पदकाम्बुलोहानि यस्मिन् क्षिमे गलन्ति हि ॥ ८९ ॥
 धातुक्षये हरगौरीरसद्वयम् ।

पारदं तत्तृतीयांशं गन्धं दत्त्वा तु मर्दयेत् ।
 दशांशनवसारेण युतं चोन्मचवारिणा ॥ ९० ॥
 खल्वे संमर्द्धं तत्सर्वं काचकुप्यां निवेशयेत् ।
 गुरुकृकसंप्रदायेन वालुकायत्रमध्यगम् ॥ ९१ ॥
 यचेत् पोडशयामांशं मन्दमध्यहठाग्निना ।
 यक्षः सुशीतलो ग्रस्ते हस्गौरीरसो भवेत् ॥ ९२ ॥

मूर्तं गन्धं समं कृत्वा सर्पाक्षीरसमर्दितम् ।
पूर्ववत्पाचितं त्वन्ये हरणौरीरसं विदुः ॥ ९३ ॥

धातुक्षये मदनकामदेवरसः ।

पारदाद्विगुणं गन्धं दत्त्वा कार्पासिकाद्रवैः ।
पूर्ववत्पाचितो ह्येष तदा मदनकामदः ॥ ९४ ॥

धातुक्षये मृत्युज्जयरसः ।

एकांशं क्षिप्यते स्वर्णं रूप्यं ताम्रं च तत्समम् ।
मुशल्या चाखुपण्या च मातुलुङ्गरसैरुप्यहम् ॥ ९५ ॥

मोचचिच्छात्मगुप्ताभिस्तदा मृत्युज्जयो रसः ।

हरणौरीकामदेवमृत्युज्जयरसः ।

त्रयाणां सेवनं पथ्यमुच्यते क्रमशो गुणाः ।
एकमासं सिताज्याभ्यां सदा सेव्यो नरोत्तमैः ॥ ९६ ॥

एवं निषेव्य सूतेन्द्रं शुज्जीत मधुरं सदा ।

शाल्यनं गोपयः स्पष्टं सितां जाङ्गलमामिषम् ॥ ९७ ॥

गोधूमजान् विकारांश्च माषाद्वं कदलीफलम् ।

पनसं चाथ सर्जूरं द्राक्षां च नालिकेरकम् ॥ ९८ ॥

सेवेत सर्वं तत्प्राङ्मो वृष्यं यत्किञ्चिद्दुच्यते ।

बर्ली संवत्सराद्वन्ति पलितं च द्विहायनात् ॥ ९९ ॥

वज्रदेहो भवेत्सेवी द्रावयेद्वनिताशतम् ।

न रेतःसंक्षयस्तस्य षण्ठोऽपि पुरुषायते ॥ १०० ॥

ऊर्ध्वलिङ्गः सदा तिष्ठेलुलनामक्षयं व्रजेत् ।

तप्तहाटकवर्णाभः श्रीघीमेघाविभूषितः ॥ १०१ ॥

हयवेगो मयूराक्षो वराहश्चुतिरेव च ।

अपरः कामदेवोऽपि मानिनीमानमर्दनः ॥ १०२ ॥

राजयक्षमादिरोगांश्च मेहान् जीर्णज्वरानपि ।

गोतकाद्वहर्षीं हन्त्यतीसारं बहुमूत्रताम् ॥ १०३ ॥

सर्वरोगहरो ह्येष निजौषधानुपानतः ।
हरणौरी कामदेवो रसो मृत्युञ्जयाभिधः ॥ १०४ ॥
किमत्र बहुनोक्तेन जरामृत्युहराख्यः ।

वाजीकरणार्थं मानिनीमानमर्दनरसः ।

कजलीं मृतगन्धाभ्यां तुल्यमून्मत्तवीजकम् ।
तत्त्वैलमर्दितं सेव्यं द्विवल्लं ससितापयः ॥ १०५ ॥
मेहौद्यं नाशयेद्वीर्यं स्तम्भयेद्रावयेत्तिक्षयम् ।
रसः कामप्रदो नृणां मानिनीमानमर्दनः ॥ १०६ ॥

प्रमेहे कामदो रसः ।

हेमवीजविषवङ्गमूतकं हंसपादकरमं च जारणम् ।
नागवल्लिदलद्रावभावितः कामदः सकलमेहनाशनः १०७
सन्तानार्थं पुत्रप्रदो रसः ।

शुद्धमूतं त्यहं स्वेदं मन्दाशौ दधि माहिषे ।
त्रुटिते त्रुटिते दद्यादधि तुर्येऽहि चोद्रेरेत् ॥ १०८ ॥
तसिन् स्वर्णं क्षिपेत्प्राज्ञश्रुःषष्ठितमांशकम् ।
मर्दयेत्तिम्बुनीरेण यावदैक्यं हि जायते ॥ १०९ ॥

शुनः संसेध तं सूर्तं वटशुद्धाहिवल्लिजैः ।

काकमाच्या च जीवन्त्या रसः स्याद्यामयुग्मकात् ॥ ११० ॥
दिनं श्रीताम्बुकुम्भस्यं दिनैकं दधि माहिषे ।

एवं सिद्धरसाद्वल्लं प्रत्यहं ब्रह्मचर्यधृत्क ॥ १११ ॥

मासैकं सेवते भर्ता सितादुग्धौदनप्रियः ।

त्रिफलानिम्बकार्पासीरसैर्नैरी क्रमात्पृथक् ॥ ११२ ॥

सस सस दिनान् पीत्वा पश्चाद्वृत्समागमे ।

रसं वल्लं त्यहं चैकं कार्पास्यम्बुसिताद्युतम् ॥ ११३ ॥

टक्कणं तूरिका सूर्तं पक्कान्त्लकरसान्वितम् ।

त्रिदिनं मधुबा योज्जेन्द्रेण शुद्धिकरं भस्म ॥ ११४ ॥

महिष्या दधिमध्यस्थं दिवा सूतं त्रिमाषकम् ।
 खीसेवासमये रात्रौ भक्षयेदधिसंयुतम् ॥ ११५ ॥
 संभोगान्ते तथा स्थेयं यामार्घं संपुटेन च ।
 सर्वलक्षणसंपन्नं सुतं जनयते वरम् ॥ ११६ ॥
 तापादिके समुत्पन्ने देयं द्राक्षासितादिकम् ।
 कार्यः शीतोपचारश्च युवत्या मिषजा सदा ॥ ११७ ॥
 आयुर्वृद्धिं बलं कान्ति नष्टवीर्यविवर्धनम् ।
 कुर्याद्रोगहरः पुत्रप्रदो रुद्रविनिर्मितः ॥ ११८ ॥

नेत्ररोगे दिव्यदृष्टिकरो रसः ।

रसं नागाञ्जनं चन्द्रमेकैकव्यर्धमागकम् ।
 सूक्ष्मचूर्णीकृतं नेत्रस्याञ्जनादिव्यदृष्टिकृत् ॥ ११९ ॥

उदररोगे सारणसुन्दररसः ।

सूतं गन्धं समं शुद्धं सप्तधा भावयेत् क्रमात् ।
 सुबृक्तदुग्धैः श्रीखण्डदृयपथ्याभयारसैः ॥ १२० ॥
 समं नेपालजं चूर्णं देयमेकत्र मर्दयेत् ।
 उष्णाम्बुना वल्लयुग्मं देयमष्टगुणे गुडे ॥ १२१ ॥
 मलाः पूर्वं जलं पश्चात्तश्चामः शनैः शनैः ।
 उदराच्च विनाऽचाणि सर्वं निर्याति किल्बिषम् ॥ १२२ ॥
 जाते विरेके संशुद्धे पथ्यं दध्योदनं हितम् ।
 जयेज्वरादिकान् रोगान् रसः सारणसुन्दरः ॥ १२३ ॥

वसनकारकरसः ।

राठाकौं मधुकं चैकसार्घद्विपञ्चमागकम् ।
 टङ्केकाम्बुयुतं दत्तं रसोऽयं वामकः स्मृतः ॥ १२४ ॥

सन्धिपातज्वरे उन्मत्ताख्यो रसः ।

रसं गन्धं समं व्योषं मर्द्यमुन्मत्तकैर्दिनम् ।
 उन्मत्ताख्यो रसो नाम नसे स्यात्सन्धिपातजित् ॥ १२५ ॥

वासकेश्वररसः ।

ताप्रपत्रं गन्धलिङ्मं वहौ तसं तु ताडितम् ।
तच्छूर्णं तक्रसंयुक्तं वल्लार्थं वामयेऽदृशम् ॥ १२६ ॥

सन्निपातादौ संज्ञाप्रबोधनरसः ।

फिझरी तुत्थेनेपालं मरिचं निष्ठवीजकम् ।
पुत्रजीवकमज्जा च निष्कुकेनार्कभाजने ॥ १२७ ॥

भावना सप्त दातव्या गुटी गुज्जामिताऽज्जनात् ।

सन्निपातमपसारं विषं सर्पस्य नाशयेत् ॥ १२८ ॥

खेदातिप्रवृत्तौ उद्भूलनरसः ।

आकल्पकं विषं कृष्णं हेमदुफलभस्कम् ।

उद्भूलनं स्वेदहरमेकद्वित्र्यष्टभागकैः ॥ १२९ ॥

इति कायथ्यचामुण्डकृतायां रससङ्केतकलिकायां चतुर्थोल्लासः ॥

अथ पञ्चमोल्लासः ।

अथातो गुटिकाधिकारः ।

सर्वरोगे जयाशुटिका ।

विषं व्योषं हरिद्राबदं निष्वपत्रं विडङ्गकम् ।

गुटी छागाम्बुना बद्धा साज्जया योगवाहिका ॥ १ ॥

कासादौ विजयाशुटिका ।

सूतार्कायोविषं गन्धं विडङ्गाम्यबद्केसरम् ।

रेणुका ग्रन्थिकं बोलं सर्वेषां द्विगुणं गुडम् ॥ २ ॥

कोलग्रमाणां गुटिकां भक्षयेत्प्रातरेच हि ।

कासे श्वासे क्षये गुलमे प्रमेहे विषमज्जरे ॥ ३ ॥

शोफे पाण्डामये कुष्टे ग्रहण्यशर्णभगन्दरे ।

विजया गुटिका हेषा रुद्रप्रोक्ताऽधिका गुणैः ॥ ४ ॥

अशोरोगादौ शङ्खवटिका ।

झोलाश्री च गन्धोषणरसविषकं पित्तमाजं क्रमात्-
त्सामुद्रं चार्कदुग्धैङ्गिभिरथं पुटितं जन्मतोयैर्विमर्द्य ।

कुत्ता गुज्जासमानामिषुशररसदिग्वहिवाणेषुदिग्मि-
दं द्याच्छेष्मानिलाशोज्वरजठरकफे तां वटां शङ्खराख्याम् ॥५
ग्रहण्यादौ शङ्खवटिका ।

चिञ्चाक्षारपलं पदुवजपलं निम्बुरसैः कल्कितं
तसिन् शङ्खपलं ग्रतसमसक्तनिर्वाप्य शीर्णाविषु ।
हिङ्गव्योषपलं रसामृतवलीचिक्षिष्य निष्कांशकान्
बद्धा शङ्खवटी क्षयग्रहणिकागुलमांश शूलं जयेत् ॥६ ॥
कासे कासकर्तरीवटिका ।

रसं कुष्णाऽभया त्वक्षं वासा भार्गी क्रमोचरम् ।
तत्समं खादिरं सारं बब्जूलकाथभावितम् ॥ ७ ॥
एकविंशतिवारांश मधुनाऽक्षमिता वटी ।
कासं श्वासं क्षयं हिकां हन्त्येषा कासकर्तरी ॥ ८ ॥
शूलरोगे सूर्यप्रभावावटिका ।

व्योषग्रन्थिवचाग्निहिङ्गुजरणद्वन्द्वं विषं निम्बुक-
द्रवैरार्दिकजै रसैर्विमृदितं तुलयं मरीचोपमा ।
वर्तिः सा विनिहन्ति शूलमस्तिलं सर्वाङ्गजं मारुतं
वहिं चाशु करोति वाडवसमं सूर्यप्रभावाभिधा ॥ ९ ॥
प्रमेहे चन्द्रकला गुटिका ।

एला सकर्पूरसिता सधात्री जातीफलं शाल्मलिगोक्षुरौ च ।
सूतेन्द्रवज्जायसमस सर्वमेतत्समानं परिभावयेच ॥ १० ॥
गुह्यचिकाशाल्मलिकाकषायैर्निष्कार्धमाना मधुना ततश्च ।
बद्धा गुटी चन्द्रकलेति संज्ञा मेहेषु सर्वेषु नियोजनीया ॥ ११ ॥
क्लैब्ये भोगपुरन्दरीगुटिका ।

हिङ्गुलं च चतुर्जातं लवज्जैषधचन्दनम् ।
जातिजं केसरं कुष्णा त्वाकल्पमहिफेनकम् ॥ १२ ॥
कस्तूरीन्दु समं सर्वं तत्समे विजयासिते ।
क्षौद्रात्कोलमिता कार्या गुटी भोगपुरन्दरी ॥ १३ ॥

शुक्रस्तम्भकरी हेषा बलमांसविवर्धिनी ।
नरथटकवद्धच्छेच्छतवारं स्थिरेन्द्रियः ॥ १४ ॥

नागार्जुनीगुटिका ।

वड्डं कासीसकं कृष्णा गुज्जातुल्याऽर्द्रकाम्बुना ।
कफवातामयं हन्ति गुटी नागार्जुनाभिधा ॥ १५ ॥

विषरोगे महामृत्युज्या गुटिका ।

त्रिफलाविड्ज्ञसोमाभलातकवह्निविश्वानाम् ।
अष्टौ शुक्रवचाया भागा स्युः सद्विषस्यैकः ॥ १६ ॥

सर्पविशूचिगदर्ते दुष्टार्जीर्णहते त्रिदुष्टेऽपि ।
सद्यो जीवति पुरुषो मृतोऽपि गुटिकाप्रभावेण ॥ १७ ॥

उन्मादे कितववटिका ।

मूलेन पत्रेण फलेन वाऽपि व्योषान्विता या कितबोद्धवेन ।
वद्धा गुटी सा सहस्रैव हन्ति सोन्माददोषत्रयदुष्टवातान् ॥ १८ ॥

अलर्कविषहा गुटिका ।

कटफलाम्बुगिलं कृष्णां हिङ्कुलं बोलटङ्कणम् ।
गुडेन गुटिका शाणमिता सा नवमेऽहनि ॥ १९ ॥

उष्णोदकेन दातव्या सद्योऽलर्कविषापहा ।
गरभृद्वोषणं चूर्णं सार्जयं वा तद्विषापहम् ॥ २० ॥

सत्रिपाते मृतसञ्जीवनी गुटिका ।

रसराजगुल्वगन्धकसुरतिक्तैः पीतभृङ्गमरिचैश्च ।
ब्राह्मीद्वितयरसाढ्या गुटिकाः कार्याश्च चणकाभाः ॥ २१ ॥

एका देया प्रथमं त्रिदोषविकलस्य मूर्च्छितसापि ।
अन्या मुहूर्तपरतः प्रहरादन्याऽपरा नैव ॥ २२ ॥

जीवति मृतोऽपि पुरुषस्त्रिदोषजान्विततन्द्रिकायुक्तः ।

श्रीनागार्जुनगदिवा गुटिका मृतसञ्जीवनी ख्याता ॥ २३ ॥

ज्वरनाशिनी गुटिका ।

एल्वालुकाभयाबोलमिन्द्रा गुणगुल्लसंयुता ।
सुहीश्चीरेण गुटिका शोधनी ज्वरनाशिनी ॥ २४ ॥

नेत्ररोगे नागार्जुनी वर्तिका ।

वरा व्योषं वरं तुत्थं यष्टीवेल्लार्कवारिजम् ।
रोधं रसाञ्जनं चूर्णं वर्तिः कार्या नभोम्बुना ॥ २५ ॥
सद्योऽश्विकोपं स्तन्येन तिमिरं रोधतोयतः ।
किंशुकस्य रसाद्वन्ति पिलुं पुष्पं च रक्तताम् ॥ २६ ॥
पटलं बत्समूच्रेण स्तम्भे पाटलिपचने ।
नागार्जुनेन लिखिता सर्वनेत्रामयापहा ॥ २७ ॥

सन्धिपाते भुप्रचेतना गुटिका ।

व्योषं वरा वरं हिङ्कु तिक्कोग्रा नक्तमालकः ।
गौरी कहु त्वजामूत्रश्छायाशुष्का गुटी कृता ॥ २८ ॥
अपसारं स्मृतिप्रश्नमुन्मादं शिरसो रुजम् ।
नक्तान्ध्यं तिमिरं हन्ति दोषं भूतादिकं ऋमम् ॥ २९ ॥
एकद्वित्रिचतुर्थाख्यमञ्जनाञ्जवरमेव च ।
सन्धिपातं त्वचैतन्यं नाशयेत्सुप्रचेतना ॥ ३० ॥

ज्वरनाशनो विरेकः ।

सैन्धवेन युतं वज्रश्चीरमयिविपाचितम् ।
द्विवल्लमुष्णकैः पीतं विरेकाज्जवरनाशनम् ॥ ३१ ॥

वसनकारको रसः ।

लवणं भानुदुग्धेन सकृद्धावितमातपे ।
गव्येन पयसा पीतं कषार्धं वान्तिकारकम् ॥ ३२ ॥

वातरोगादौ महद्वातारितैलम् ।

सूतेन्द्रं बलितालकं च कुनटी खल्वे समांशं दिनं
सौवीरेण विमर्द्य तेन वसनं वर्तीकृतं लेपयेत् ।

तैलेन प्रविलेपितं च बहुशो वहिं ततो दीपये-
 च साधद्वलितं च तैलमसितं तेनाङ्गलेपः कृतः ॥ ३३ ॥
 जड्वाब्राहुकराप्रपादशिरसां कम्पानशेषाञ्जये-
 त्कुष्ठं तीव्रभग्नदरं व्रणगणात्रोगान्महागृध्रसीम् ।
 अन्यान् रोगगणांश्च वातजनितान्नाडीत्रणान्दुत्तरान्
 विस्थातं भुवनत्रये गद्वरं वातारितैलं महत् ॥ ३४ ॥
 कर्णरोगे कर्णामृतं तैलम् ।

रामठं निम्बपत्राणि फेनः सागरसंभवः ।
 एतानि समभागानि तद्वदेयं सितं विषम् ॥ ३५ ॥
 गोमूत्रेण समायुक्तं कहुतैलं विपाचितम् ।
 तेनैव पूर्येत्कर्णं नरकुञ्जरवाजिनाम् ॥ ३६ ॥
 कर्णरोगं निहन्त्याशु लेपनाच्छिरसो गदान् ।
 नाम्ना कर्णामृतं तैलं ब्रह्मणा निर्मितं स्खयम् ॥ ३७ ॥
 राजवल्लभधूपः ।

कस्तूरीन्दुश्च बाहीकं नखं मांसी च सर्जकम् ।
 मुस्ताङ्गुरु सिता सर्वं क्रमवृद्धं समं पुरम् ॥ ३८ ॥
 स्तोकं स्तोकं क्षिपेचैलं दिनैकमथ कुट्टयेत् ।
 वर्ति कुर्यात् प्रदीपा सा दिव्यं धूमं विमुच्वति ॥ ३९ ॥
 सर्वदेवप्रियः सर्वमत्रसिद्धिप्रदायकः ।
 स्थाने वस्त्रे रतागारे धूपोऽयं राजवल्लभः ॥ ४० ॥

इति नैगमज्ञातीयकायस्यचामुण्डकृतायां रससङ्केतकलिकायां
 पञ्चमोल्लासः ॥

समाप्तेयं रससङ्केतकलिका ।

COLLECTION OF VARIOUS
→ HINDUISM SCRIPTURES
→ HINDU COMICS
→ AYURVEDA
→ MAGZINES

FIND ALL AT [HTTPS://DSC.GG/DHARMA](https://dsc.gg/dharma)

Made with

By
Avinash/Shashi

Icreator of
hinduism
server

रससङ्केतकलिकापाठमंशोधनम् ।

अपाठः	सुपाठः	ष.	ं.
नागवज्र जे	नागवज्रजे	१	२३
निशेषिकासूरी-	निशेषिकासुरी-	२	९
निजौवचात्	निजौषधैः	५	२३
दत्ता	दत्तात्	६	१२
निर्गुण्डीवृक्ष-	निर्गुण्डीपत्र-	१०	९
गजपुटादित्वं	गजपुटादित्वं	११	२९
-कारी'	-कारि	१२	११
-हारी	-हारि	,,	,,
-धारी	-धारि	,,	२०
-हारी	-हारि	,,	,,
वज्रांक-	वज्रांक-	१३	२७
देयं चातुर्थकञ्चरापहम्	देयशातुर्थकञ्चरापहः	१६	८
धूमं	धूमः	,,	१२
कुर्वन्ति च	ग्रापुवन्ति	१९	१५
उन्मादापस्मृतिं	उन्मादापस्मृती	२०	१३